

T. C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN
1980 SONRASI GELİŞİMİ
VE
TÜRK EKONOMİSİNDEKİ YERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Pembegül ÇAKIR

ESKİŞEHİR, 1990

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
T A B L O L A R.....	VI
K I S A L T M A L A R.....	XI
G İ R İ Ő.....	1

B i r i n c i B ö l ü m

5 0 0 B Ü Y Ü K S A N A Y İ K U R U L U Ő U N U N E K O N O M İ K G Ö S T E R G E L E R İ N D E K İ V E F İ N A N S A L Y A P I S I N D A K İ G E L İ Ő M E L E R

<u>I. BÜYÜK SANAYİ KURULUŞLARININ TANIMI, ÜSTÜNLÜKLERİ, SAKINCALARI VE EKONOMİDEKİ ÖNEMİ.....</u>	4
1. BÜYÜK SANAYİ KURULUŞLARININ ÜSTÜNLÜKLERİ...	5
2. BÜYÜK SANAYİ KURULUŞLARININ SAKINCALARI.....	6
3. BÜYÜK SANAYİ KURULUŞLARININ EKONOMİDEKİ ÖNEMİ.....	7
<u>II. EKONOMİK VE FİNANSAL GÖSTERGELER HAKKINDA GENEL AÇIKLAMALAR.....</u>	7
1. KURULUŞLARA AİT TEMEL VE EKONOMİK GÖSTERLERİN AÇIKLANMASI.....	8

A. Üretimden Satışlar.....	8
B. Satış Hasılatı.....	8
C. Özsermaye.....	8
D. Borçlar.....	9
E. Bilanço Kârı.....	10
F. İhracat.....	11
G. Ödenen Faizler.....	11
H. Ücretle Çalışanlar.....	12
I. Brüt Katma Değer.....	12
İ. Verimlilik.....	14
J. Kârlılık.....	15
2. KURULUŞLARA AİT FİNANSAL GÖSTERGELERİN AÇIKLANMASI.....	16
A. Varlıklar (Aktif).....	16
B. Kaynak Yapısı.....	17
C. Özsermaye Yapısı.....	18
D. Finansal Oranlar.....	18
a. Borç/Özsermaye Oranı.....	18
b. Borç/Net Varlık Oranı.....	19
c. Özsermaye/Net Varlık Toplamı Oranı...	19
d. Sabit Değer, Net/Özsermaye Oranı.....	20
<u>III. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN TEMEL VE EKONOMİK GÖSTERGELERİNDEKİ GELİŞMELER.....</u>	20
1. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN TEMEL GÖSTERGELERİNDEKİ GELİŞMELER.....	20
A. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Üretimden Satışlardaki Gelişmeler.....	20
B. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Satış Hasılatındaki Gelişmeler.....	23
C. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Özsermayelerindeki Gelişmeler.....	25
D. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Borçlarındaki Gelişmeler.....	27
E. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Bilanço Kârlarındaki Gelişmeler.....	29

F. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun İhracatlarındaki Gelişmeler.....	31
G. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Ödenen Faizlerindeki Gelişmeler.....	33
H. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Ücretle Çalışanların Sayısındaki Gelişmeler.....	35
I. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Bütüt Katma Değerindeki Gelişmeler.....	37
2. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN EKONOMİK GÖSTERGELERİNDEKİ GELİŞMELER.....	39
A. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Verimliliklerindeki Gelişmeler.....	39
B. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Kârlılıklarındaki Gelişmeler.....	41
<u>IV. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN FİNANSAL YAPISINDAKİ GELİŞMELER.....</u>	45
1. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN VARLIK (AKTİF) YAPISI.....	45
2. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN KAYNAK YAPISI.....	47
3. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN ÖZSERMAYE YAPISI.....	50
4. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN BAŞLICA FİNANSAL ORANLARI.....	52
A. Borç/Özsermaye Oranı.....	52
B. Borç/Net Varlık Oranı.....	54
C. Özsermaye/Net Varlık Toplamı Oranı.....	56
D. Sabit Değerler, Net/Özsermaye Oranı.....	58

İ k i n c i B ö l ü m

5 0 0 B Ü Y Ü K S A N A Y İ K U R U L U Ş U N U N T Ü R K E K O N O M İ S İ N D E K İ Y E R İ

<u>I. TÜRKİYE'NİN 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA KAMU VE ÖZEL SEKTÖRÜN DURUMU.....</u>	60
--	----

<u>II. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN TÜRK EKONOMİSİNDE YARATTIĞI KATMA DEĞERİN YERİ VE KATMA DEĞERİN ÜRETİM FAKTÖRLERİ ARASINDAKİ DAĞILIMI.....</u>	74
1. 1982 YILI DEĞERLENDİRMESİ.....	78
2. 1983 YILI DEĞERLENDİRMESİ.....	82
3. 1984 YILI DEĞERLENDİRMESİ.....	85
4. 1985 YILI DEĞERLENDİRMESİ.....	87
4. 1986 YILI DEĞERLENDİRMESİ.....	89
6. 1987 YILI DEĞERLENDİRMESİ.....	90
<u>III. TÜRKİYE'NİN İHRACATINDA 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YERİ.....</u>	93
1. TÜRKİYE SEKTÖREL İHRACATINDA 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YERİ.....	96
A. 1983 Yıllı Değerlendirmesi.....	96
B. 1984 Yıllı Değerlendirmesi.....	101
C. 1985 Yıllı Değerlendirmesi.....	101
D. 1986 Yıllı Değerlendirmesi.....	102
E. 1987 Yıllı Değerlendirmesi.....	103
2. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI.....	105
A. 1983 Yıllı Değerlendirmesi.....	105
B. 1984 Yıllı Değerlendirmesi.....	109
C. 1985 Yıllı Değerlendirmesi.....	109
D. 1986 Yıllı Değerlendirmesi.....	109
E. 1987 Yıllı Değerlendirmesi.....	110
<u>IV. TÜRKİYE VE 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU İSTİHDAM DURUMU.....</u>	113
<u>V. TÜRKİYE VE 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU VERİMLİLİK DURUMU.....</u>	116
S O N U Ç.....	118
Y A R A R L A N I L A N K A Y N A K L A R.....	125
E K L E R.....	130

T A B L O L A R

Tablo No.		Sayfa No.
1	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE ÜRETİMDEN SATIŞLARI (1980-1987).....	21
2	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE ÜRETİMDEN SATIŞLARINDAKİ YÜZDESEL DEĞİŞİM (1981-1987).....	22
3	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE SATIŞ HASILATLARI (1980-1987).....	23
4	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE SATIŞ HASILATLARINDAKİ YÜZDESEL DEĞİŞİM (1981-1987).....	24
5	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE ÖZSERMAYELERİ (1980-1987)...	26
6	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE ÖZSERMAYELERİNDEKİ YÜZDESEL DEĞİŞİM (1981-1987).....	26

7	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARİ İLE BORÇLANMALARI (1983-1987).....	27
8	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARİ İLE BORÇLANMALARDAKİ YÜZDESEL DEĞİŞİMİ(1984-1987).....	28
9	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARİ İLE BİLANÇO KARLARI (1980-1987).....	29
10	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARİ İLE BİLANÇO KARLARININ YÜZDESEL DEĞİŞİMİ(1984-1987).....	30
11	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARİ İLE İHRACATLARI (1980-1987).....	32
12	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARİ İLE İHRACATLARININ YÜZDESEL DEĞİŞİMİ (1984-1987).....	32
13	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARİ İLE ÖDENEN FAİZLERİ (1982-1987).....	33
14	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARİ İLE ÖDENEN FAİZLERİNDEKİ YÜZDESEL DEĞİŞİMİ (1983-1987).....	34
15	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARİ İLE ÜCRETLE ÇALIŞANLARI (1980-1987).....	35
16	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARİ İLE ÜCRETLE ÇALIŞANLARININ YÜZDESEL DEĞİŞİMİ (1981-1987).....	36

17	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE BRÜT KATMA DEĞERİ (1982-1987).....	37
18	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE BRÜT KATMA DEĞERİNDEKİ YÜZDESEL DEĞİŞİM (1983-1987).....	38
19	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE VERİMLİLİKLERİ (BRÜT KATMA DEĞER/ÇALIŞAN SAYISI)(1982-1987)..	39
20	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE VERİMLİLİKLERİNDEKİ YÜZDESEL DEĞİŞİM (1983-1987).....	40
21	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA KAR EDEN FİRMALARDA KARLILIK (1980-1987).....	42
22	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN VARLIK (AKTİF) YAPISI (1983-1987)(%).....	46
23	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN KAYNAK YAPISI (1983-1987)(%).....	48
24	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN ÖZSERMAYE YAPISI (1983-1987)(%).....	51
25	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA BORÇLANMA ORANI (1984-1987)(%).....	53
26	BORÇ/NET VARLIK ORANI (1983-1987)(%).....	55
27	ÖZSERMAYE/NET VARLIK TOPLAMI ORANI (1983-1987)(%).....	57
28	SABİT DEĞERLER NET/ÖZSERMAYE ORANI (1983-1987)(%).....	59

29	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU İÇİNDEKİ KAMU KURULUŞLARININ SEYRİ (1980-1987)...	62
30	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU İÇİNDE KAMU KURULUŞLARININ YERİ (1980-1987)(%).....	64
31	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU İÇİNDE ÖZEL KURULUŞLARIN YERİ (1980-1987)(%).....	64
32	KAMU VE ÖZEL FİRMALARIN BİR YIL ÖNCEYE GÖRE KARŞILAŞTIRMASI (1980-1987).....	72
33	SANAYİ SEKTÖRÜNDE ÜRETİME KATILAN ÜRETİM FAKTÖRLERİNİN PAYLARINA İSABET EDEN FAKTÖR GELİRLERİNİN DAĞILIMI.....	75
34	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU KATMA DEĞERİNİN TÜRKİYE SANAYİ SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ İÇİNDEKİ YERİ (1981-1987) %.....	77
35	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YARATTIĞI KATMA DEĞERİN ÜRETİM FAKTÖRLERİNE İSABET EDEN PAYLARI İTİBARIYLA DAĞILIMI (1982-1987).....	79
36	GSMH İÇİNDE DIŞ TİCARETİMİZİN YERİ VE İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI (1980-1987).....	94
37	İHRACATIMIZIN ANA SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI VE PAYLARI (1980-1987).....	95
38	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU İHRACATININ TÜRKİYE İHRACATINDA SEKTÖRLERE GÖRE YERİ (1983-1987).....	97
39	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI (1983-1987)(%).....	106

40	TÜRKİYE VE 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN İSTİHDAM KARŞILAŞTIRMASI (1980-1987) (Bin Kişi) (%).....	114
41	TÜRKİYE SANAYİ KATMA DEĞERİ VE ORTALAMA ÜCRET VERİMLİLİĞİ (1982-1987)(Bin TL.)..	115
42	500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA ORTALAMA ÜCRET VE VERİMLİLİK (1982-1987).....	115
43	TÜRKİYE VE 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU VERİMLİLİK KARŞILAŞTIRMASI (1982-1987)(%).....	116

K I S A L T M A L A R

A.İ.T.İ.A.	: Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi
Ana. Ü.	: Anadolu Üniversitesi
ASO	: Ankara Sanayi Odası
A.Ü.S.B.F.	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
BBSK	: Beşyüz Büyük Sanayi Kuruluşu
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Ens.	: Enstitü
E.S.B.A.Ç.V.	: Eğitim Sağlık ve Bilimler Araştırma Çalışma Vakfı
Fak.	: Fakülte
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
İ.İ.B.F.	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İkt.	: İktisat
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İSO	: İstanbul Sanayi Odası
İSOD	: İstanbul Sanayi Odası Dergisi
KDV	: Katma Değer Vergisi
MPM	: Milli Prodüktivite Merkezi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa

San. : Sanayi
TEK : Türkiye Elektrik Kurumu
TODAİE : Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
v.d. : Ve diğerleri
Yay. : Yayını

G İ R İ Ő

Avrupa ve Amerika BirleŐik Devletlerinde, Fortune, Manager Magazin, Capital gibi dergiler, ekonomik araştırma kurumları ve istatistik enstitüleri her yıl kendi ülkelerinde ve dünyadaki 100, 300 ve 500 büyük firmayı belirli ekonomik kriterlere göre incelemekte ve bu incelemelere bağlı olarakta gerek bu firmalarda gerekse içinde çalıŐmakta oldukları ekonomilerdeki ekonomik deđiŐmeleri analiz ederek dünya ekonomik konjonktürünün ne yönde değişmekte olduğunu belirlemeye çalıŐmaktadırlar. Bu tür çalıŐmalar gerek o ülkelerdeki, kamu ve özel sektör, gerekse uluslararası kuruluşlarca desteklenmektedirler.

Ülkemizde bu yönde bir girişim 1980'de başlatılmıştır. 1980 yılından sonra her yıl düzenli olarak, İstanbul Sanayi Odası tarafından 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun çeşitli ekonomik göstergeleri analiz edilmektedir. Analiz edilen bu göstergelere bağlı olarak bu sözü geçen kuruluşların kendi bünyelerinde ve milli ekonomide meydana gelen deđiŐmeler belirlenmeye çalıŐılmaktadır.

1980 yılından 1987 yılı sonuna kadar Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu ile ilgili veriler; bu yıllarda

Ülkemizin ekonomik konjunktüründe meydana gelen değişimleri yansıtmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'deki 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun 1980-1987 dönemindeki çeşitli ekonomik göstergeleri incelenerek, bu göstergeler aracılığıyla gerek bu kuruluşlarda gerekse bu kuruluşların çalıştıkları sektörlerde ve milli ekonomide meydana gelen değişimler değerlendirilmeye çalışılacaktır. 1980 yılı, Türk ekonomisi açısından önemli bir yıldır. O yıl uygulamaya başlanan istikrar önlemleri yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu yılın çalışmada başlangıç yılı olarak alınmasında, 500 Büyük Sanayi Kuruluşu üzerine yapılan araştırmaların o yıl başlamış olmasının yanısıra, 1980 yılında alınan ekonomik önlemlerle Türk ekonomisine yeni bir yön verilmeye çalışılmasının da etkisi olmuştur. Bu nedenle, 1980 yılında başlatılacak bir çalışmanın hem bu kuruluşların ekonomik dinamiğinin nasıl geliştiğini açıklaması, hem de başlayan yeni bir ekonomik dönemde, bunların ekonomiye etkilerinin incelenmesi yönünden önemli olduğuna inanmaktayız. Çalışmamızda 500 Büyük Sanayi Kuruluşu, "üretimden satışlar" büyüklük kriterine göre bir sıralamaya tabi tutularak incelenmiş, ayrıca bu kuruluşların özel ve kamu sektörleri arasındaki dağılımı ile firmaların bu sektörlerdeki gelişmelerden nasıl etkilendikleri ve gelişmeleri nasıl etkiledikleri incelenmeye çalışılmıştır. Çünkü, 24 Ocak 1980'den beri alınmaya başlayan istikrar önlemlerinin kamu ve özel sektör üzerindeki etkileri farklı olmuştur.

Çalışmamızda amaçlanan; 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun gelişimini ve Türk ekonomisindeki yerini, yıllar itibarıyla çeşitli göstergeler ve oranlar kullanarak değerlendirmektir. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Her iki bölümde de çeşitli göstergeler kullanarak 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun finansal ve ekonomik yapısı ile Türk ekonomisindeki değişme ilişkileri verilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın genelinde önce 500 Büyük Sanayi Kuruluşu sektör bazında incelenmiş,

bu inceleme sırasında, kamu ve özel sektörde meydana gelen değişmelerin yanısıra, bu firmaların katma değer, ihracat, istihdamın alt sektörler (madencilik, imalat, enerji) itibariyle dağılımı da araştırılmıştır.

Birinci bölümde, 500 Büyük Sanayi Kuruluşunu incelemeden önce büyük sanayi firmalarının tanımı, önemi, üstünlükleri ve sakıncaları incelenmiş, daha sonra bu kuruluşlara ait kavramların ve oranların tanımlarının bu kuruluşlar açısından önemleri belirtilmiştir. Gene bu bölümde 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun mali ve ekonomik göstergelerindeki gelişmeler başlığı altında, üretimden satışları, satış hasılatları, öz sermayeleri, borçları, bilanço kârları, ihracatları, faiz ödemeleri, çalışan ücretlilerin sayıları, brüt katma değerlerindeki gelişmeler incelenmiştir. Bu incelemeler genelde yıllar itibariyle yapılmış ve elde edilen sonuçlar bir önceki yılın sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır. Finansal yapı başlığı altında da kuruluşların; kaynak, öz sermaye ve varlık (aktif) yapıları ile başlıca finansal oranları incelenmiştir.

Çalışmamızın, ikinci ve son bölümünde ise, öncelikle 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Türk ekonomisi içindeki yeri belirlenmeye çalışılmış, daha sonra da bu bütün içinde kamu sektörü ile özel sektör kuruluşlarının ağırlıkları saptanmıştır. Bu bölümde Türkiye'nin ekonomik göstergeleri ile 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun göstergeleri karşılaştırmalı olarak yıllar itibariyle incelenmiştir.

Çalışmanın sonunda daha önceki bölümlerde elde edilen verilerin ışığında 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun günümüz Türk ekonomisindeki etkinliğinin ne olduğu belirlenmeye çalışılarak, önümüzdeki yıllarda meydana gelecek gelişmelere ilişkin bir tahmin bazı oluşturmaya gayret edilmiştir.

B i r i n c i B ö l ü m

5 0 0 B Ü Y Ü K S A N A Y İ K U R U L U Ş U N U N E K O N O M İ K G Ö S T E R G E L E R İ N D E K İ V E F İ N A N S A L Y A P I S I N D A K İ G E L İ Ő M E L E R

I. BÜYÜK SANAYİ KURULUŞLARININ TANIMI, ÜSTÜNLÜKLERİ, SAKINCALARI VE EKONOMİDEKİ ÖNEMİ

Firma büyüklüğünün tanımlanması, diğer bir deyişle hangi firmaların küçük-orta veya büyük olduğunu belirlenmesine ilişkin değişik kriterler ortaya konmaktadır. Belirlenen kriterler zaman içinde farklılıklar göstermektedir. Ayrıca sektörlere ve ülkelere göre de farklılıklar gözlenmektedir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında "10 işçi ve 10 beygir gücünden fazla yardımcı kullanan işletmeler" büyük işletmeler olarak tanımlanırken, ekonomik kalkınma sonucu bu tanım IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile "25'den fazla işçi çalıştıran ve makine parkı değeri 80 milyon TL'yi aşan işletmeler" olarak yeniden belirlenmiştir(1).

(1) İsmet ERGÜN, "Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Tanımı Üzerine" ASO, S.92, (Mayıs-Haziran 1988), s.21.

Ülkemizde 1982 yılına kadar DİE tarafından özel sektör imalat sanayiinde 10 ve daha fazla kişi çalıştıran iş yerleri büyük ölçekli firma olarak kabul edilirken 1983 yılından sonra 25 ve daha fazla kişi çalıştıran iş yerleri büyük sanayi olarak kabul edilmektedir(2).

1. BÜYÜK SANAYİ KURULUŞLARININ ÜSTÜNLÜKLERİ

Büyük işletmeler ileri derecede uzmanlaşmanın sağladığı üstünlüklerden yararlanabilirler. İleri bir teknolojinin uygulandığı makineler ve uzmanlaşmış personelin işletmede istihdamı ancak büyük işletmelerde uygulama alanına konabilir. İşletmede faaliyetlerin koordinasyonu ve iş bölümünden yüksek derecede yararlanmayı gerektirecek şekilde organizasyon yapılabilir. İşletmenin iç organizasyonunda bölümler arasında faaliyetlerin en iyi şekilde yerine getirilmesi ve zamandan tasarrufu ancak büyük işletmelerde mümkün olabilir. Büyük işletmeler tedarik kolaylıklarından da yararlanabilirler. Bu tip işletmeler ihtiyaç duydukları hammadde ve üretim için gerekli olan yardımcı maddeleri istedikleri miktarlarda alabilirler(3). Bu tip işletmelerde çeşitli alanlarda uzmanlaşmış personelin işletmeye kazandırılması kolaydır. Parasal yönden kuvvetli olan büyük işletmeler çekici tekliflerle bu elemanları işletme bünyesine çekmeyi başarabilirler. Ürneğin, yüksek maaş, kârdan pay, ikramiye ve emekli programları gibi kolaylıklar bu arada sayılabilir.

Diğer taraftan büyük işletmelerin, faaliyet gösterdikleri pazarlarda kredi bulmaları kolaydır. İhtiyaç duydukları fonları, kredi ve itibarlarının

(2) Atilla Bağrıaçık, Dışa Açılma Sürecinde Küçük Ve Orta Boy Firmalar, Dünya Yay. No.44, İstanbul 1989, s.82.

(3) İnan Özalp, İşletmelerin Büyümesinde Ortaya Çıkan Organizasyon Sonuçları, Adana İktisadi ve Ticari İlimler Yay. Adana 1975, s.9.

yüksek olması nedeniyle istedikleri düzeye çıkartabilirler. Büyük işletmelerin en büyük üstünlüklerinden biri de geniş çapta araştırma-geliştirme programlarına sahip olabilmeleridir. Geniş çapta araştırmalar işletmelerin başarılı sonuçlara ulaşmalarını kolaylaştırılmaktadır. Bu tür işletmelerde dış kaynaklardan, özellikle uzmanlaşmış konularda danışmanlardan yararlanmak kolay olmaktadır(4).

Büyükliğin en önemli üstünlüklerinden biri de üretimin kolaylaştırılmasını sağlamaktır. İşletmelerin belirli bir büyüklüğe erişmesi, verimliliğin artması sonucunu doğurur. Verimlilik, geniş çapta faaliyetlerin en belirgin üstünlüğü olmaktadır. Geniş çapta faaliyetler büyük miktarda satın almayı sağlar, böylece satın alınan mallara düşük fiyat ödeme imkanı sağlanmış olur. Büyük işletmeler borçlanma ve yatırımlar için zorluk çekmezler, dolayısıyla düşük maliyetlerle fon temin edebilirler. Aynı zamanda fonların iyi bir şekilde kullanılması ve nakitlerin az bulundurulması yoluyla kaynakların yatırımlara ayrılması işletmenin başarısını arttırabilir(5).

2. BÜYÜK SANAYİ KURULUŞLARININ SAKINCALARI

Büyük firmaların sakıncalarından şunları söyleyebiliriz; artan üretimin tüketicilerin sürekli değişiklik gösteren isteklerine uydurulması güçleşir. Üretim programlarının değiştirilmesi zordur ve zaman alabilir. En üst basamaklarda bulunan genel müdürler, müdürler, bütün bölümleri kapsamaması gereken genel ve tarafsız görüşlerini yitirirler. Firmaların içinde olup bitenlerin bir kısmından bilgi ele geçirememeye durumuna

(4) Don STEINFOFT, Small Business Management, University of Miami 1974, s.13-16.

(5) ÖZALP, s.10.

düşerler. Büyük işletmelerde çalışanların görevlerini ve yetkilerini sınıflandırmak, aralarında yetki ve sorumluluk açısından basamaklar meydana getirmek yorucu örgütlenme çalışmalarına ihtiyaç gösterir, bürokrasiyi arttırır. Üretim miktarı gerektiğinden fazla arttırılırsa mamüllerden bir kısmının satılamayıp elde kalması tehlikesi belirebilir. İşletmelerin fazla büyümesinin bir takım kültürel ve sosyal sakıncaları da vardır. İşletme büyüdükçe işçiler arasındaki yakınlık ve işbirliği duyguları azalır(6).

3. BÜYÜK SANAYİ KURULUŞLARININ EKONOMİDEKİ ÖNEMİ

Bütün işletmeler için ekonomik baskılar önem taşır. Zira bu baskılar işletmeyi ve işletmenin büyümesini etkiler. Özellikle geri kalmış ülkelerde ekonomik manzara geniş bir küçük işletme yaygınlığı şeklindedir. Bu ülkelerde kalkınma faaliyeti geniş çapta yığın üretime gidilmesi ve böylece artan talebi karşılamakla olur. Bu durum hem işletmelerin büyümesi, hem de yeni büyük işletmelerin kurulması ile olur. Diğer taraftan ekonomik dalgalanmalar işletmenin büyümesini etkileyen faktörlerdendir. Özellikle enflasyonist baskılar büyümeyi hızlandırıcı bir etken olmakta ve iç piyasa talebi genişlemektedir. Bu artan talebi karşılamak için işletmeler büyüme yolunu seçmektedirler(7).

II. EKONOMİK VE FİNANSAL GÖSTERGELER HAKKINDA GENEL AÇIKLAMALAR

İstanbul Sanayi Odasının Türkiye'de sanayi sektöründe her yıl düzenlediği, 500 Büyük Sanayi Kuruluşu anketlerinden, 1980-1987 yıllarına ait olanlarını

(6) İlhan CEMALCILAR ve diğerleri, İşletmecilik Bilgisi, E.İ.T.İ.A. Yay. No. 122, Ankara 1975, s.77-78.

(7) ÜZALP, s.16.

inceleyerek, BBSK'nun yıllar itibariyle gelişimini ortaya koymaya çalışacağız. Bu amaçla kuruluşların mali, ekonomik ve finansal göstergeleri üzerinde açıklamalarda bulunacağız.

1. KURULUŞLARA AİT TEMEL VE EKONOMİK GÖSTERGELERİN AÇIKLANMASI

A. Üretimden Satışlar

Çalışmamızın içinde yer yer kullandığımız üretimden satışlar deyimiyle, yıl içinde ve daha önceki dönemlerde firma veya müessese tarafından bizzat üretilen malların satışından sağlanan hasılat ifade edilmektedir(8).

İSO'nun yaptığı 500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nun büyüklük sıralaması, üretimden satışlar dikkate alınarak yapılmaktadır. Üretimden satışlara göre yapılan sıralamada, kuruluşlar yer değiştirebilmektedir. Örneğin bir yıl, ilk 500 içinde görülen kuruluşlar, diğer bir yılda sıralama dışında kalabilmektedirler.

B. Satış Hasılatı

Satış hasılatı deyimi ile, firma veya müessesenin üretimden satışları ile diğer satışlarının toplamı ifade edilmektedir. Diğer satışlar ile; firma veya müessese tarafından bizzat üretilmeyen mallardan sağlanan hasılat ifade edilmektedir(9).

C. Öz Sermaye

Öz sermaye, işletme sahip veya sahiplerinin aktifler üzerindeki haklarını gösterir. Firma açısından devamlı bir kaynak niteliği taşır(10).

(8) "300 Büyük Firma", İSOD, S.150 (Ağustos 1978), s.26-27.

(9) "300 Büyük Firma", s.26-27.

(10) Sabri BEKTÖRE-Ferruh ÇÖMLEKÇİ, Mali Tablolara Analizi, Ana. Ü. E.S.B.A.Ç.V. Yay.No.19, Eskişehir 1985, s.15.

İşletmelerde ihtiyacın karşılanmasında ve kârın elde edilmesinde öz sermayenin rolü büyüktür. Ayrıca üçüncü şahısların işletmeye vermiş oldukları borçların teminatı bakımından da öz sermaye önemli bir rol oynamaktadır(11).

Başka bir tanımı ile öz sermaye, hem varlıklar koymak, hem de işletme faaliyetlerinin sonucu olan kâr payını işletmede alıkoymak suretiyle ortaya çıkan ortakların işletme üzerindeki mülkiyet hakkı toplamıdır. Bu özelliği ile öz sermaye bilançonun sağ tarafında, yani borçlar ve sermaye tablosunda görülen, ödenmiş sermaye, çeşitli sınıflara ayrılmış olarak gösterilebilecek her türlü yedekler ve dağıtılmamış kârların toplamını ifade eder. Varlıklar toplamından, borçlar toplamının çıkarılması ile elde edilecek farkı temsil etmektedir. Öz varlık ile öz sermaye eş anlamlıdır(12).

D. Borçlar

Borç, genel olarak, bir ödeme yükümlülüğünü ifade etmektedir. Bu ödeme yükümlülüğü, vadeli, ya da vadesiz, senetli ya da senetsiz, faizli ya da faizsiz şeklinde olabilir.

Borç terimi, bir bilanço terimi olarak da alacakların işletme varlıkları üzerindeki talep haklarının para ile ifade edilmiş miktarını temsil eder(13).

Döner veya kısa süreli borçlar, bir yıl veya normal faaliyet dönemi içinde ödenmesi gereken ve ödenmeleri mutlaka döner aktiflerden yapılacak olan yabancı kaynaklardan oluşur. Bu gruba giren borçlar, ticari borçlar, banka kredileri, ödenecek uzun vadeli borç taksitleri, ödenecek temettüleri, ödenecek vergi ve harçlar,

(11) Öztin AKGÜÇ, Finansal Yönetim, İ.Ü. Yay. No.3344, İstanbul 1985, s.486.

(12) Yaşar GÜRGEN, İşletme Finansmanı, Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara 1972, s.129.

(13) Oktay GÜVEMLİ, Mali Tablolar Tahlili, Çağlayan Basımevi, Ankara, ?, s.104-105.

alınan kaporalalar, tahakkuk etmiş borçlar ve gelecek aylara ait gelirler ile tahmin edilen borçlardır(14).

Kısa süreli borçlara dalgalı borçlar adı da verilir. Bu tür borçlanmanın kaynağı para piyasasıdır(15).

Uzun vadeli borçlar, bir yıl veya normal faaliyet dönemini aşan bir sürede ödenecek borçlar ile süre ne olursa olsun ödenmeleri döner aktifler dışındaki değerlerle yapılacak olan borçlardır. Obligasyonlu borçlar, ipotek mukabili borçlar, alınan uzun vadeli kaporalalar ve depozitolar bu gruba girer. Bunlardan ödenme zamanları ertesi devreye rastlayanlar kapanan hesap döneminin döner borçlarına aktarılır. Fakat bu tür borçlar için, aktifle, yatırımlar grubu içinde yer alan bir fon tesis edilmiş durumda ise, bu taktirde uzun vadeli borçlar grubu içinde bırakılır(16).

Uzun vadeli borçlar, konsolide borçlardır. Bu tür borçlanma sermaye piyasasından beslenir(17).

E. Bilanço Kârı

Ülkemizde, bilanço kârı vergiden önceki kârı ifade eder. Faaliyet kârına, faaliyet dışı gelir ve kârlar ilave edilip, faaliyet dışı gider ve zararlar düşüldükten sonra sermaye şirketleri bakımından vergi öncesi net kâra ulaşılır(18).

Bu tür bir uygulama vergiden önceki kârı ile ilgili olarak devlete ödenecek gelir vergilerinin ve ileride ortaklara dağıtılacak kâr paylarının sermaye hesapları arasında gösterilmesi suretiyle, işletmenin devlete

(14) BEKTÖRE-ÇÖMLEKÇİ, s.14-15.

(15) C. James VAN HORNE (Çev. Osman TEKOK vd.) Finansal Yönetim ve Politikaları, A.İ.T.İ.A. Yay. C.II, Ankara 1979, s.150.

(16) BEKTÖRE-ÇÖMLEKÇİ, s.15.

(17) John O'DONNELL (Çev. Doğan SİNDİREN-Hasan ERDÜNMEZ), İşletme Finansmanı II, Başnur Matbaası, Ankara 1967, s.51.

(18) BEKTÖRE-ÇÖMLEKÇİ, s.25.

ve ortaklara olan borçların olduğundan düşük, sermayenin de olduğundan yüksek görünmesine yol açmaktadır(19).

F. İhracat

İhracat, ülke içinde üretilen malların ülke dışına satışlarıdır. Bu mal satışları, genellikle ticari satışlardır. Ancak iktisadi, askeri ve sosyal aynı yardımlar ile her türlü bedelsiz mal transferleri de ihracat içerisinde yer alabilir(20).

İhraç edilen mallar ülke dışına çıktıkları halde, bunların üretim ve tedavülünden doğan gelirleri iç talebe eklenir. Bu arada Merkez Bankası, ihracat dövizine karşılık emisyon yapar. İhracat, bir yönden mal eksilişi, öbür yandan ise iç piyasa talebini besleyen bir satınalma gücü fazlalığı meydana getirir(21).

İhracatın gelirleri artıracı etkisi, dış ticaret çarpanı ile tahlil edilir. Dış ticaret çarpanı, ihracat ve ithalat dalgalanmalarıyla milli gelir seviyesi arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır(22).

G. Ödenen Faizler

Faiz; sermayenin belirli bir süre kullanılmasının karşılığı olarak ödenen bir bedeldir. Bu anlamda faizin iki görünüşü vardır(23):

- 1) Faiz, sermayedar için bir gelir kaynağıdır.
- 2) Faiz, müteşebbis için de bir maliyet unsurudur.

(19) Jale GÜVEN (SİHAY)-Orhan SEVİLENGÜL, Genel Muhasebe, Bilim Yay. İşletme Dizisi, 1, Ankara 1983, s.317.

(20) Süleyman ÜZMUCUR, "Mali ve Ekonomik Göstergeler", İSOD, Yay.22, S.260, (Ekim 1987), s.140.

(21) Daha fazla bilgi için bkz.: C. Necat BERBEROĞLU, Makro Ekonomik Analiz, Eskişehir 1986, s.89.

(22) ÜZMUCUR, s.141.

(23) Daha fazla bilgi için bkz.: Halil DİRİMTEKİN, Genel İktisat Teorisi II (Makro), Sevinç Matbaası, Ankara ?, s.201.

Faiz fiyat olarak, katlanılan rizikonun ve ödeme süresinin bir fonksiyonu şeklinde ele alınırsa, faiz, paranın kirası niteliğini taşır. Faiz hadlerinin farklılığı, kredi işlemlerinin kısa, orta ve uzun vadeli olmasına, kredi tiplerine ve piyasa şekillerine bağlıdır. Fakat genellikle yıllık olarak ele alınır(24).

H. Ücretle Çalışanlar

İstihdam, ekonomide üretim faktörlerinden biri olan insan gücünün (emek) çalıştırılması, kısaca emeğin üretime katılması anlamına gelir(25).

Bir ekonomide çalışanlarla iş arayanların toplamı, iş gücünü oluşturur. İş gücü rakamına ulaşabilmek için çalışabilir yaştaki nüfustan, bedenen ve zihnen yetersiz olanlar ve cari ücret düzeyinde çalışmak istemiyenlerin toplamını çıkartmak gerekir(26). İşgücünün sektörel dağılımı, ekonomik gelişme düzeyini yansıtan iyi bir göstergedir(27).

Bu çalışmamızda, sanayi sektöründeki ücretle çalışanların (istihdam edilenlerin) yıllar itibariyle gelişimini ve Türkiye Sanayi Sektörü istihdamı içindeki yerini araştırmaya çalıştık.

I. Brüt Katma Değer

Brüt katma değer, faktör gelirleri ödemelerinden olan maaş ve ücretler, ödenen faiz, ödenen kira, kâr

(24) Atilla GÖNENLİ, İşletmelerde Finansal Yönetim, İ.Ü. Yay.No.3463, İstanbul 1988, s.319.

(25) DİRİMTEKİN, s.245.

(26) Erdoğan ALKİN, İktisat, İ.Ü. Yay.No.1733, İkt. Fak. No.311, Sermet Matbaası, İstanbul 1972, s.76.

(27) Daha geniş bilgi için bkz.: Halil DİRİMTEKİN, Türkiye Ekonomisi, Sevinç Matbaası, Ankara, s.166.

ve bunlara ilaveten amortismanlar, dolaylı vergiler ve düşülen sübvansiyon kalemlerinden oluşmaktadır(28).

Net katma değere ise; faktör gelirlerinden amortismanların ve dolaylı vergilerin çıkarılmasıyla ulaşılmaktadır(29).

BBSK'na ait katma değer ile ilgili araştırmalara, 1985 yılından itibaren KDV'de konulmuştur. Kuruluşlardan, 1985 yılından itibaren KDV'ye ait bilgilerde istenmeye başlanmıştır. Bir dolaylı vergi çeşidi olan KDV'ye ait bilgilerin istenmesindeki amaç şudur:

Bilindiği gibi, milli gelir tahminlerinde üretici fiyatlarıyla hesaplanan Brüt Katma Değerden, faktör fiyatları ile katma değere varabilmek için sektörün ödediği dolaylı vergilere ihtiyaç vardır. Anket sonucunda BBSK için katma değer, brüt ve net verildiğinden dolayı KDV'nin de bilinmesine ihtiyaç vardır(30).

Bir ekonomide yaratılan katma değer, o ekonomide belirli bir dönemde mal ve hizmet üretimine katılan üretim faktörlerinin paylarına düşen gelirlerin toplamıdır. Ekonomide yaratılan katma değer, üretilen mal ve hizmetlerin (çıktıların) kıymetinden, bu mal ve hizmetlerin üretimini yapabilmek için diğer sektörlerden alınan mal ve hizmetlerin (girdilerin) kıymetinin çıkartılması ile elde edilir. Bu yola, üretim yolundan (dolaylı yoldan) katma değer hesaplanması denir. Genelde bu yoldan milli gelir tahminleri az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde en fazla uygulanan tek yoldur. Ülkemizde de genelde bu yol milli gelir tahminlerinde uygulanmaktadır(31).

(28) Aykut HEREKMAN, Kamu Maliyesi, Sevinç Matbaası, Ankara 1987, s.105-106.

(29) Erdoğan ÖZÜTÜN, "500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Ülke Ekonomisinde Yarattıkları Katma Değer", İSOD, (Eylül 1986), s.247.

(30) ÖZÜTÜN, s.248.

(31) Kabilay BAYSAL, Türkiye Ekonomisi, İ.Ü. Yay. 3236, İkt.Fak.Yay.No.502, İstanbul 1984, s.202-204.

Bir mal akımı hesabı sonunda üretilen mal ve hizmetlerin, nihai mal şeklinde son kullanıcıları tarafından tüketilenlerin hesabı ile hane halkları ve devlet nihai tüketimleri, yatırım harcamaları, ihracat ve stok değişimi değerleri bulunup, harcamalar yolu dediğimiz yoldan da gayrisafi yurt içi hasıla veya gayri safi milli hasıla bulunur(32).

Üçüncü yol ise, gelir yolu dediğimiz yoldur. Yarattılan katma değerın hesaplanmasında üretim faktörlerinin paylarına isabet eden gelirlerin toplamını ifade eden bir yöntemdir.

Gelir yolundan milli gelirin tahmininde ücret, faiz, kira, ve kâr doğrudan toplanır. İSO; BBSK'nun yarattığı katma değeri gelir yolu dediğimiz direkt yoldan hesaplamaktadır(33).

İ. Verimlilik

Verimliliği tanımlarken, dar ve geniş anlamda olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

Dar anlamda verimlilik, üretime katılan her faktörün birimine düşen üretimin veya elde edilen her birime düşen üretim faktör miktarının ölçülmesi ve devreler itibariyle bu sayıların birbirleriyle karşılaştırılmasıdır. Geniş anlamda verimlilik ise, üretim araçlarının ekonomik etkinliklerinin bir bütün olarak ölçülmesidir(34).

Verimlilik ölçülürken, esas alınan üretim araçları, emek, sermaye ve hammadedir. Verimliliğin yükselmesinin işveren açısından, maliyetlerin düşmesi, işçi açısından ücretinin yükselmesine yardım etmesi bakımından önemi vardır. Bu bakımdan

(32) BAYSAL, 205.

(33) ÖZÜTÜN, s.156-158.

(34) Endüstride Prodüktivite Ölçme Metotları, MPM Yay. No.38, Ankara 1969, s.15-17.

burada önemli olan, üretim araçları arasında emektir. Çünkü emek, değer yaratan tek unsurdur ve hesaplanması kolaydır. Önemli bir maliyet unsuru olarak emeğin organizasyonu işletmedeki diğer faktörlerinde organizasyonunu beraberinde getirir. İktisadi gelişme politikasında insan emeği temel kabul edilir(35).

BBSK'nun verimliliğini ölçerken, kıstas olarak, brüt katma değeri ve çalışan sayısı ele alınmıştır. Bu ölçüm ile, çalışan kişi başına düşen brüt katma değer sonucuna varabiliriz. Oran olarak brüt katma değer/çalışan sayısı şeklinde gösterilebilir.

J. Kârlılık

BBSK'nun kârlılığı saptanırken, ileride tabloda da görüleceği gibi satış kârlılığı (kar marjı) ve öz sermaye kârlılığı dikkate alınmıştır.

Satış kârlılığı (kâr marjı) nın anlamı, 1 TL'lik satış hasılatından ne kadar kâr sağlandığıdır. Fazla sermayeye ihtiyaç gösteren büyük sanayi işletmelerinde bu oranın oldukça yüksek olması arzu edilir. Sermaye devir hızının yani satış hasılatı/öz sermaye oranı fazlalığının, başka bir ifade ile az sermaye kullanan bir işletmenin satış kârlılığının yani Bilanço kârı/satış hasılatı oranının daha düşük bir seviyede olmasını mümkün kılabilir. Hatta satış kârlılığını düşük seviyede gerçekleştirmek, fakat sermaye devir hızını artırmak suretiyle toplam sermaye ve öz sermaye rantabilitesini muhafaza etme modern işletme politikası olarak kabul edilmektedir(36).

(35) Hikmet TİMUR, İş Ölçümü İş Planlaması Verimlilik, TODAİE Yay.No.207, Ankara 1984, s.9-11.

(36) Lâtif ÇAKICI, Sanayi İşletmelerinde Rantabilite Ve Rantabilite ile İlgili Sorunlar, A.Ü.S.B.F. Yay.No.353, İşletme İktisadi ve Muhasebe Enstitüsü Yay.No.17, Ankara 1973, s.54.

Öz sermaye kârlılığı (bilanço kârı/öz sermaye) ise, işletmeye tahsis edilen 100 TL'lik öz sermaye ile belirli bir zaman içerisinde (genellikle 1 yıl) kaç ünitelik kâr elde edildiğini gösterir(37). Bu oran firma için çok önemlidir. Bu oranın bire yaklaşması veya birden büyük olması halinde o firmanın özsermaye kârlılığının çok iyi olduğunu söyleyebiliriz.

2. KURULUŞLARA AİT FİNANSAL GÖSTERGELERİN AÇIKLANMASI

A. Varlıklar (Aktif)

Aktif, bir işletmenin sahip olduğu ekonomik değerlerin mali tutarını ve teşekkülünü gösterir. Aktifi meydana getiren kalemler sırasıyla dönen varlıklar, duran varlıklar ve bağlı varlıklardır.

Dönen aktifler, aktif kalemlerden kasa ve bankalar ile bir yıl veya normal faaliyet dönemi içinde paraya çevrilebilecek, satılabilecek, tüketilebilecek kalemlerden oluşmaktadır. Süre olarak normal faaliyet döneminin en az bir yıl olarak kabul edilmesi gerekir. Dönen aktifler grubuna, kasa, bankalar, hisse senetleri ve tahviller, alacak ve alacak senetleri, stoklar ve peşin ödenmiş giderler (gelecek aylara ait) girer(38).

Duran aktifler ise, sadece işletmenin kendi ana faaliyetlerinde kullanmak üzere elde bulundurduğu ve kendilerinden uzun süre faydalanılabilen taşınır ve taşınmaz maddi değerlerden oluşmaktadır. Bunlar bilançoda maliyet değerleri ile gösterilirler. Ve o güne kadar ayrılmış amortismanları bu maliyet değerlerinden düşüldükten sonra bilançoda yer alırlar.

(37) ÇAKICI, s.52.

(38) BEKTÖRE-ÇÖMLEKÇİ, s.11.

Binalar, arazi, demirbaşlar, makineler ve taşıt araçları en çok karşılaşılan sabit kıymetlerdir(39).

Bağlı varlıklarda; işletmelerde depozito olarak ödentileri ve alıntılılarıyla, diğer işletmelerin sermayelerine katılmalarından doğan varlıkları ifade etmektedir(40).

B. Kaynak Yapısı

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun kaynak yapısını incelerken öz sermaye, bilanço kârı, işletme dışı kaynaklar incelenmiştir. Bu terimlere ait açıklamalar, daha önceki kısımda ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır(41).

Genel olarak işletmelerin kaynak yapısı, varlıkların nasıl finanse edildiğini gösterir. Kaynaklar, öz ve yabancı kaynaklar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Yabancı kaynaklar, kendi aralarında uzun ve kısa vadeli kaynaklar (borçlar) olmak üzere iki grupta toplanabilir. Öz kaynaklar ise, kendi aralarında, öz sermaye, yedekler ve bilanço kârı şeklinde gruplandırılabilir(42).

Öz sermaye, işletmenin belirli bir riziko karşısında ortaya koyduğu teminattır. İşletmeye kredi verenler veya işletmenin borç tahvillerini alanlar işletmenin özsermayesine güvenerek borç verirler. Bu bakımdan öz sermaye dış kaynakların (borçların) bir teminatını oluşturur. Kâr, işletmede (firmada) kullanıldığı sürece öz sermayeden sayılır. Yani kâr ortaklara dağıtılmayıp işletmede kaldığında öz sermayeden sayılır ve böylece de öz sermaye artırımına gidilir(43).

(39) BEKTÖRE-ÇÖMLEKÇİ, s.12-13.

(40) GÜVEMLİ, s.102-103.

(41) Bkz.: Bu bölüm, 1/C-D-E.

(42) Selahattin ZORLU, Genel İşletme Analizi, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yay.No.165, Ankara 1975, s.37-38.

(43) ZORLU, s.46-49.

BBSK'nun kaynak yapısını incelerken, öz sermaye, kâr ve dış kaynaklar ayrı ayrı incelenmiştir.

C. Öz Sermaye Yapısı

BBSK'nun öz sermaye yapısını finansal açıdan incelediğimizde, ödenmiş sermaye, değer artış fonu ve oto finansman terimlerini görmekteyiz.

Ödenmiş sermaye, işletme sahiplerinin adi hisse senetleri ile ifade edilen ve ödenen kısımlarını ifade eder.

Oto finansman, işletmenin sermaye ihtiyacının bir kısmının, işletmede bırakılan kârlarla karşılanan kısmıdır. Bu görüşe göre, normal amortisman ve şüpheli alacaklar karşılıklarının oto finansman olamayacağı, çünkü, bunların, teşebbüsün faaliyetine bir şey ilave etmeyeceği, bir kaybı karşılamak için ayrıldığı belirtilmektedir. Ancak, kayıp değerlerinden fazla olarak ayrılan karşılıkların oto finansman olabileceği belirtilmektedir(44).

D. Finansal Oranlar

a. Borç/Özsermaye Oranı

Bu oran, işletmenin borçlanma suretiyle temin ettiği yabancı kaynak ile, kendi kattığı sermaye arasındaki ilişkiyi ilgilendirir. Aynı zamanda işletmenin tasfiyesi halinde, öz sermayesinin borçlarını karşılayabilip karşılayamayacağı hakkında da bir fikir verir. Bu oranın 1/1=1 olması veya bu civarda olması, işletmenin mali bakımdan iyiye gittiğine bir işarettir. Oran 1'den büyük ise, kredi verenler işletme sahiplerine göre işletmeye daha fazla yatırımda bulunmuş olduklarını

(44) GÜRGEN, s.123.

gösterir. Böyle durumda alacaklıların emniyet payını azalttığı gibi, işletmeyi de bir faiz yükü altına sokar(45). "Şayet işletmenin borç/öz sermaye oranı tatminkâr değilse, kredi verenler işletmeden ek teminatlar isteyebilirler ve bu talepler işletme için kredi maliyetini yükseltebilir"(46).

b. Borç/Net Varlık Oranı

Bu oran genellikle borç ya da kaldıraç oranı olarak bilinir ve borç verenin sağladığı toplam fonların yüzdesini ölçer. Borç, bütün cari borçları ve tahvilleri içerir. Borç verenler bu oranın düşük olmasını isterler, çünkü oranın düşüklüğü borç verenlerin güvencelerinin yüksek olması demektir. İşletmenin ortakları ise bu oranın yüksek olmasını isterler, çünkü oranın yüksekliği gelirlerini arttırır(47).

Toplam borç/net varlık oranınının %50'nin üstüne çıkmaması gerektiği söylenmektedir. Fakat bu ülkeden ülkeye ve endüstriden endüstriye değişebilir. Örneğin; Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede, öz sermaye sağlanmasının güçlükleri (sermaye pazarının gelişmemiş oluşu, işletmelerin görevli olarak küçük olmaları sonucu oto finansman olanaklarının sınırlı oluşu nedeni ile) bu oranın %50'nin üstünde olmasının normal karşılanmasına yol açabilir(48).

c. Özsermaye/Net Varlık Toplamı Oranı

İşletmede varlıkların ne kadarının öz sermaye ile finanse edildiğini göstermektedir. Alacaklılara

(45) GÜRGEN, s.71.

(46) Üztin AKGÜÇ, Mali Tablolar Analizi, ?, Ankara 1970, s.236.

(47) Semih BÜKER, Finansal Yönetim, Sevinç Matbaası, Ankara 1983, s.24.

(48) BÜKER, s.25.

işletmenin finansal açıdan kuvvetli olup olmadığını gösteren bir orandır. Bu oranın 1'e yaklaşması işletme için ve alacaklılar açısından avantaj olarak kabul edilebilir(49).

d. Sabit Değer, Net/Özsermaye Oranı

Teşebbüsün öz kaynaklarında ne kadarının aktife bağlı bir kıymet halini aldığını gösterir. Başka bir deyişle, öz sermayenin hangi ölçüde yatırımlara tahsis edildiği hususu bu oranla anlaşılır. Burada dikkat edilecek nokta, öz sermayenin büyük bir kısmının veya tamamının yatırımlara bağlanmamasıdır. Aksi halde firmada döner sermaye yetersizliği başlar ve sonunda da borçlanma ya da sermayeyi arttırma yollarına başvurma zorunluğu ile karşılaşılır(50).

III. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN TEMEL VE EKONOMİK GÖSTERGELERİNDEKİ GELİŞMELER

Bu kısımda 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun temel göstergelerindeki gelişmeler yani; satışlardaki, özsermayelerdeki, bilanço kârlarındaki, ihracatlarında, borçlanmalarındaki, ödenen faizler ile brüt katma değerindeki ücretle çalışanların sayısındaki gelişmeler incelenecektir. Ve bu kuruluşların kârlılık ve verimliliklerindeki gelişmelerle ilgili veriler değerlendirilmektedir.

1. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN TEMEL GÖSTERGELERİNDEKİ GELİŞMELER

A. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Üretimden Satışlarındaki Gelişmeler

BBSK'nun üretimden satışlarının yıllar itibariyle

(49) BEKTÖRE-ÇÖMLEKÇİ, s.115.

(50) Mazhar HİÇŞAŞMAZ, Bilanço Ve Gelir Tabloları Analizi, A.İ.T.İ.A. Yay.No.181, Döner Sermaye İşletmesi Yay. No.9, Ankara 1982, s.63.

dağıtımını gösteren TABLO 1 ve TABLO 2 incelendiğinde, BBSK'nun üretiminden satış tutarları, 1980 yılında 1.366,7 Milyar TL.'den 1987 yılı sonunda 26.994,4 Milyar TL.'ye yükselerek 19,5 misli artış göstermiştir.

1980-1987 döneminde üretimden satışların ortalama olarak %52,2 oranında bir artış hızına ulaştığını söyleyebiliriz.

TABLO 1'in incelenmesinden ortaya çıkan sonuçlara göre, üretimden satışlarda BBSK'nun içindeki özel sektörün payı kamu sektörünün payına göre miktar olarak daha fazla artmıştır. Kamu sektörü 1980-1987 yılları arasında 1980 yılına göre nispi olarak 17 misli artarken, özel sektör, nispi olarak 22 misli artış göstermiştir (Bkz.: TABLO 1).

TABLO 1

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE
ÜRETİMDEN SATIŞLARI (1980-1987)

Temel gösterge (Milyar TL.)		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Üretimden									
Satışlar	Toplam	1366,7	2110,5	3142,4	4820,8	7769,1	12189,9	17402,6	26994,4
	Kamu	691,2	1027,0	1540,2	2355,8	3780,1	6079,7	7989,8	11780,0
	Özel	675,4	1083,4	1602,2	2465,0	3989,1	6110,2	9412,8	15214,4

Kaynak: İSO 1980-1988 yılları arası özel sayılarının "Sektörlere göre dağılımını" gösteren tablolardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

TABLO 2

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE
 ÜRETİMDEN SATIŞLARINDAKİ YÜZDESEL DEĞİŞİM (1981-1987)

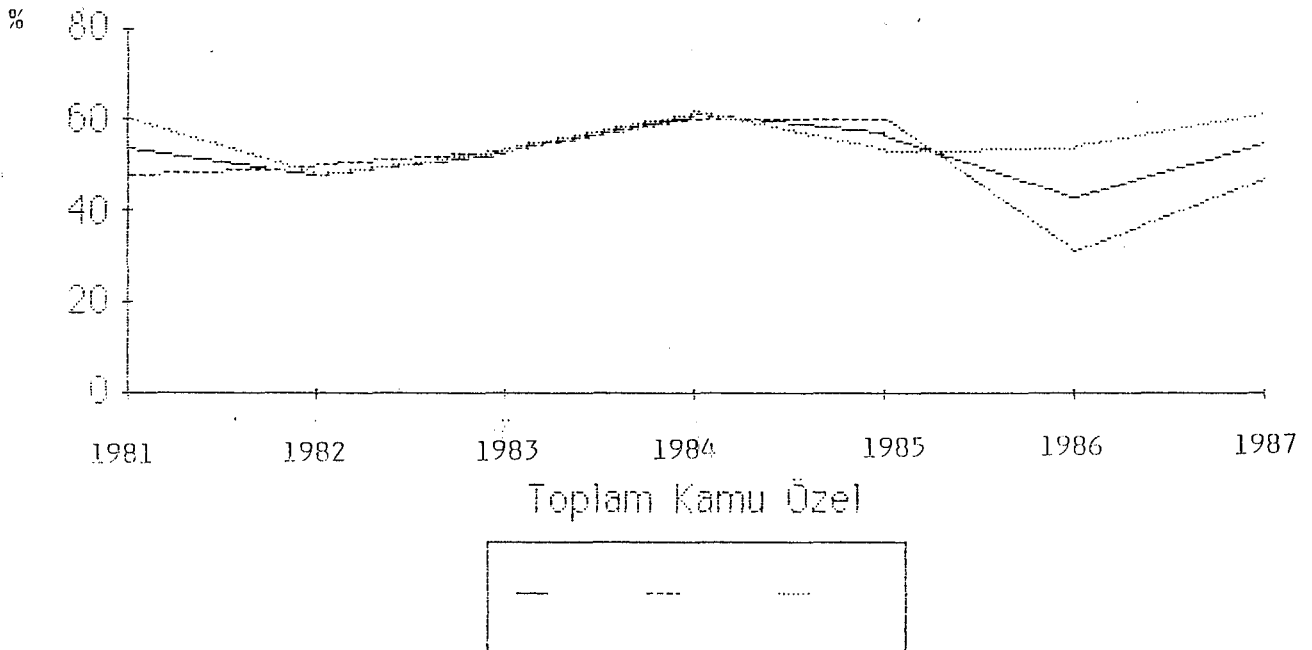
Temel Gösterge

(%)		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Üretimden									
satışlar	Toplam	-	54.4	48.9	53.4	61.2	56.9	42.8	55.1
	Kamu	-	48.6	50.0	53.0	60.5	60.8	31.4	47.4
	Özel	-	60.4	47.9	53.9	61.8	53.2	54.1	61.6

Kaynak: TABLO 1'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Yıllar İtibariyle
 Üretimden Satışlarındaki Yüzdesele Değişim

Yıllar itibariyle TABLO 2 incelendiğinde, üretimden satışlardaki yüzdesel değişimler dalgalanmalar göstermiş, 1981 yılında %54,4 olan artış hızı 1987 yılında %55,1'e ulaşmıştır. 1984 yılında ise en hızlı artışı kaydederek %61,2'ye yükselmiştir. Üretimden satışlardaki kamu ve özel sektörün yüzdesel değişimleri ise 1981 yılında kamu sektöründe %48,6'dan 1987 yılında %47,4'e düşmüş ve özel sektörün yüzdesel değişimi ise %61,6'ya yükselmiştir. Özel sektörün 1981 yılındaki yüzdesel değişimi %60,4 olarak gerçekleşmiştir(Bkz.: Şekil 1).

B. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Satış Hasılatındaki Gelişmeler

BBSK'nun satış hasılatının yıllar itibariyle dağılımını gösteren TABLO 3 ve TABLO 4 incelendiğinde, BBSK'nun satış hasılatı tutarı, 1980 yılında 1.707.2 Milyar TL.'den 1987 yılında 32.153.8 Milyar TL.'ye yükselerek 19 misli artmıştır.

TABLO 3 incelendiğinde BBSK'nun içindeki özel sektörün payı kamu sektörünün payına göre nispi olarak, 1980-1987 yılları arasında daha fazla artmıştır.

TABLO 3

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE SATIŞ HASILATLARI (1980-1987)

Temel gösterge (Milyar TL.)		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Satış									
Hasılatı	Toplam	1707.2	2672.7	3494.9	5582.8	9777.9	15490.3	21126.5	32153.8
	Kamu	961.5	1496.1	1631.7	2781.7	5248.3	8331.1	10223.8	14561.6
	Özel	745.7	1176.6	1863.2	2801.0	4529.6	7159.2	10902.7	17592.2

Kaynak : İSO 1980-1988 yılları arası özel sayılarının "Sektörlere göre dağılımını" gösteren tablolar-dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

TABLO 4

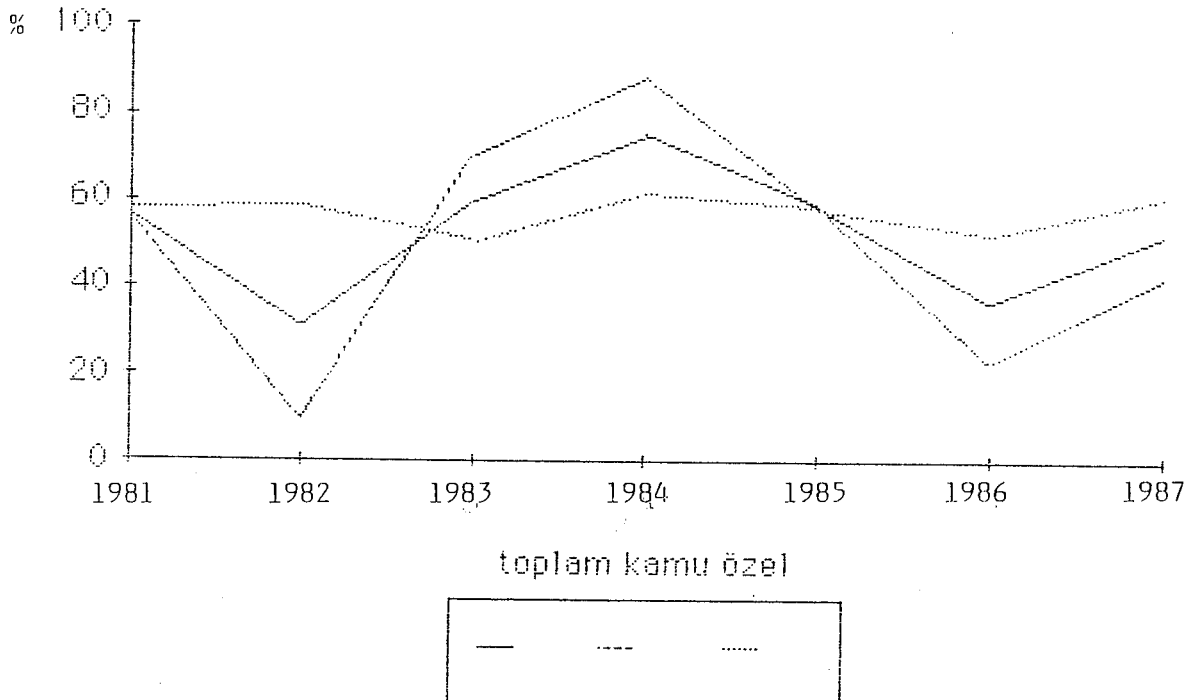
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE
SATIŞ HASILATLARINDAKİ YÜZDESEL DEĞİŞİM (1981-1987)

Temel gösterge (%)		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Satış									
Hasılatı	Toplam	-	56.6	30.8	59.7	75.1	58.4	36.4	52.2
	Kamu	-	55.6	9.1	70.5	88.7	58.7	22.7	42.4
	Özel	-	57.6	58.4	50.3	61.7	58.1	52.3	61.4

Kaynak: Tablo 3'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Yıllar İtibariyle
Satış Hasılatlarındaki Yüzdesele Değişim

BBSK'nun satış hasılatlarındaki yüzdesel değişimleri gösteren TABLO 4 incelendiğinde; 1984 yılında %75.1 ile en yüksek seviyeye ulaşmış olan satış hasılatları 1984-1986 yıllarında düşme eğilimi göstererek 1986'da %36,4'e kadar düşmüştür. 1987 yılında toplam satış hasılatları tekrar artma eğilimi göstermektedir (Bkz.: TABLO 4)

1984 yılında BBSK'nun satışları, 1983 yılına oranla cari fiyatlar üzerinden %75 oranında artmıştır (Bkz.: TABLO 4, Şekil 2). Satışlar, cari fiyatlarla 5.582.8 Milyar TL.'den, 9.777.9 Milyar TL.'ye yükselmiştir (Bkz.: TABLO 3). Bu artıştaki fiyatlar genel seviyesinin etkisini bertaraf edersek, gerçek büyümeyi belirlemiş oluruz. Bu amaçla Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının sanayi hammaddeleri ve yarı mamullerini kapsayan endeks sayılarına baktığımızda, bu endekse göre (1963=100) satış hasılatı, 1983'de 7.298 ve 1984'te 10.358.1'dir. Buna göre artışlar 1984'te %41.9 olarak gerçekleşmiştir (51).

1984 yılında fiyatlar, %41.9 arttığına göre satışlardaki gerçek artış %23.4 olmaktadır.

C. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Özsermayelerindeki Gelişmeler

BBSK'nun özsermayelerinin yıllar itibariyle dağılımını gösteren TABLO 5 ve TABLO 6 incelendiğinde, özsermaye tutarları 1980 yılında 439.4 Milyar TL.'den, 1987 yılında 8.499.1 Milyar TL.'ye yükselerek 19 misli artış göstermiştir.

(51) Atilla GÖNENLİ, "1984 Yılında 500 Büyük Firmanın Finansal Durumuna İlişkin Bir Yorum", İSOD, (Ekim 1985), s.93-94.

TABLO 5

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE
ÖZSERMAYELERİ (1980-1987)

Temel gösterge

(Milyar TL.)		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Özsermaye	Toplam	439.4	484.4	675.2	1306.5	2674.8	4637.5	5945.3	8499.1
	Kamu	285.4	259.0	354.2	684.5	1643.1	3346.1	4064.3	5569.2
	Özel	154.0	225.5	321.0	622.0	1031.6	1291.4	1881.1	2929.9

Kaynak : İSO, 1980-1988 yılları özel sayılarının "Sektör-
lere Göre Dağılımı"nı gösteren tablolardan yarar-
lanılarak hazırlanmıştır.

TABLO 6

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE
ÖZSERMAYELERİNDEKİ YÜZDESEL DEĞİŞİM (1981-1987)

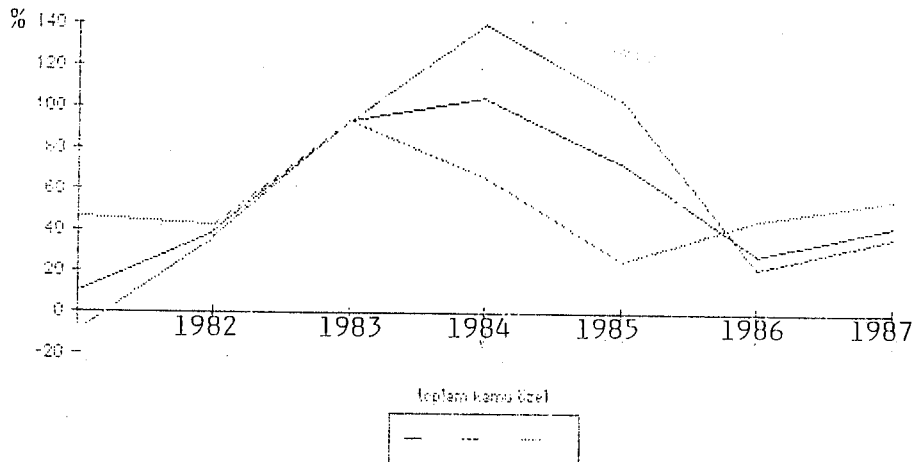
Temel gösterge

(%)		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Özsermaye	Toplam	-	10.2	39.4	93.5	104.7	73.4	28.2	43.0
	Kamu	-	-9.3	36.8	93.2	140.0	103.6	21.5	37.0
	Özel	-	46.4	42.4	93.7	65.9	25.2	45.7	55.8

Kayna : Tablo 5'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 3

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Yıllar İtibariyle
Özsermayelerindeki Yüzdesele Değişim

BBSK'nun özsermayelerindeki yüzdesel değişimine baktığımızda 1984 yılına kadar toplam ve kamu sektörü artış göstermekte, 1984 yılından sonra 1986'ya kadar düşme eğilimi görülmektedir, fakat 1987'de tekrar artmaktadır. Özel kesimin yüzdesel değişimine baktığımızda ise 1983 yılına kadar yükselme eğilimi görülmekte, 1983 yılından 1985'e kadar düşme eğilimi göstermektedir, fakat 1985'ten sonra tekrar artış eğilimine girmektedir (Bkz.: TABLO 6-Şekil 3).

BBSK'nun özsermayelerindeki 1984 yılındaki olağanüstü artışın nedeni, kârların dağıtılmayıp, özsermaye arttırımına gidilmesi ve yeniden değerlemeye gidilmiş olmasından kaynaklanmaktadır(52).

D. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Borçlarındaki Gelişmeler

BBSK'nun 1980-1987 yılları arasındaki borçlanmalarını TABLO 7 ve TABLO 8'de inceleyebiliriz. Fakat veri noksanlığı nedeni ile borçlanmaları 1983 yılından sonra incelemeye çalışacağız.

TABLO 7'de görüleceği gibi 1983 yılı toplam borçların 3.547.9 Milyar TL.'den, 1987 yılı sonunda 18.467.4 Milyar TL.'ye yükselerek 5 misli artış kaydetmiştir.

TABLO 7

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE BORÇLANMALARI (1983-1987)

Temel gösterge

(Milyar TL.)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Borç								
Toplam	-	-	-	3547.9	4240.6	7990.0	11768.6	18467.4
Kamu	-	-	-	-	-	-	6830.3	10848.8
Özel	-	-	-	-	-	-	4938.4	7618.7

Kaynak: İSO, 1980-1988 yılları arası özel sayılarının "Sektörlere Göre Dağılımı"nı gösteren tablolardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

(52) Özer ERTUNA, "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Faaliyet Sonuçları", İSOD, (Ekim 1985), s.75-77.

TABLO 8

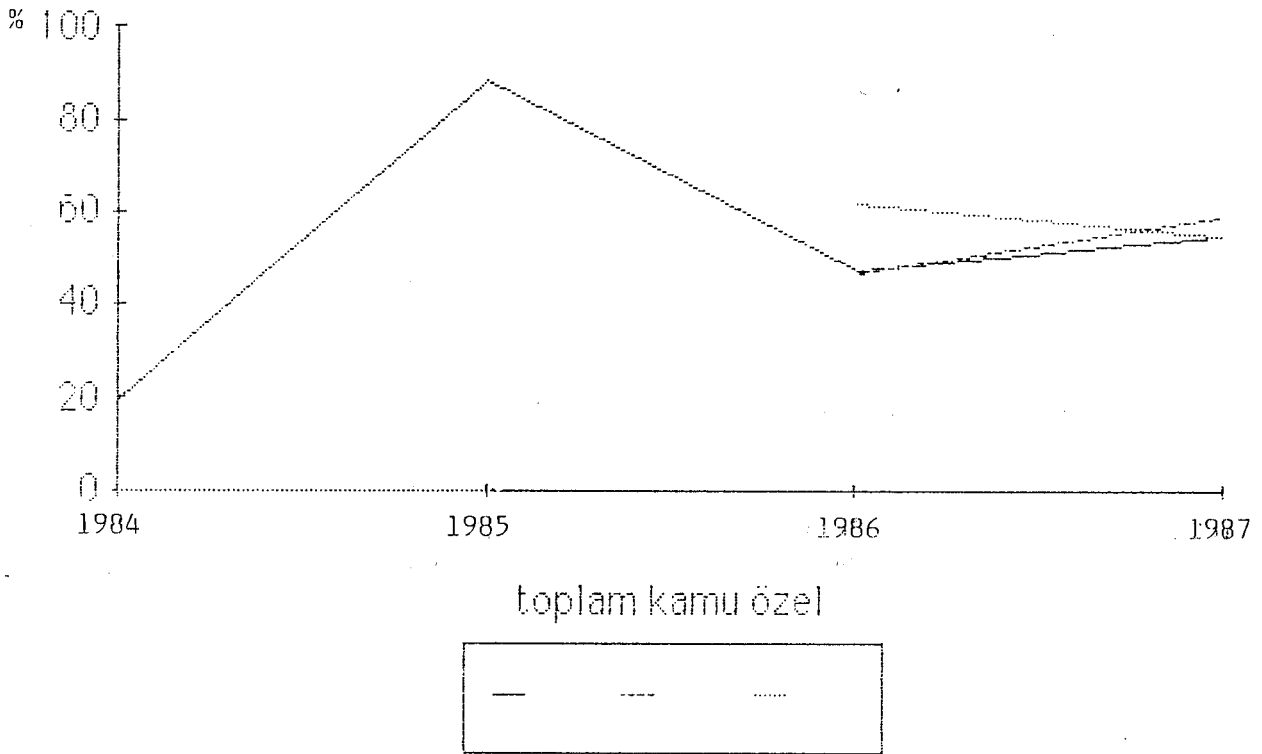
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE
BORÇLANMALARDAKİ YÜZDESEL DEĞİŞİM(1984-1987)

Temel gösterge		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
(%)									
Borç	Toplam	-	-	-	-	19.5	88.4	47.3	54.9
	Kamu	-	-	-	-	-	-	46.4	58.8
	Özel	-	-	-	-	-	-	61.8	54.3

Kaynak: Tablo 7'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 4

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Yıllar İtibariyle
Borçlanmalarındaki Yüzdesel Değişim

Daha önce BBSK'nun satış hasılatını gösteren TABLO 4'te görüldüğü gibi satışlar 1984 yılında %75 artarken, borçlanma 1984 yılında %19.5 arttığına göre işletmelerin borçlanmadan uzak durduğunu söyleyebiliriz (Bkz.: TABLO 8-Şekil 4).

BBSK'nun borçları 1985 yılında bir önceki yıla kıyasla %88.4 oranında artarak 7.990 Milyar TL.'ye ulaşmıştır. Bu oranın bu kadar yüksek çıkmasının nedeni 1985 yılında TEK'in inceleme kapsamına girmesi, geçmiş yıllarla ilgili karşılaştırmaları güçleştirmektedir. TEK'in inceleme kapsamından çıkarılması halinde BBSK'nun bir önceki yıla göre borç tutarındaki artış %50'ler dolayında olacağını söyleyebiliriz(53).

E. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Bilanço Kârlarındaki Gelişmeler

BBSK'nun 1980-1987 yılları arasındaki bilanço kârlarını gösteren TABLO 9 ve TABLO 10 incelendiğinde, bilanço kârlarının 1980 yılında 124.2 Milyar TL.'den 1987 yılında 2.625.4 Milyar TL.'ye yükselerek 21 misli artmıştır.

BBSK'nun içindeki kamu sektörünün payı özel sektörün payına göre daha fazla artmıştır.

TABLO 9

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE BİLANÇO KARLARI (1980-1987)

Temel gösterge (Milyar TL.)		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Bilanço	Toplam	124.2	153.7	210.1	315.8	654.9	1330.8	1461.8	2625.4
Kârı	Kamu	46.1	57.1	89.6	123.0	338.4	897.3	797.9	1031.6
	Özel	78.1	96.7	120.6	198.8	316.6	433.5	663.9	1593.8

Kaynak: İSO 1980-1988 yılları arası özel sayılarının "Sektörlere Göre Dağılımı"nı gösteren tablolardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

(53) Öztin AKGÜÇ, "Türkiyenin 500 Büyük Firmasının Finans Yapısı", İSOD, (Eylül 1986), s.127.

TABLO 10

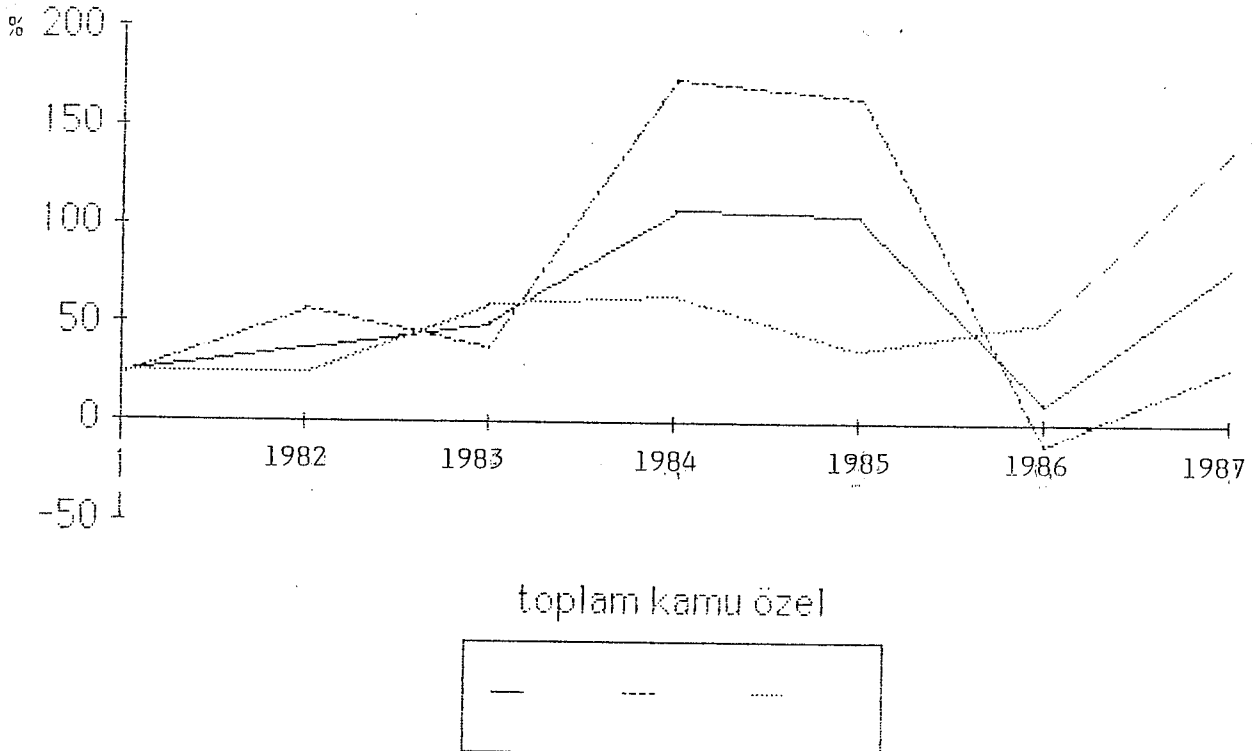
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE
BİLANÇO KARLARININ YÜZDESEL DEĞİŞİMİ
(1981-1987)

Temel gösterge		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
(%)									
Bilanço	Toplam	-	23.8	36.7	50.3	107.4	103.2	9.8	79.6
Kârı	Kamu	-	23.7	56.9	37.4	175.0	165.2	-11.1	29.3
	Özel	-	23.8	24.7	59.9	64.2	36.9	53.2	140.1

Kaynak: TABLO 9'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 5

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Yıllar İtibariyle
Bilanço Kârlarındaki Yüzdesele Değişim

TABLO 10'da da görüleceği gibi BBSK'nun bilanço kârları 1984 yılına kadar artış göstermiş, 1984 yılında toplam bilanço kârı 1983 yılına göre iki kat artarak %107.4'e ulaşmıştır. Daha önceki, başlıklar altında incelediğimiz gibi Türkiye ortamında borçlanma, kârlılığını etkileyen etkenlerden biridir. Borçlanmanın çok pahalı olduğu bir dönemde firmaların kaynaklarını borç yerine özsermaye ile desteklemeleri bilanço kârlarının artmasına bir neden olarak gösterilebilir. 1986 yılındaki büyük düşüşün nedeni, masraf unsurlarına yapılan ödemelerin satış gelirlerinden daha hızlı olmasıdır(54)(Bkz.: Şekil 5).

F. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun İhracatlarındaki Gelişmeler

BBSK'nun ihracatlarındaki yıllar itibariyle dağılımını gösteren TABLO 11 ve TABLO 12'deki verilerin 1981 ve 1982'de olmaması nedeni ile bu yıllara ait değerlendirmeler yapılamamıştır.

BBSK'nun 1980-1987 yılları arasındaki ihracatlarını gösteren TABLO 11'de, 1980 yılı ihracatları tutarı 479.5 Milyar TL.'den, 1987 yılında 3.331.8 Milyar TL.'ye yükselerek 7 misli artmıştır.

BBSK içindeki kamu sektörünün gelişme hızı, özel sektörün gelişme hızına göre daha hızlı bir artış seyretmektedir.

TABLO 12'de 1986 yılında ihracattaki artış 18.9 düzeyine kadar düşmüştür. Dolar cinsinden ihracatta da az da olsa 2.905 bin dolardan, 2.769 bin dolara

(54) Ayrıntılı bilgi için bkz.: Üzer ERTUNA, "Türkiye'nin 500 Büyük Firmasının Faaliyet Sonuçları", İSOD, (Ekim 1987), s.78-80.

TABLO 11
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE
İHRACATLARI (1980-1987)

Temel gösterge (Milyar TL.)		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
İhracat	Toplam	479.5	-	-	582.5	1136.5	1605.9	1908.9	3331.8
	Kamu	73.2	-	-	127.9	344.3	488.1	392.0	811.6
	Özel	406.3	-	-	454.6	792.3	1117.8	1516.8	2520.1

Kaynak: İSO, 1980-1988 yılları arası özel sayılarının "Sektörlere Göre Dağılım"ını gösteren tablolardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

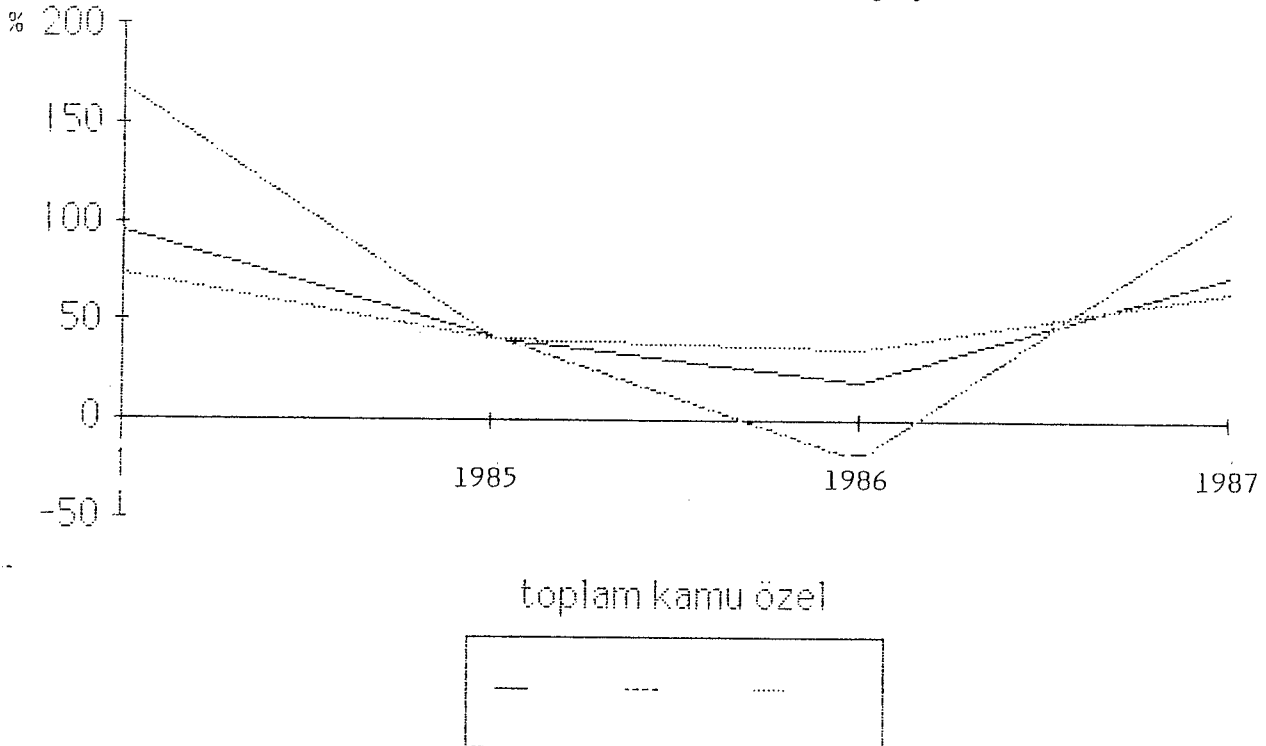
TABLO 12
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE
İHRACATLARININ YÜZDESEL DEĞİŞİMİ (1984-1987)

Temel gösterge (%)		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
İhracat	Toplam	-	-	-	-	95.1	41.3	18.9	74.5
	Kamu	-	-	-	-	169.2	41.8	-19.7	107.0
	Özel	-	-	-	-	74.3	41.1	35.7	66.1

Kaynak: TABLO 11'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 6

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Yıllar İtibariyle
İhracatlarının Yüzdesele Değişimi

düşme olmuştur. Bu düşüşün doların marka karşı değer kaybettiği bir dönemde meydana gelmesi dikkate değerdir(55). TABLO 12'den de anlaşılacağı gibi yıllar itibariyle BBSK'nun kamu ve özel kesimin ihracatlarının bir önceki yıla göre artış hızları düşme eğilimi içindedir. Fakat bu düşme kamu sektöründe özel sektöre göre daha fazla gerçekleşmiştir(Bkz.: Şekil 6).

G. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Ödenen Faizlerindeki Gelişmeler

BBSK'na ait ödenen faizlerle ilgili veriler ilk kez 1982 yılından itibaren toplanmaya başlanmıştır. Bu yüzden TABLO 13'de 1980-1981 yıllarına ait veriler yer almaktadır.

BBSK'nun ödenen faizleri, 1982 yılında 207 Milyar TL.'den 1987 yılında 2.542.3 Milyar TL.'ye ulaşarak 12 misli artış kaydetmiştir. Kamu sektörünün ödediği faizler özel sektöre göre, toplam içinde daha fazla artmıştır.

TABLO 13

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE ÖDENEN FAİZLERİ (1982-1987)

Temel gösterge (Milyar TL.)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Ödenen								
Faizler Toplam	-	-	207.0	276.3	343.2	652.9	1475.4	2542.3
Kamu	-	-	73.7	104.1	48.6	207.5	526.0	1251.8
Özel	-	-	133.3	172.2	294.6	445.4	949.4	1290.5

Kaynak: İSO 1980-1988 yılları arası özel sayılarının "Sektörlere Göre Dağılımı"nı gösteren tablolardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

TABLO 14

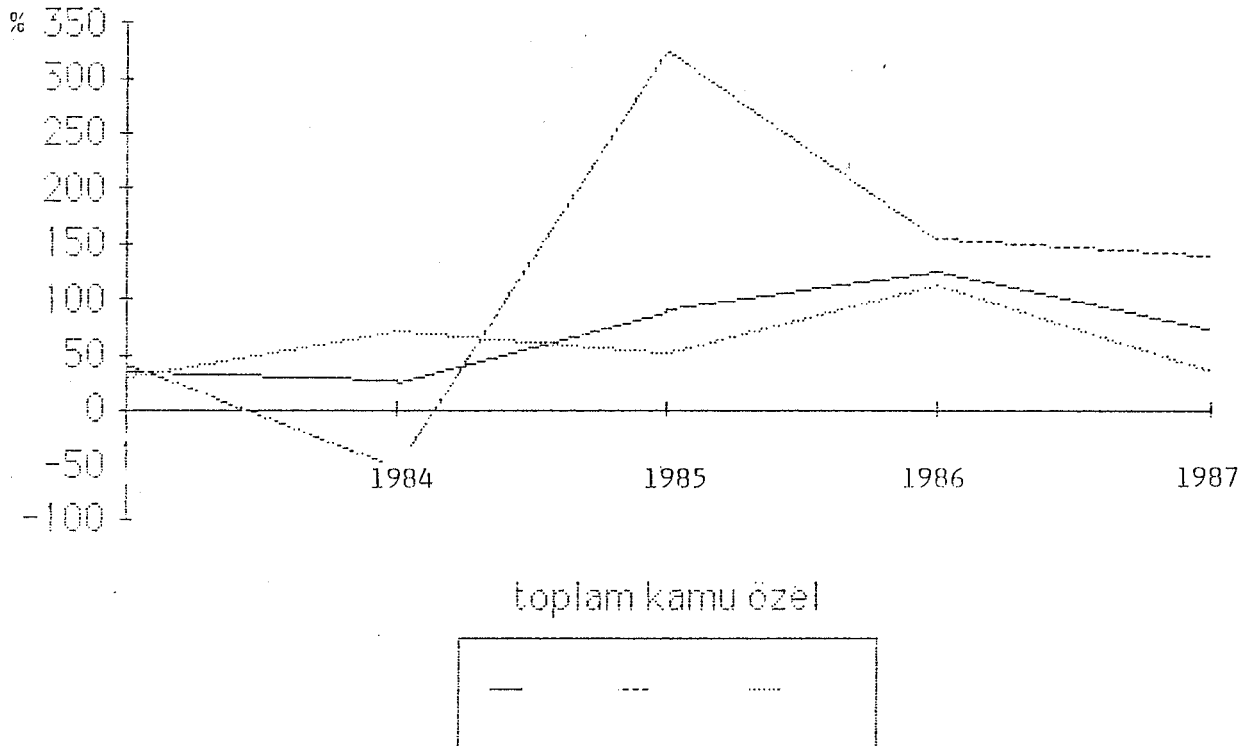
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE ÜDENEN
FAİZLERİNDEKİ YÜZDESEL DEĞİŞİMİ (1983-1987)

Temel gösterge		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
(%)									
Ödenen									
Faizler	Toplam	-	-	-	33.5	224.2	90.2	126.0	72.3
	Kamu	-	-	-	41.2	-53.3	326.5	153.5	138.0
	Özel	-	-	-	29.2	71.1	51.2	113.1	35.9

Kaynak: TABLO 13'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 7

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Yıllar İtibariyle Üdenen
Faizlerinin Yüzdesele Değişimi

TABLO 14'te, BBSK'nun faiz ödemelerinin %126 ile 1986 yılında en yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni de daha çok firmaların borçlanmada, kısa vadeli kaynaklara baş vurmasıdır. Ancak bu durum, hem borçlanma riskini, hem de maliyetini arttırmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı gibi BBSK içinde kamu kuruluşlarının yıllar itibariyle seyriinde faiz ödemeleri özel sektöre göre daha fazla olmuştur(Bkz.: Şekil 7).

H. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Ücretle Çalışanların Sayısındaki Gelişmeler

BBSK'nun ücretle çalışanlarının yıllar itibariyle dağılımını gösteren TABLO 15 ve TABLO 16 incelendiğinde, ücretle çalışanların sayısı 1980 yılında 538.3 bin kişiden, 1987 yılında 666.9 bin kişiye ulaşmıştır.

BBSK'nun ücretli çalışanların sayısındaki artış, özel sektörde daha fazla olmuştur. Kamu sektöründe ise ücretle çalışanların sayısında 1987 yılında 1980 yılına göre artış olmasına rağmen, bu artış özel sektördeki artış kadar hızlı olmamıştır(Bkz.: Şekil 8).

TABLO 15

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE ÜCRETLE ÇALIŞANLARI (1980-1987)

Temel gösterge		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
(Bin kişi)									
Ücretle									
Çalışanlar	Toplam	538.3	519.5	511.3	626.6	597.7	646.4	660.0	666.9
(Bin kişi)	Kamu	317.2	295.3	272.4	362.3	330.5	375.3	376.6	366.9
	Özel	221.1	224.2	238.9	264.2	267.2	271.1	283.3	300.0

Kaynak: İSO, 1980-1987 yılları arası özel sayılarının "Sektörlere Göre Dağılımı"nı gösteren tablolardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

TABLO 16

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE ÜCRETLE
ÇALIŞANLARININ YÜZDESEL DEĞİŞİMİ (1981-1987)

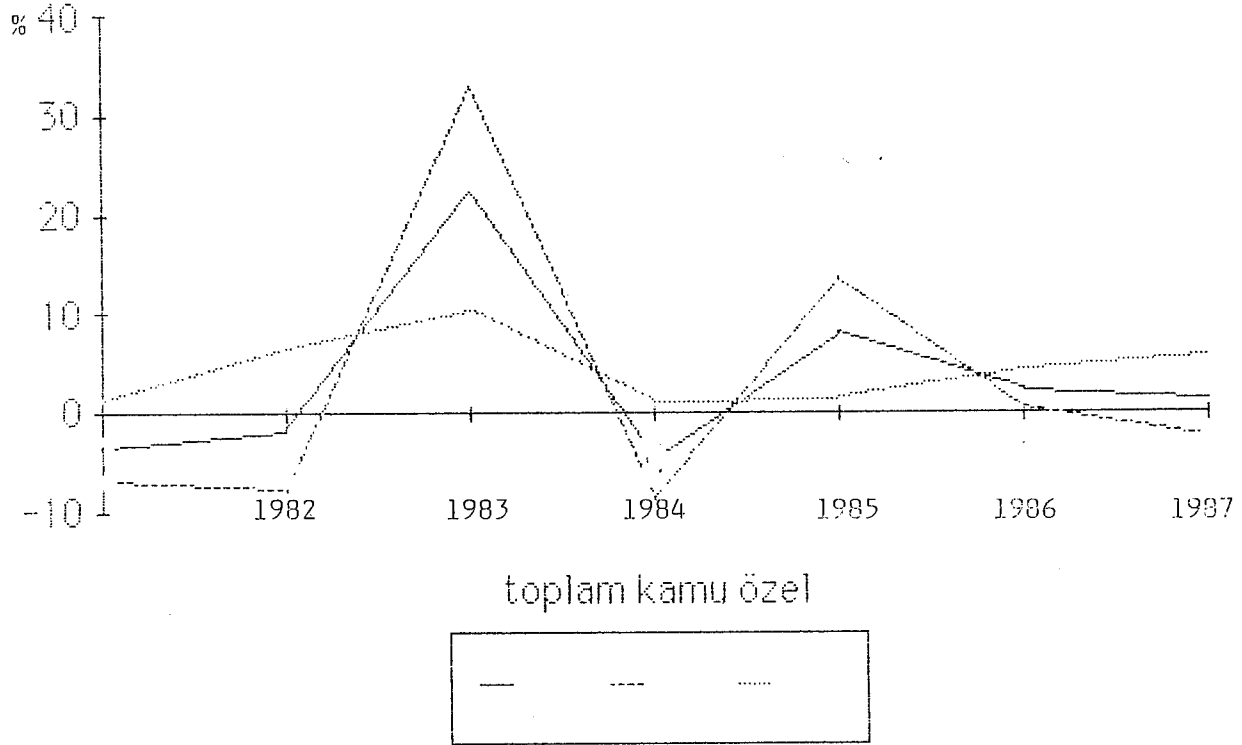
Temel gösterme

(%)		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Ücretle									
Çalışanlar	Toplam	-	-3.5	-1.6	22.5	-4.6	8.1	2.1	1.1
(Bin kişi)	Kamu	-	-6.9	-7.8	33.0	-8.8	13.5	0.4	-2.6
	Özel	-	1.4	6.6	10.6	1.1	1.5	4.5	5.9

Kaynak: TABLO 15'ten yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 8

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Yıllar İtibariyle
Ücretle Çalışanlarının Yüzdesel Değişimi

I. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Brüt Katma Değerindeki Gelişmeler

BBSK'nun brüt katma değerinin yıllar itibariyle dağılımını gösteren TABLO 17 ve TABLO 18 incelendiğinde, brüt katma değer tutarları, 1982 yılında 933.1 Milyar TL.'den, 1987 yılı sonunda 9.078.9 Milyar TL.'ya ulaşarak 9 misli artmıştır.

1980-1981 yıllarında veri olmadığı için brüt katma değere ait rakamlar, bu yıllarda TABLO 17'de yer almamıştır.

TABLO 17

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE BRÜT KATMA DEĞERİ (1982-1987)

Temel gösterge (Milyar TL.)		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Brüt Katma									
Değer	Toplam	-	-	933.1	1071.1	1878.4	2991.0	5569.1	9078.9
	Kamu	-	-	430.8	419.1	824.9	1446.0	2949.6	4544.5
	Özel	-	-	502.3	652.0	1053.6	1545.0	2619.5	4534.5

Kaynak: İSO 1980-1988 yılları arası özel sayılarının "Sektörlere Göre Dağılımı"nı gösteren Tablolardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

BBSK'nun brüt katma değerlerine baktığımızda 1986 yılında %86.2 ile toplamda, %104 ile kamuda en yüksek değere ulaşmıştır. Görülen artış çok büyüktür. Net katma değerde bu karşılaştırma yapıldığında artış normal görülmektedir. Net katma değerden brüt katma değere giderken ilave edilen amortisman, KDV, diğer dolaylı vergiler, çıkarılan sübvansiyonlar, özel sektörde vergi iadeleri gibi kalemlerde bazı firmaların İSO'ya tam sağlıklı bilgi vermediği görülmektedir. Örneğin bir kamu kuruluşunun 1986'da verdiği 295 Milyar TL.'lik verdiği dolaylı vergiyi 1985'de vermediği belirlenmiştir. Bu nedenle toplamda ve kamuda, brüt katma değer karşılaştırma-

TABLO 18

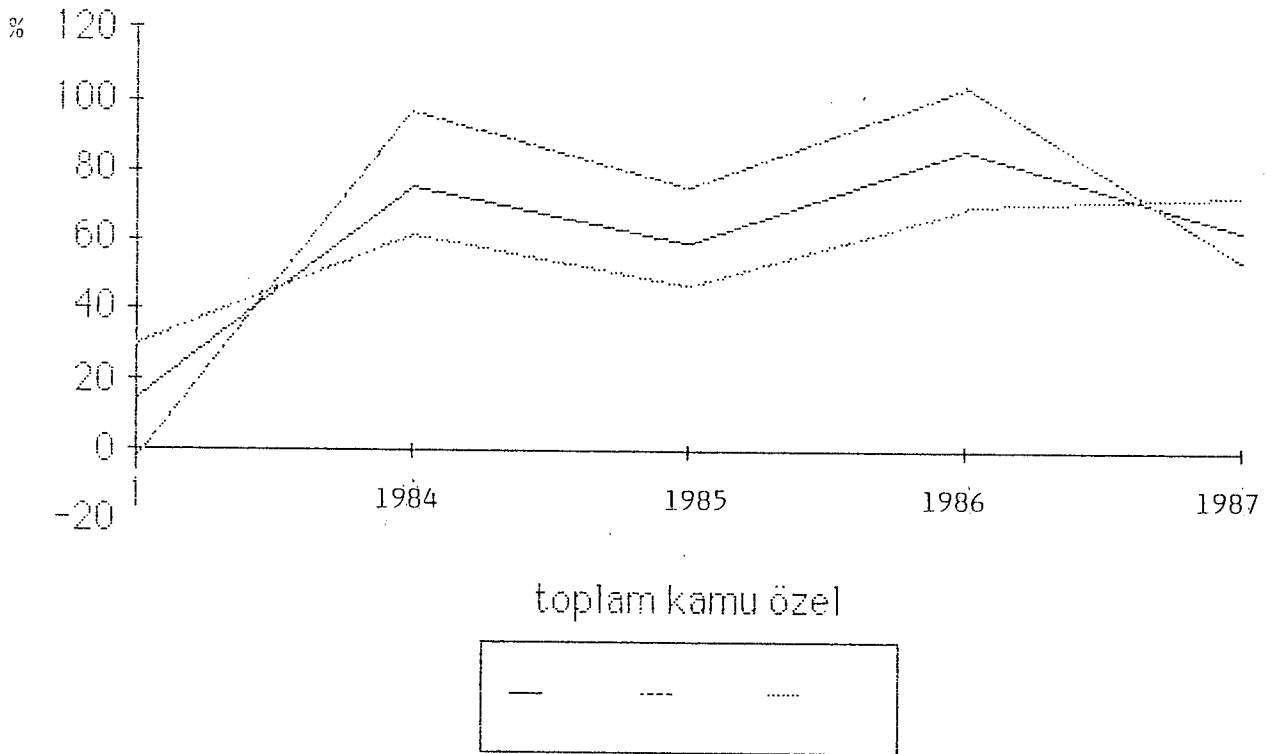
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE
BRÜT KATMA DEĞERİNDEKİ YÜZDESEL DEĞİŞİM
(1983-1987)

Temel gösterge (%)		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Brüt Katma									
Değer	Toplam	-	-	-	14.8	75.4	59.2	86.2	63.0
	Kamu	-	-	-	-2.7	96.8	75.3	104.0	54.1
	Özel	-	-	-	29.8	61.6	46.6	69.5	73.1

Kaynak: TABLO 17'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 9

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Yıllar İtibariyle
Brüt Katma Değerlerinin Yüzdesele Dağılımı

larında bu noktalara dikkat etmek gerekir(56)(Bkz.: Şekil 9).

Brüt katma değeri etkileyen sübvansiyonlarda da 1985'te toplamda 503 milyar TL.'lik tutar, 1986'da 289 milyar TL.'ye inmiştir(57). Bu farkın büyük bir bölümü kamu sektöründen dolayıdır. Bu kalemden brüt katma değerin 1986'da büyük görülmesine neden olmuştur(58).

2. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN EKONOMİK GÖSTERGELERİNDEKİ GELİŞMELER

A. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Verimliliklerindeki Gelişmeler

TABLO 19-20, brüt katma değer/çalışan sayısı yani verimlilik rakamlarını ve yüzdesel değişimlerini içermektedir.

BBSK'nun 1983 yılından sonra 1987 yılı sonuna kadar nispi olarak artış göstermiştir(Bkz.: TABLO 19). TABLO 20'de görüldüğü gibi, 1984 yılında kamu sektörünün verimliliği, 1983 yılına göre %100'den fazla bir artış

TABLO 19

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE VERİMLİLİKLERİ (BRÜT KATMA DEĞER/ÇALIŞAN SAYISI) (1982-1987)(Bin TL.)

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Toplam	1.826.0	1.711.0	3.146.5	4.630.0	8.450.7	13.591.2
Kamu	1.802.5	1.157.7	2.499.6	3.855.9	7.844.6	12.382.7
Özel	1.846.6	2.469.8	3.945.9	5.701.2	9.256.1	15.064.6

Kaynak: Ek I'deki veriler dikkate alınarak düzenlenmiştir.

(56) Süleyman ÖZMUCUR, "Türkiye'nin 500 Büyük Firmasında Mali ve Ekonomik Göstergeler", İSOD, (Ekim 1987), s.138.

(57) "1986 Yılında 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Üzerine "İSO" Araştırma Dairesinin Değerlendirmesi", İSOD, (Ekim 1987), s.68.

(58) "1986 Yılında ...", s.37.

TABLO 20

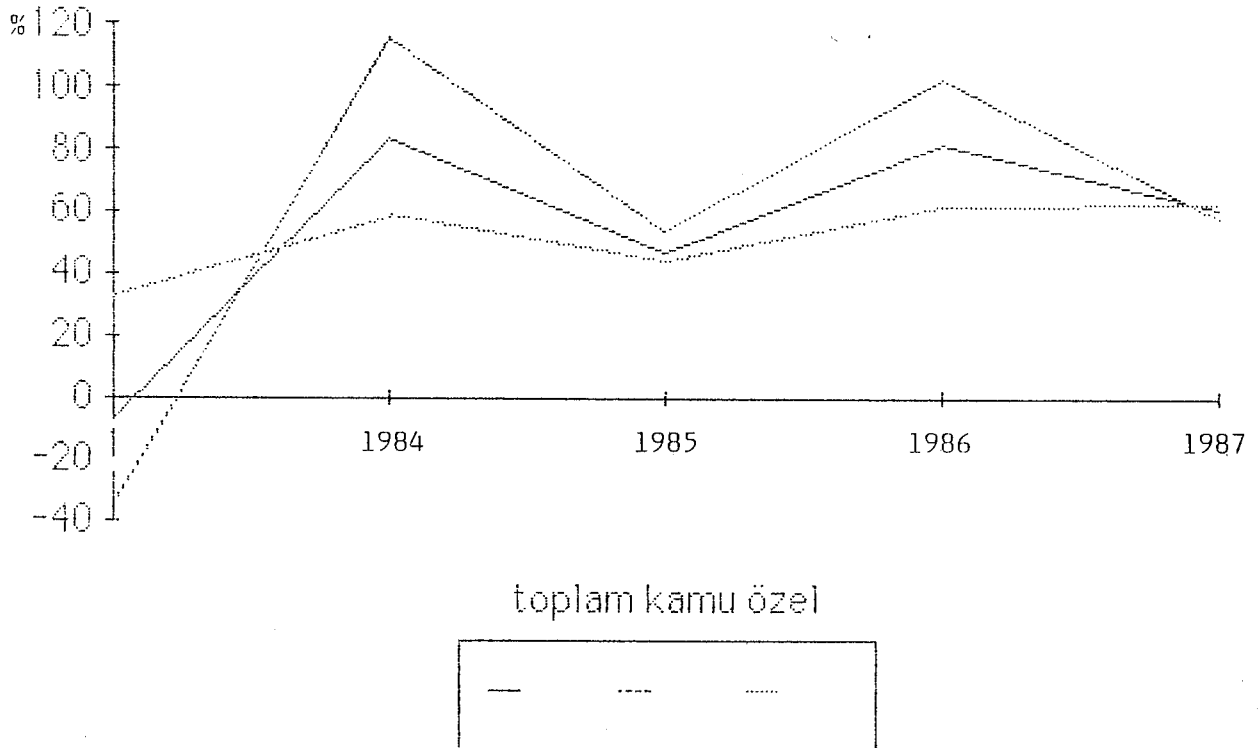
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YILLAR İTİBARI İLE
VERİMLİLİKLERİNDEKİ YÜZDESEL DEĞİŞİM (1983-1987)

	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Toplam	-	-6	84	47	82	61
Kamu	-	-35	116	54	103	58
Özel	-	33	59	44	62	63

Kaynak: Tablo 19'dan yararlanılarak düzenlenmiştir.

Şekil 10

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Yıllar İtibariyle
Verimliliklerinin Yüzdesele Değişimi

göstermiş fakat bir sonraki yılda %50'lere düşmüştür. 1984 yılındaki verimlilikteki bu artışın nedeni kamu sektöründeki çalışanların 1983 yılına göre bir düşüş göstermesi, brüt katma değer ise bir önceki yıla göre iki misli artmasını gösterebiliriz (Bkz.: TABLO 17-Ek I).

Özel sektör verimliliği ise kamu kesiminin verimliliğine nazaran daha düzenli bir seyir göstererek hemen hemen her yıl %50'lerin üzerinde verimliliğini arttırmıştır.

1983-1987 yılları, kamu ve özel sektör verimliliklerindeki yüzdesel değişim ortalamaları alındığında, kamu sektöründeki ortalama artış %59,2 olurken, özel sektördeki ortalama artış %52,2 olmuştur. Artışın nedeni olarak BBSK'nun brüt katma değerlerinin yıllar itibariyle büyük artışlar kaydetmesini gösterebiliriz. TABLO 19'dan da anlaşılacağı gibi özel sektör kamu sektörüne göre daha düzenli bir seyir göstermiştir (Bkz.: Şekil 10).

B. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Kârlılıklarındaki Gelişmeler

TABLO 21'de BBSK'da kâr eden firmaların kârlılık oranları verilmektedir. Satış kârlılığı 1980-1986 döneminde en yüksek %10,1 olmaktadır. 1985 yılında ulaşılan bu en yüksek değerden sonra satış kârlılığı 1986 yılında %8,4'e düşmüştür. 1987'de ise tekrar %10'lara yükselmiştir (Bkz.: Şekil 11a).

Öz sermaye kârlılığı 1980-1987 döneminde en yüksek düzeyi olan %56,9 olarak gerçekleşmiştir. Öz sermaye devir hızının (satış hasılatı/özsermaye) özel sektörde daha yüksek olması, özsermaye kârlılığının bu kesimde daha yüksek olmasını sağlamaktadır. Özel sektör özsermaye kârlılığı %66,2 olarak gerçekleşmiştir (Bkz.: TABLO 21-Şekil 11c).

TABLO 21

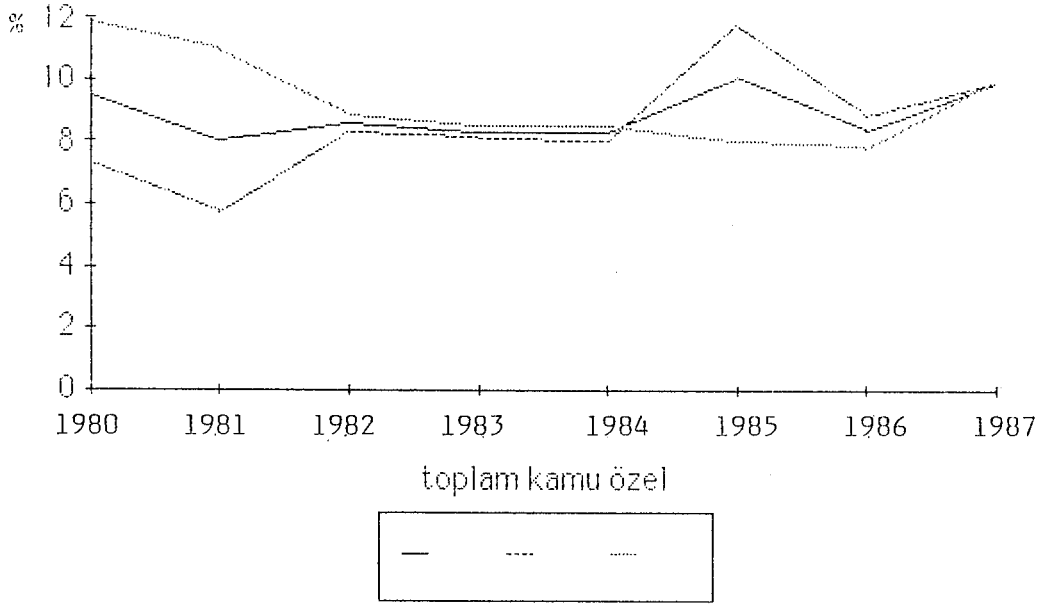
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA KAR EDEN
FİRMALARDA KARLILIK (1980-1987)

	İşyeri Sayısı	B.Kârı/Satış Hasılatı (Satış Kârlılığı)%	Satış Hasılatı/ Üzsermaye	B.Kâr/Üzsermaye (Üzsermaye Kârlılığı) %
<u>1980</u>				
Toplam	450	9.5	3.6.	33.7
Kamu	61	7.3	2.9	20.9
Özel	389	11.9	4.8	56.7
<u>1981</u>				
Toplam	423	8.0	6.2	49.0
Kamu	44	5.7	7.2	40.7
Özel	379	11.0	5.2	56.9
<u>1982</u>				
Toplam	412	8.6	5.0	43.0
Kamu	39	8.3	4.5	37.0
Özel	373	8.9	5.4	48.0
<u>1983</u>				
Toplam	431	8.3	5.2	43.0
Kamu	48	8.1	4.3	34.8
Özel	383	8.5	6.2	53.1
<u>1984</u>				
Toplam	460	8.3	4.3	35.6
Kamu	69	8.0	3.7	29.8
Özel	391	8.5	5.2	44.0
<u>1985</u>				
Toplam	444	10.1	4.3	43.3
Kamu	77	11.8	3.3	39.5
Özel	367	8.0	6.5	52.6
<u>1986</u>				
Toplam	447	8.4	4.4	36.5
Kamu	77	8.9	3.3	29.6
Özel	370	7.8	6.3	49.5
<u>1987</u>				
Toplam	456	10.0	5.7	56.9
Kamu	71	10.0	4.7	47.3
Özel	385	10.0	6.6	66.2

Kaynak: İSO, 1980-1988 yılları özel sayılarından yararlanılarak düzenlenmiştir.

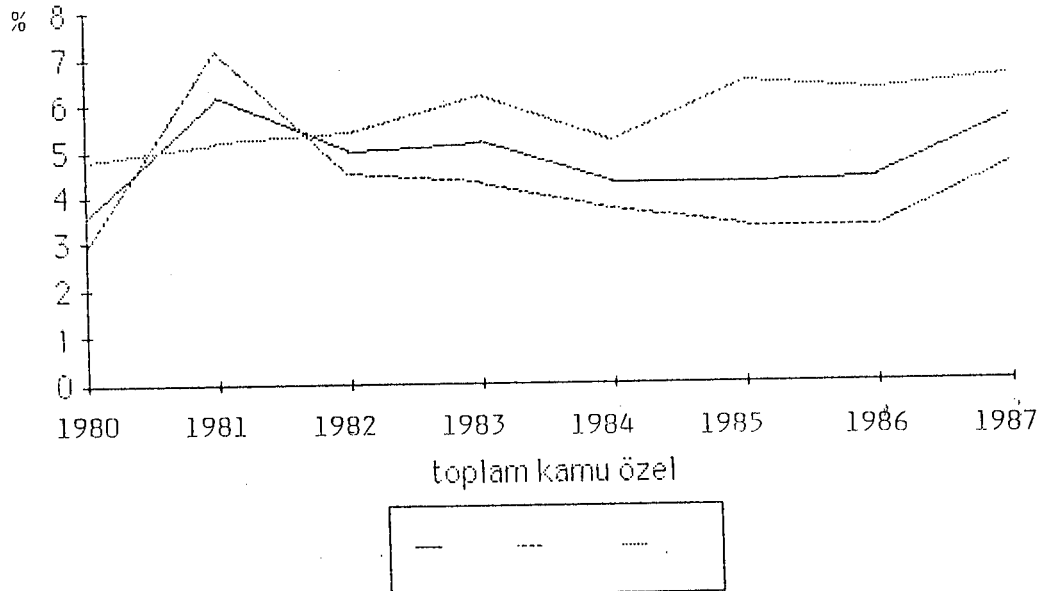
Şekil 11.a

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Satış Kârlılığı
(Bilanço Kârı/Satış Hasılatı)(%)

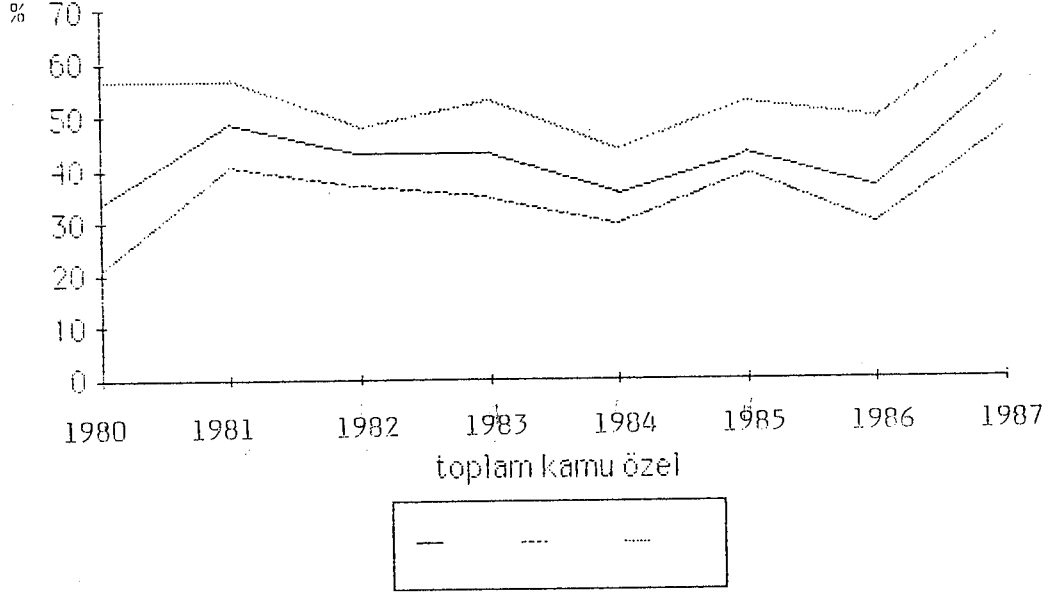
Şekil 11.b

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Özsermaye Devir Hızı
(Satış Hasılatı/Özsermaye) Değişimi (%)

Şekil 11.c

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Özsermaye Kârlılığındaki
(Bilanço Kârı/Özsermaye) Değişimi(%)

BBSK'da, satış kârlılığının 1985'te bu kadar yükselmesinin nedeni, 1985'te BBSK arasına katılan TEK ve bu yılda finansal verilerini kamuya açan TEKEL'dir (59).

Özel sektör de satış kârlılığı ise, 1985 yılında %8 olmuştur. bu oran 1984 yılında %8.5 idi. TABLO 21'den de görüldüğü gibi özel kesimde satış kârlılığı yıllar itibariyle dalgalanmalar göstermiş fakat artış göstermemiştir(Bkz.: Şekil 11.a).

Kamu sektöründe ise satış kârlılığı artış kaydetmiştir. Nedeni kamu kuruluşu olan "TEK" ve "TEKEL" in ilk defa BBSK arasına girmesidir. Bu kuruluşların etkisi bertaraf edildiğinde, kârlılık oranının artmadığı görülebilir.

(59) Atilla GÖNENLİ, "1985 Yılında 500 Büyük Firmanın Finansal Durumuna İlişkin Bir Yorum", İSOD, (Eylül 1986), s.100-101.

IV. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN FİNANSAL YAPISINDAKİ GELİŞMELER

1. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN VARLIK (AKTİF) YAPISI

BBSK'nun varlık yapısı, yıllar itibariyle karşılaştırılmalı olarak TABLO 22'de incelenecektir.

1987 yılında 500 büyük firmanın varlık (aktif) yapısı, bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermemiş, varlıklar içinde, dönen varlıklarla, bağlı varlıkların payları hafifçe yükselirken, duran varlıkların (sabit değerlerin) payı düşmüştür. Dönen varlıkların toplam aktif içindeki payı, 1987 yılında %49.6'dan %50.2'ye, bağlı varlıkların payı da %5.6'dan %6.4'e yükselmiş, buna karşı duran varlıkların payı %44.8'den %43'e gerilemiştir.

500 büyük firmanın varlık yapısındaki gelişmeler, 1983-1987 dönemi gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde incelendiğinde, varlıklar içinde dönen varlıkların payının azaldığı, buna karşın duran varlıkların payının yükseldiği görülmektedir. 500 büyük firmanın varlıkları içinde, dönen değerlerin payı, 1983-1987 döneminde %62.1'den %50.2'ye gerilerken, duran varlıkların payı %29.5'den %43.4'e yükselmiştir. Bu değişiklikte kuşkusuz yeniden değerlendirme önemli bir etkindir. Ayrıca Türkiye Elektrik Kurumu (TEK)'nin ilk kez 1985 yılında BBSK kapsamına girmesi de, 500 büyük firmanın varlık yapısında, genel olarak, belirgin bir değişikliğe yol açmıştır(60).

1983-1987 yılları arasında, BBSK kapsamına giren özel kuruluşların varlık yapısı önemli bir değişime göstermez iken, kamu kuruluşlarının varlık yapısı değişmiştir. 1983 yılında BBSK kapsamına giren özel kuruluşların

(60) Öztin AKGÜÇ, "Türkiye'nin 500 Büyük Firmasının Finans Yapısı", İSOD, (Kasım 1988), s.26-27.

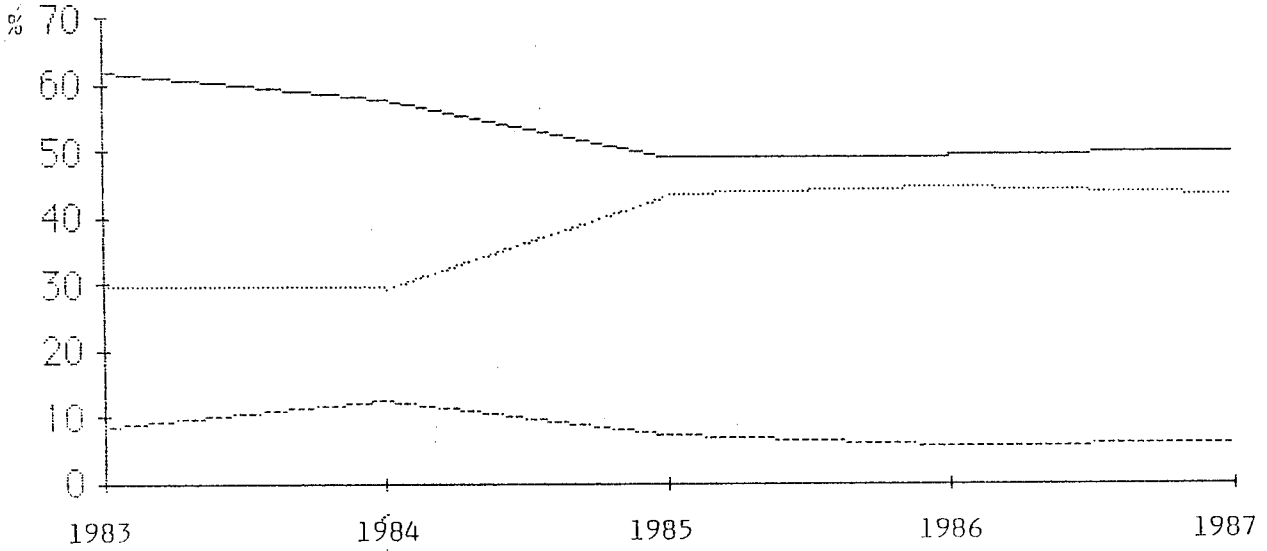
TABLO 22
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN VARLIK (AKTİF)
YAPISI (1983-1987)(%)

Varlıklar	1983	1984	1985	1986	1987
Dönen varlıklar	62.1	57.9	49.2	49.6	50.2
- Kamu	61.7	52.6	41.3	39.8	39.0
- Özel	62.7	64.7	63.9	64.9	66.4
Bağlı varlıklar	8.4	12.7	7.4	5.6	6.4
- Kamu	8.3	16.1	6.8	3.8	5.5
- Özel	8.5	8.3	7.4	8.5	7.5
Duran varlıkları	29.5	29.4	43.4	44.8	43.4
- Kamu	30.0	31.2	51.9	56.4	55.5
- Özel	28.8	27.1	27.4	26.6	26.1

Kaynak: İSO, 1983-1987 yılları özel sayılarından yararlanılarak düzenlenmiştir.

Şekil 12

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun
Varlık Yapısının Yüzdesele Değişimi

dönen var bağlı var duran var

varlıklarının %62.7'si dönen varlık(işletme sermayesi), %8.5'i bağlı varlık ve %28.8'i de duran varlık(sabit değer)tır. 1987 yılında varlıkların %66.4'ü dönen varlık, %7.5'i bağlı varlık ve %26.1'i duran varlıklardır(Bkz.: TABLO 22). Yeniden değerlemeye karşın, duran varlıkların, toplam varlıklar içindeki payının hafifçe de olsa gerilemesi, özel kesimde sabit sermaye yatırımlarının yavaşlamakta olduğunun bir göstergesidir(61). Buna karşılık 1983-1987 döneminde BBSK kapsamına giren kamu kuruluşlarının varlık yapısı dikkati çeken derecede değişmiştir. Kamu kuruluşlarında dönen varlıkların payı 1983-1987 döneminde %61.7'den %39.0'a düşerken, duran varlıkların payı da %30'dan %55.5'e yükselmiştir(Bkz.: TABLO 27-Şekil 12). Bu değişikliğin nedeni, yeniden değerlemenin kamu kuruluşları için zorunlu olması ve TEK'in BBSK kapsamına alınmasıdır(62).

2. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN KAYNAK YAPISI

BBSK'nun kaynak yapısının yıllar itibariyle dağılımı TABLO 23'de yer almaktadır.

BBSK'nun kaynak yapısı, 1983-1987 yılları itibariyle incelendiğinde, öz kaynakların payının arttığı, buna karşı işletme dışı kaynakların (borçların) payının azaldığı görülmektedir. 1983 yılında BBSK'nun kaynaklarının %31.4'ünü öz kaynaklar (özsermaye + bilanço kârı) oluştururken, 1987 yılında öz kaynakların payı genelde %38.0 olmuştur. Buna karşı, işletme dışı kaynakların (borçların) toplam kaynaklar içindeki payı, 1983-1987 döneminde %68.6'dan %62'0'a düşmüştür(Bkz.: TABLO 23). 500 büyük firmanın kaynak yapısındaki bu değişimde en büyük etken yeniden değerlemedir. Nitekim 1983-1987 döneminde BBSK'nun kaynak yapısında en göze çarpıcı

(61) AKGÜÇ, s.27.

(62) AKGÜÇ, s.28.

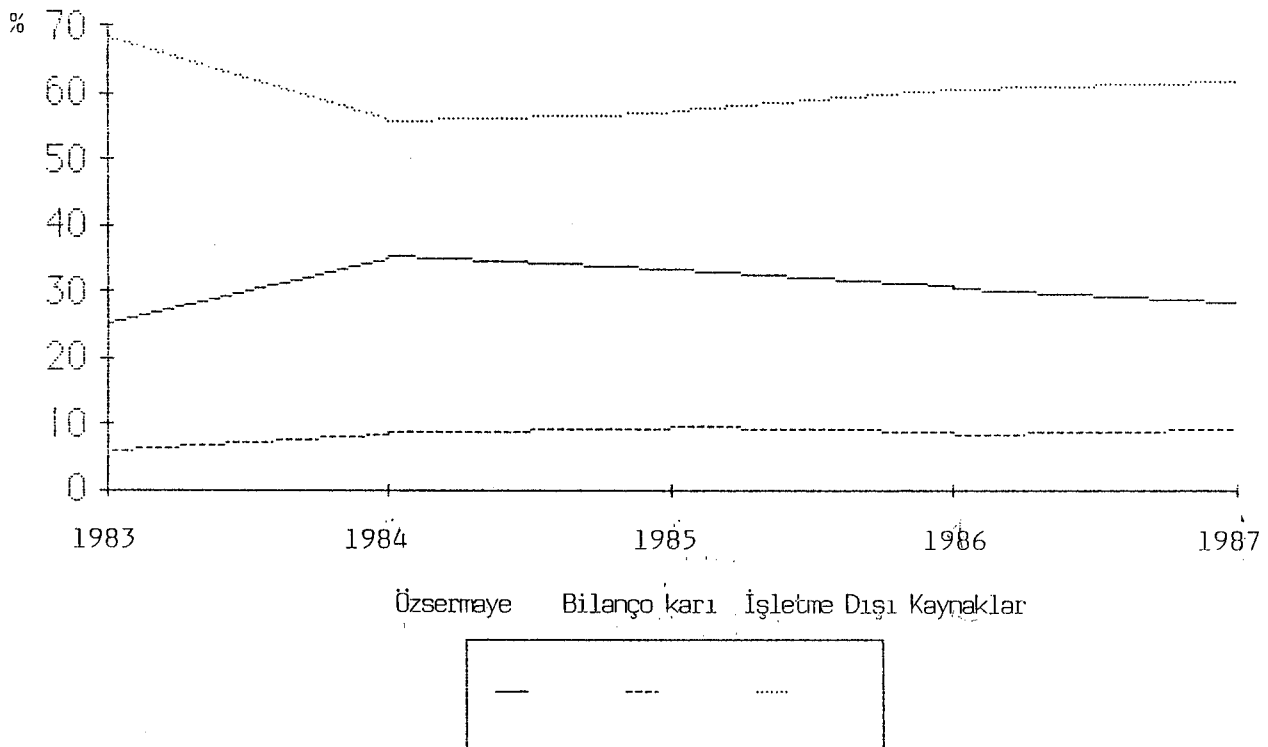
TABLO 23
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN KAYNAK YAPISI
(1983-1987)(%)

	1983	1984	1985	1986	1987
Özsermaye	25.3	35.3	33.2	30.6	28.5
- Kamu	22.1	38.6	36.4	34.3	31.7
- Özel	30.0	31.2	27.0	24.8	24.0
Bilanço kârı	6.1	8.7	9.5	8.5	9.5
- Kamu	4.0	7.9	9.8	7.4	6.6
- Özel	9.3	9.6	9.1	10.2	13.7
İşletme dışı kaynak. (Borçlar)	68.6	56.0	57.3	60.6	62.0
- Kamu	73.9	53.5	53.8	57.7	61.7
- Özel	60.7	59.2	63.9	65.2	62.3

Kaynak: İSO, 1983-1987 yılları özel sayılarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 13

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Kaynak Yapısının
Yüzdesel Değişimi

değişiklik, yeniden değerlemenin yapıldığı 1984 yılında gözlenmiş, aynı yılda işletme dışı kaynakların toplam kaynaklar içindeki payı %68,6'dan, %56.0'a düşürken özsermayenin payı (dönem kârı hariç) %25.3'den %35.3'e yükselmiştir. 1984 yılından sonra yeniden değerlemenin süreklilik kazanmasına karşın öz sermayenin kaynaklar içindeki payı 1984 yılı düzeyini koruyamamış, 1985 yılında %33.2, 1986 yılında %30.6 ve 1987 yılında %28.5'e gerilemiştir(Bkz.: TABLO 23-Şekil 13).

Son yıllarda BBSK'da işletme dışı kaynakların (borçların) kaynaklar içindeki payı giderek yükselmektedir. Borçların toplam kaynaklar içindeki payı 1984 yılında %56.0 iken izleyen yıllarda sırasıyla %57.3'e %60.6'ya ve 1987 yılında da %62.0'ye kadar yükselmiştir.

1983-1987 döneminde bilanço kârının kaynaklar içindeki payı yükselmiş, 1983 yılında 500 büyük sanayi kuruluşunun toplam kaynaklar içinde bilanço kârının payı %6.1 iken, bu pay 1987 yılında %9.5'e çıkmıştır. Dönem kârının kaynaklar içindeki payı özel firmalarda kamu teşebbüslerine göre daha yüksektir. 1987 yılında 500 BBSK kapsamına giren özel firmalarda bilanço kârı, toplam kaynakların %13.7'sini oluştururken, kamu teşebbüslerinde bu pay %6.6 düzeyinde kalmıştır. Son yıllarda özel firmalarda dönem kârının kaynaklar içindeki payı yükselirken, kamu teşebbüslerinde dönem kârının toplam kaynaklar içindeki payı giderek azalmaktadır. 1983-1987 döneminde 1985 yılı kamu teşebbüsleri için bilanço kârının kaynaklar içindeki payının en yüksek, buna karşı özel firmalar içinde en düşük olduğu yıldır. bilanço kârının toplam kaynaklar içindeki payı kamu teşebbüslerinde 1985'de %9.8, 1986'da %7.4 ve 1987 yılında da %6.6 gibi giderek azalan bir eğilim gösterirken, özel firmalarda %9.1, %10.2 ve %13.7 şeklinde artan bir gelişme göstermektedir. Bu gelişme kamu teşebbüslerinde 1985 yılından sonra zamların daha ılımlı ölçüler içinde tutulduğunu göstermektedir(63).

(63) AKGÜÇ, s.28.

1983-1987 döneminde kamu teşebbüslerinin finans yapısı 1985 yılına kadar düzeldikten sonra, anılan yıldan sonra bozulmaya başlamış, öz kaynakların toplam kaynaklar içindeki payı düşmüştür. Buna karşı BBSK kapsamına giren özel firmaların 1987 yılında kârlarındaki artış, bu firmaların finans yapılarını bir önceki yıla göre iyileştirmiştir. 1987 yılı sonunda da BBSK kapsamına giren kamu teşebbüslerinin finans yapısı, aynı kapsamdaki özel firmalardan daha iyi görünmekle beraber, son yıllarda kamu teşebbüslerinin finans yapılarındaki bozulmaya karşılık özel firmaların finans yapılarındaki iyileşme, bu iki grup kuruluşun finans yapılarını birbirine yaklaştırmıştır(64).

3. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN ÖZSERMAYE YAPISI

BBSK'nun öz sermaye yapısını TABLO 24'te inceleyebiliriz.

BBSK'nun özsermaye yapısının, 1983-1987 yıllarında incelendiğinde; özsermaye içinde ödenmiş sermayenin payı ile değer artış fonunun payının yükseldiği, buna karşın otofinansmanın payının giderek düştüğü gözlenmektedir. 1983-1987 yıllarında, öz sermaye içinde ödenmiş sermayenin payı %38.9'dan %50.4'e, değer artış fonunun payı %33.1'den %39.6'ya yükselmiş, oto finansmanın payı ise %28.0'den %10.0'a gerilemiştir. Özel firmaların özsermaye yapıları içinde ödenmiş sermaye payı, 1983-1987 yıllarında %34.9'dan %57.2'ye yükselirken, değer artış fonunun payı %36.7'den %26.5'e düşmüştür. Kamu teşebbüslerinin özsermaye yapısı içinde ödenmiş sermayenin payı büyük bir değişiklik göstermezken, 1983 yılında %42.5 olan bu pay, 1987 yılında %46.8 olurken, oto finansmanın payı şiddetli bir düşüş göstererek %27.7'den %6.7'ye gerilemiştir. Değer artış fonunun payı ise %29.3'den

(64) AKGÜÇ, s.28.

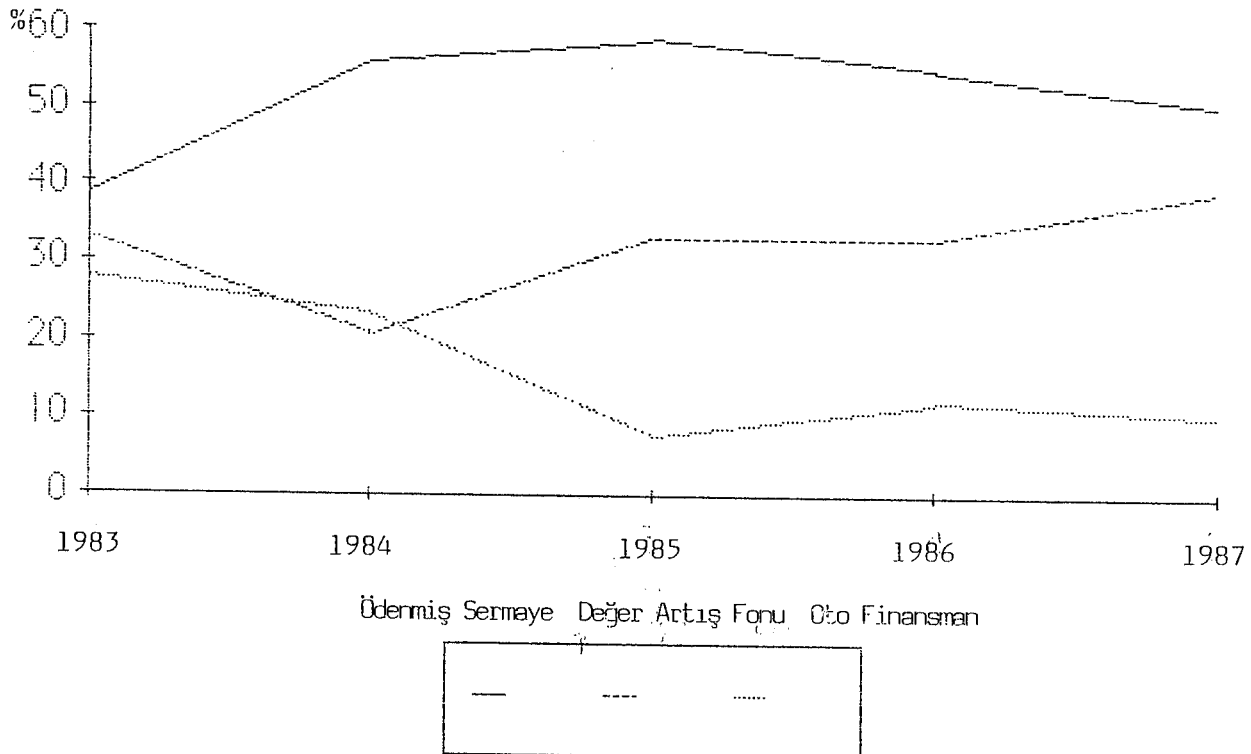
TABLO 24
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN ÖZSERMAYE YAPISI
(1983-1987)(%)

	1983	1984	1985	1986	1987
Ödenmiş Sermaye	38.9	56.1	59.0	54.8	50.4
- Kamu	42.5	63.8	62.8	54.4	46.8
- Özel	34.9	43.7	49.2	55.8	57.2
Değer artış fonu	33.1	20.5	33.3	33.1	39.6
- Kamu	29.8	21.5	34.0	36.0	46.5
- Özel	36.7	18.9	31.5	26.8	26.5
Oto finansman	28.0	23.4	7.7	12.1	10.0
- Kamu	27.7	14.7	3.2	9.6	6.7
- Özel	28.4	37.4	19.3	17.4	16.3

Kaynak: İSO, 1983-1987 yılları özel sayılarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 14

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Özsermaye Yapısındaki
Yüzdesel Değişim

%46.5'e yükselmiştir. 1987 yılı sonu itibariyle kamu teşebbüslerinde özsermayenin hemen hemen yarısını değer artış fonu oluşturmaktadır(Bkz.: TABLO 24-Şekil 14).

1983-1987 yıllarında, 500 büyük firmanın, öz sermaye yapısındaki değişme, büyük ölçüde, değer artış fonları ile yedek akçenin ödenmiş sermayeye eklenmesinden kaynaklanmaktadır. Değer artış fonlarının ödenmiş sermayeye eklenmesi özel firmalarda çok daha belirgindir. Rakkamlar, ödenmiş sermaye artışlarının önemli bir bölümünün firmalara yeni kaynak girişi sağlamadığını, bu artışların özsermaye yapısının yeniden düzenlenmesi ile gerçekleştirildiğini; daha açık bir deyişle, değer artış fonları ile yedek akçelerin ödenmiş sermaye şekline çevrildiğini ortaya koymaktadır(65).

4. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN BAŞLICA FİNANSAL ORANLARI

A. Borç/Özsermaye Oranı

BBSK kapsamına giren kuruluşların 1984-1987 yılları itibariyle Borç/Özsermaye oranı (borçlanma oranı) daki gelişmeler TABLO 25'te incelenebilir.

BBSK'nun Borç/Özsermaye oranına 1984-1987 yıllarında bakıldığında, bu oranın yükseldiği görülmektedir. 1984 yılında, dönem kârı hariç %158.5 ve dönem kârı dahil %127.2 olan Borç/Özsermaye oranı, 1987 yılında %217.3 ve %163.0 olmuştur. Bu dönemde gerek kamu teşebbüslerinde gerek özel firmalarda Borç/Özsermaye oranı yükselmiştir. Gerçekten kamu kuruluşlarında, 1984-1987 yıllarındaki Borç/Özsermaye oranı, dönem kârı hariç %138.7'den %194.8'e, dönem kârı dahil %115.1'den, %161.1'e yükselmiştir. Özel firmalarda ise 1984-1987 yıllarında

(65) AKGÜÇ, s.30.

TABLO 25

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA BORÇLANMA ORANI
(1984-1987)(%)

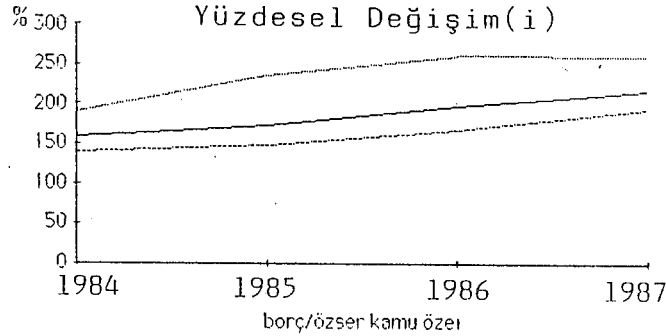
	1984	1985	1986	1987
Borç/Özsermaye(i)	158.5	172.6	197.9	217.3
- Kamu	138.7	148.3	168.1	194.8
- Özel	190.1	236.7	262.5	260.0
Borç/Özsermaye(ii)	127.2	134.2	155.0	163.0
- Kamu	115.1	116.5	138.3	161.1
- Özel	145.1	177.0	194.0	165.7

Not: (i) Dönem kârı hariç öz sermaye tutarına (ii) Dönem kârı dahil özsermaye tutarına göre hesaplanmıştır.

Kaynak: İSO 1985-1988 yılları özel sayılarından yararlanılarak düzenlenmiştir.

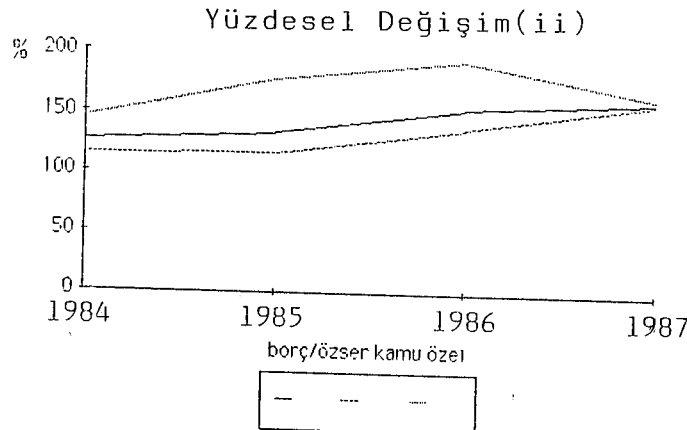
Şekil 15.a

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Borç/Özsermaye Oranındaki

Şekil 15.b

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Borç/Özsermaye Oranındaki

borç/özsermaye oranı, dönem kârı hariç %190.1'den %260.0'a, dönem kârı dahil, %145.1'den %165.7'ye yükselmiştir(Bkz.: TABLO 25-Şekil 15.a, 15.b).

1984-1987 döneminde, 1986 yılına kadar Borç/Özsermaye oranı özel firmalarda daha hızlı artarken bu eğilim 1987 yılında değişmiş; Borç/Özsermaye oranı kamu teşebbüslerinde yükselmeye devam ederken özel kuruluşlarda düşmüştür. "Özel firmaların faiz yüklerini hafifletebilmek için borçlanma konusunda daha dikkatli davranmalarının yanı sıra, 1987 yılında sağlanan kârların yarattığı oto finansman olanakları, bu kuruluşlarda mali yapının iyileşmesine yol açmıştır"(66).

B. Borç/Net Varlık Oranı

Kuruluşlarda mali ve finansa yapının bir göstergesi olarak, borç/varlık toplamı oranı kullanılmaktadır. Bu oran, firmaların varlıklarının yüzde kaçını borçlanma ile finanse ettiklerini gösterir(67).

BBSK'nun 1983-1987 yıllarında borç/net varlık oranını TABLO 26'da inceleyebiliriz. Bu oran 1983 yılında %68.6 olarak gerçekleşirken, 1987 yılında %61.9'a düşmüştür. BBSK 1983 yılında varlıklarının %68.6'sını borçla finanse ederken, 1987 yılında ise %61.9'unu borçla finanse etmektedirler. Borç/Net Varlık oranı kamu kuruluşlarında 1983-1987 yıllarında %73.9'dan 1987 yılında %61.7'ye düşmüştür. Özel sektörde ise %60.6'dan 1987 yılında %62.3'e yükselmiştir(Bkz.: TABLO 26).

Sonuç olarak, yıllar itibariyle BBSK'nun borçlanma oranı genelde 1983 yılına göre düşme eğilimi göstermiş olmasına rağmen; 1986 yılına göre küçük bir artış göstermiştir. Bu artışın nedeni kamu sektöründeki artıştan

(66) AKGÜÇ, s.33.

(67) HIÇŞAŞMAZ, Bilanço ve Gelir..., s.94-95.

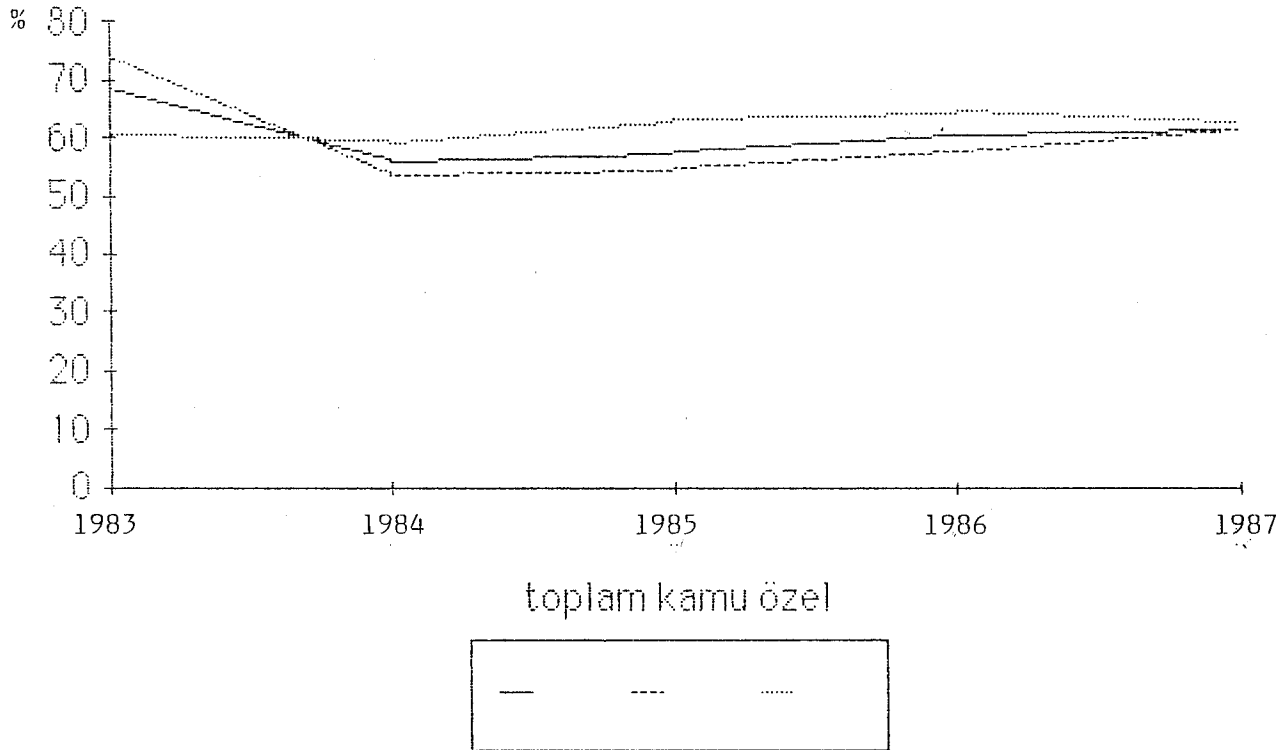
TABLO 26
BORÇ/NET VARLIK ORANI
(1983-1987)(%)

	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Toplam	68.6	56.0	57.7	60.6	61.9
Kamu	73.9	53.5	54.7	57.6	61.7
Özel	60.6	59.2	63.4	64.6	62.3

Kaynak: İSO 1984-1988 yılları arası özel sayılarından yararlanılarak düzenlenmiştir.

Şekil 16

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Borç/Net Varlık Oranındaki Yüzdesele Değişimi

gelmektedir. Kamu sektöründe de 1983 yılına göre bir düşme eğilimi görülmektedir. Ancak özel sektörde 1983 yılına göre 1987 yılında çok az bir artış gözlenmektedir. Borç/net varlık oranındaki gelişmelerde kamu sektörünün finans yapıları iyileşirken özel sektörün mali yapılarının bozulduğunu ortaya koymaktadır(Bkz.: TABLO 26-Şekil 16).

C. Özsermaye/Net Varlık Toplamı Oranı

BBSK'nun özsermaye/net varlık toplamı oranı, dönem kârının tümü özsermayeye eklenerek hesaplanmaktadır.

BBSK'nun özsermaye/net varlık toplamı oranlarını gösteren TABLO 27 incelendiğinde; 1984 yılında toplamda, kamu ve özel sektörde bu oranın en yüksek olduğu görülmektedir. Bu, firmaların finansmanında daha fazla öz kaynak kullandıklarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. 1984 yılı sonu itibariyle, BBSK arasına giren kamu kuruluşları, ortalama olarak net varlıklarının %38.5'ini öz sermayeleri ile finanse etmektedirler. Özel firmalarda aynı oran %31.1'dir. 1984 yılında kamu sektörü varlıkların finansmanında özel sektöre nazaran daha fazla öz kaynak kullanır hale gelmiştir(Bkz.: TABLO 27-Şekil 17).

Daha sonraki yıllara baktığımızda, bu oranın toplamda 28.5'e kamu sektöründe %31.6'ya, özel sektörde ise %23.9'a düştüğü görülmektedir. Son yıllarda BBSK genelinde varlıkların, öz sermaye ile finanse edilen bölümü giderek azalmıştır. Fakat öz sermaye/net varlık oranı da, 1987 yılında kamu teşebbüslerinin finans yapılarında bozulmanın sürdüğünü, buna karşı özel firmalarda hafif de olsa bir iyileşmenin başladığını ortaya koymaktadır.

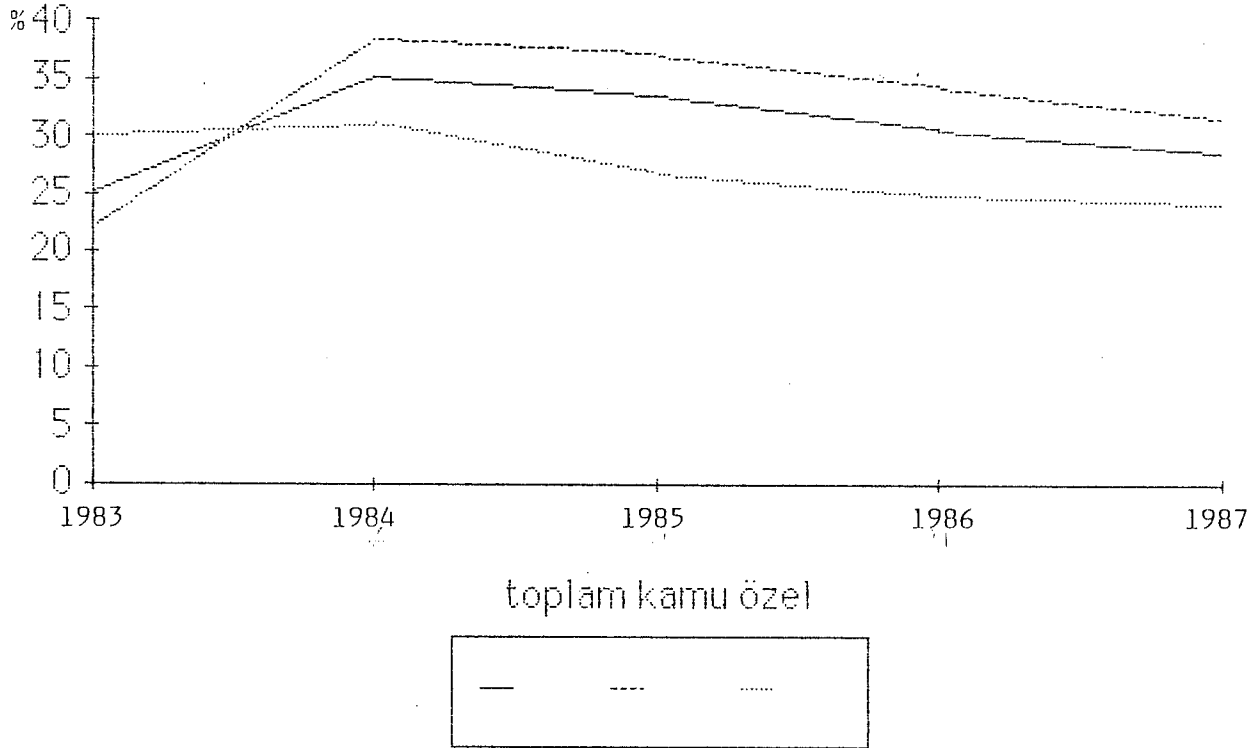
TABLO 27
 ÖZSERMAYE/NET VARLIK TOPLAMI ORANI
 (1983-1987)(%)

	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Toplam	25.2	35.3	33.5	30.6	28.5
Kamu	22.0	38.5	37.1	34.3	31.6
Özel	30.0	31.1	26.8	24.8	23.9

Kaynak: İSO 1984-1988 yılları arası özel sayılarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 17

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Özsermaye/Net Varlık Oranının Yüzdesele Değişimi

D. Sabit Değerler, Net/Özsermaye Oranı

Söz konusu oran, kuruluşlarda özsermayenin en azından duran varlıkların (sabit değerlerin) finansmanı için yeterli olup olmadığını göstermektedir. BBSK'da sabit değerler Net/Özsermaye (dönem kârı hariç) oranı 1983-1987 yıllarında %116.9'dan %152.3'e yükselmiştir. (Bkz.: TABLO 28).

Bu oranın en düşük olduğu yıl 1984'tür. Ancak bir yıl sonra yani 1985'te çok fazla yükselerek %83.3'ten %128.4'e çıkmıştır. Bu daha çok kamu kuruluşlarından kaynaklanmaktadır. Kamu kuruluşlarında 1985'te sabit değerler/net özsermaye oranı %139.9, özel kuruluşlarda %102.2 olmuştur. 1984 yılında ise kamu kuruluşları %81, özel kuruluşlar ise %87.0'dır (Bkz.: TABLO 28-Şekil 18).

Diğer yıllarda da hem toplamda hem de kamu ve özel sektörde sürekli bir artış eğilimi görülmektedir. Toplamda 1986'da ve 1987'de %46.2 ve %152.3 olmuştur. Oranın sürekli artış seyretmesi sabit değerlerin, öz sermayeden daha hızlı arttığını ortaya koymaktadır (Bkz.: TABLO 28-Şekil 18).

1984 yılındaki oranın çok düşük olması BSSK'nun genelde daha sağlıklı finans yapısına kavuştuklarını göstermektedir. Fakat daha sonraki yıllarda BBSK'nun öz sermayeleri, sabit varlıklarını finanse etmeye dahi yetersiz kaldıkları görülmektedir.

Sabit Değerler/Net özsermaye oranının, yüzde yüzün üzerinde olması özsermayenin sabit aktifleri finanse etmede yeterli olmayıp, firmaların yabancı sermayede, yani bir ölçüde borçlanmaya başvurulduğunu açıklamaktadır (68).

(68) BEKTÖRE-ÇÖMLEKÇİ, s.115.

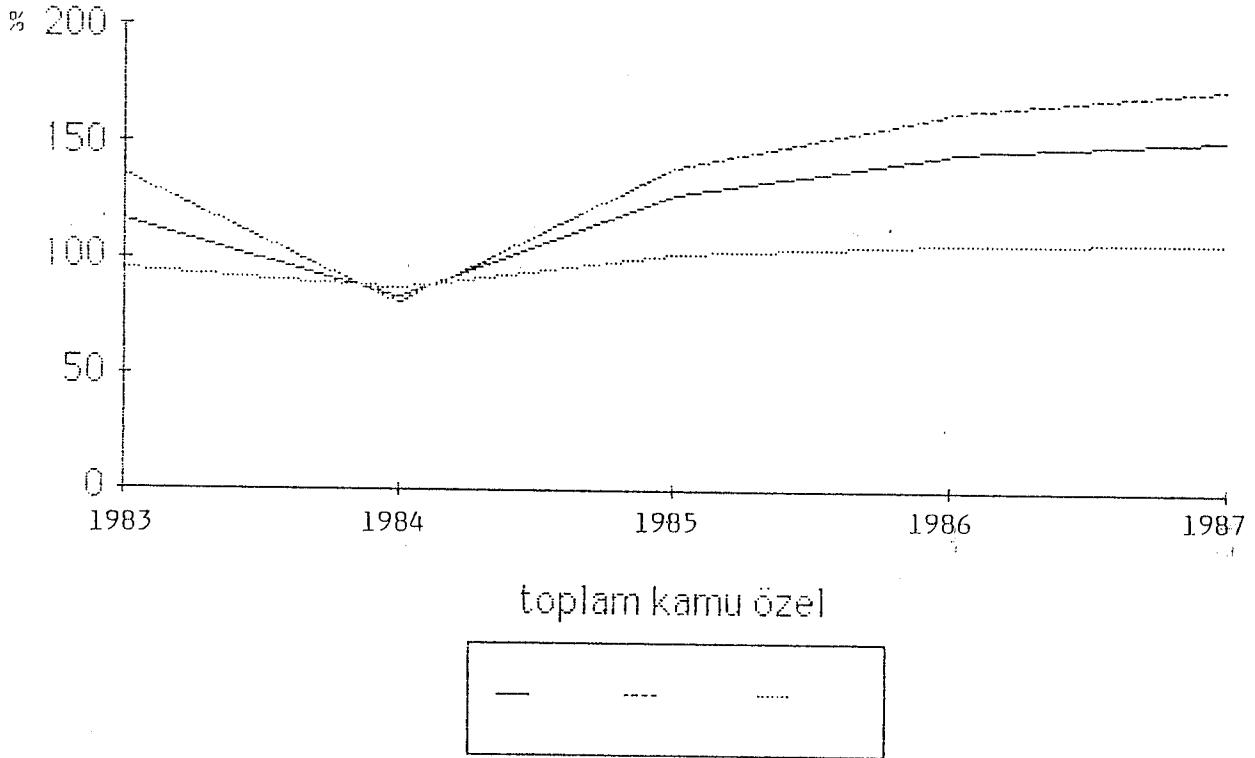
TABLO 28
SABİT DEĞERLER, NET/ÖZSERMAYE ORANI
(1983-1987)(%)

	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Toplam	116.9	83.3	128.4	146.2	152.3
Kamu	136.2	81.0	139.9	164.2	175.2
Özel	95.6	87.0	102.2	107.1	108.9

Kaynak: İSO 1984-1988 yılları özel sayılarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 18

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Sabit Değerler,
Net/Özsermaye Oranındaki Yüzdesele Değişim

Tablodan da anlaşılacağı gibi, BBSK içindeki kamu kesimi, özel sektöre nazaran sabit değerlerini finanse etmede daha yetersiz kalmaktadırlar.

İ k i n c i B ö l ü m

5 0 0 B Ü Y Ü K S A N A Y İ K U R U L U Ş U N U N T Ü R K E K O N O M İ S İ N D E K İ Y E R İ

I. TÜRKİYE'NİN 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA KAMU VE ÖZEL SEKTÖRÜN DURUMU

Cumhuriyetin ilk yıllarında kalkınma sürecinin özel teşebbüs tarafından başlatılması düşünülmüş, fakat özel teşebbüs gücünün yetersizliği, devletin kalkınmaya öncülük etmesini zorunlu kılmıştır.

Bu nedenle 1930'lu yıllardan itibaren kamu kuruluşları iktisadi kalkınmanın temel taşı olmaya başlamıştır. Özel teşebbüsün girmediği alanlara girmiş ve her alanda özel teşebbüsün gelişmesine öncülük etmiştir.

Bununla beraber devletin ekonomiye bu şekilde girmesi bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu kuruluşların giderek özel teşebbüse göre yüksek maliyet ve düşük verimlilikte çalışmaları ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Genellikle Kamu kuruluşlarının son yıllara kadar devamlı zarar etmeleri işletme ve yatırım sermayelerinin hazineden karşılanması zorunluluğu,

ekonomi için ağır bir yük olmuştur(69).

1980'li yıllara gelindiğinde; ekonomi politikalarında yapılan değişikliklerle beraber kamu kuruluşlarını iyileştirme çalışmaları yeniden gündeme gelmiştir. Bu dönemde kamu kuruluşlarında üretilen mal ve hizmetlerin maliyetinde meydana gelen artışlar satış fiyatına yansıtılmaya başlanmıştır. Bu uygulama halen devam etmektedir(70).

Bu nedenle talep enflasyonu yerini maliyet enflasyonuna terk etmiştir. Çünkü sanayinin kullandığı hammadde ve ara malların büyük çoğunluğu kamu kuruluşlarında üretilmektedir. Dolayısıyla bu hammadde ve ara malları kullanan özel firmaların da maliyetlerinde artışlar meydana gelmektedir. Bu artışlar ürettikleri ürünlerin satış fiyatlarına zorunlu olarak yansıtılmaktadır. Bu durum da enflasyona neden olmaktadır(71).

Kamu kuruluşlarının zam yapmakla açıklarının kapatılması yolu belki, kısa vade için çözüm gibi görülse bile olaya uzun vadede bakmak gerekmektedir. Bu nedenle, uzun dönem için daha etkin, daha kalıcı çözüm yollarına başvurmak ve bu kuruluşların kaynak yaratan, kârlı çalışan ve uluslararası da rekabet imkânlarına sahip kuruluşlar haline getirilmeye çalışılmalıdır(72).

Türkiye'nin 500 Büyük Firmasını tespit çalışmalarında 1980 yılından beri, kamu ve özel firmaların sayıları yıllar itibariyle aynı olmamaktadır(Bkz.: TABLO 29).

(69) Fevzi DEVRİM, Maliye Politikası, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Yay.No.4, İzmir 1983, s.37-39.

(70) O. Nazif HAZİNEGAR, "1984 yılının 500 Büyük Sanayi Firması İçinde Kamu Kuruluşlarının Durumu", İSOD, (Ekim 1985), s.135.

(71) DEVRİM, s.147.

(72) HAZİNEGAR, s.136.

1980 yılında BBSK içinde Kamu kuruluşlarının sayısı 79 tane olmakta, kâr eden kamu kuruluşlarının sayısı 61 iken, zarar eden kamu kuruluşlarının sayısı 18 tanedir. 1987 yılına gelindiğinde, kamu kuruluşlarının sayısı 90'a yükselmiştir(Bkz.: TABLO 29). Yıllar itibariyle kamu kuruluşlarının sayısında artma görülmektedir. Sadece 1986 yılında ve 1987 yılında bir düşme meydana gelmiş, ancak bu düşme o kadar önemli değildir. 1985 yılında kamu kuruluşlarının sayısı en üst düzeydedir. Bu yılda kâr eden kamu kuruluşları da artmıştır. Zarar eden kamu kuruluşları ise en alt seviyede görülmektedir. BBSK'unda kâr eden kamu kuruluşlarının sayısı 1980 yılında 61 iken, bu rakam 1987 yılında 71'e yükselmiştir. Yıllar itibariyle kâr eden kamu kuruluşlarının sayısını incelediğimizde, 1980-1984 yılları arasında dalgalanmalar göstermiş, 1985-1987 yıllarında pek değişme göstermemiştir. Zarar eden kamu kuruluşlarının sayısını yıllar itibariyle incelediğimizde durumun aynen kâr eden kamu kuruluşlarındaki gibi olduğunu görebiliriz(Bkz.: TABLO 29).

TABLO 29

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU İÇİNDEKİ
KAMU KURULUŞLARININ SEYRİ(1980-1987)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Kâr Eden Kamu Kuruluşları	61	44	39	48	69	77	77	71
Zarar Eden Kamu Kuruluşları	18	24	29	25	14	14	14	19
Kâr ve Zararını Bildirmeyenler	-	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>3</u>	-	-
Toplam	79	69	69	74	84	94	91	90

Kaynak: İSO, 1980-1988 yılları özel sayılarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

1980-1987 yıllarında BBSK içinde kamu kuruluşlarının durumunu incelediğimizde; üretimden satışlar açısından 1980 yılında %50.6 bir paya sahipken, 1987 yılında %43.6 ile bir düşme eğilimi göstermiştir. Yıllar itibariyle

kamu kuruluşlarının üretimden satışları açısından, BBSK içindeki payı azalan bir eğime sahipken, özel kuruluşlar ise üretimden satışlar açısından 1980-1987 yılları arasında %49.4'den %56.4'e yükselmiştir. Kamu kuruluşları 1980 yılında BBSK'nun üretimden satışlarının yarısını gerçekleştirirken, 1987 yılı sonunda %43.6'sını yani yarısından azını gerçekleştirmektedirler. Özel kuruluşlar ise 1980 yılında BBSK içinde üretimden satışların %49.4'ünü gerçekleştirirken, 1987 yılı sonunda yarısından fazlasını gerçekleştirmişlerdir (Bkz.: TABLO 30-31). Kamu kuruluşlarının 1980 yılına göre sayısı 79'dan 1987 yılında 90'a çıkmış (Bkz.: TABLO 29). Fakat bu artışa rağmen kamu kuruluşlarının üretimden satışlarının oranının seyrinde ise bir azalma söz konusu olmuştur. Diyebiliriz ki üretimden satışlar açısından kamu kuruluşları 1980 yılına göre 1987 yılında bir gerileme olmuştur. Özel kuruluşlar açısından ise 1980 yılına göre 1987 yılına kadar özel kesim kamu kesimine göre daha iyi duruma gelmiştir.

BBSK'nun kamu kuruluşlarının, satış hasılatını yıllar itibariyle incelediğimizde; 1980 yılında %56.3 olan satış hasılatı 1987 yılı sonuna gelindiğinde %45.3'lere doğru düştüğü görülmektedir. Özel kuruluşlarda ise 1980 yılında %43.7 olan pay, 1987 yılı sonuna gelindiğinde %54.7'lere doğru bir yükselme eğilimi göstermiştir. Burada tekrar söylenebilecek şey, kamu kuruluşlarının sayısında yıllar itibariyle bir artış olmasına rağmen satışlarda da, BBSK içinde azalan bir paya sahip olmuştur. Burada da Kamu kesimi satışlar açısından gerilemiş özel sektör ise satışlar açısından gelişmiştir (Bkz.: TABLO 30-31).

BBSK'nun kamu ve özel kuruluşlarını Bilanço Kârı açısından incelediğimizde de üretimden satışlar ve satış hasılatlarını incelediğimizde ortaya çıkan sonuçlara ulaşırız yani kamu kuruluşları 1980 yılına göre 1987 yılında Bilanço kârı oranları düşmüş özel kuruluşların

1980 yılına göre 1987 yılında Bilanço kârları oranları yükselmiştir. Kamu kuruluşlarının bilanço kârları azalmış buna mukabil özel kuruluşların bilanço kârları ise yıllar itibariyle artmıştır(Bkz.: TABLO 30-31).

TABLO 30

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU İÇİNDE KAMU KURULUŞLARININ
YERİ (1980-1987)(%)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Üretimden Satışlar	50.6	48.6	49.0	48.8	48.6	49.9	45.9	43.6
Satış Hasılatı	56.3	55.9	46.7	49.8	53.6	53.8	48.4	45.3
Bilanço Kârı (V.Ö)	68.1	37.1	42.6	38.9	51.7	67.4	54.6	39.3
Özsermaye	65.0	53.4	52.5	52.3	61.4	72.2	68.4	65.5
İstihdam (Kişi)	58.9	56.8	53.3	57.8	55.2	58.1	57.1	55.0
Brüt Katma Değer	-	-	46.2	39.1	43.9	48.3	53.0	50.1

Kaynak: EK-7 ve EK-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır

TABLO 31

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU İÇİNDE ÖZEL KURULUŞLARIN
YERİ (1980-1987)(%)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Üretimden Satışlar	49.4	51.3	51.0	51.1	51.3	50.1	54.1	56.4
Satış Hasılatı	43.7	44.0	53.3	50.2	46.3	46.2	51.6	54.7
Bilanço Kârı (V.Ö)	31.9	62.8	57.4	61.1	48.3	32.6	45.4	60.4
Öz sermaye	35.0	46.5	47.5	47.6	38.5	37.8	31.6	34.5
İstihdam (Kişi)	41.1	43.1	46.7	42.2	44.7	41.9	42.9	45.0
Brüt Katma Değer	-	-	53.8	60.9	56.1	51.7	47.0	49.9

Kaynak: EK-7 ve EK-9'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Öz sermaye açısından BBSK kamu kuruluşlarında ve Özel kuruluşlarında 1980 yılına göre 1987 yılında

çok fazla bir değişme olmamıştır. Kamu kuruluşlarının Özsermaye oranı 1980 yılında %65 iken 1987 yılında %65.5 puana yükselmiştir. %0.5'lik bir artış gerçekleşmiştir. Fakat 1985 yılında bu oran %72.2'lik bir orana yükselmiştir. Oran pek fazla değişmemesine rağmen Özsermaye bakımından Kamu özel sektöre göre daha iyi durumdadır çünkü BBSK özsermayesi içinde kamunun payı %65.5 ile yarıdan fazlasına sahiptir(Bkz.: TABLO 30-31).

İstihdam oranlarına baktığımızda da toplam BBSK istihdamı içinde kamu kesiminin payı 1980 yılında her 100 kişiden 58.9'u kamu kesiminde çalışırken bu oran 1987 yılında 55'lere düşmüştür. Özel kesim ise 1980 yılında her 100 kişiden 41.1 kişisini istihdam ederken 1987 yılında 45 kişi istihdam etmektedir(Bkz.: TABLO 30-31).

Brüt Katma Değer açısından da yıllar itibariyle kamu kesimi olumlu yönde gelişme içindedir. 1982 yılında %46.2 olan Brüt Katma Değer oranı 1987 yılında %50.1'e ulaşmıştır. Kamu kuruluşları için bu olumlu bir gelişmedir. Fakat aynı olumlu düşünceleri özel sektör için diyemeyeceğiz çünkü Özel sektörün BBSK içindeki Brüt Katma Değer oranı 1982 yılında %53.8'den %49.9'a düşmüştür. Kamu kesimi Özel sektöre göre daha çok Brüt Katma Değer yaratmaktadır diyebiliriz.

Kamu kuruluşlarının göstermiş olduğu performansı özel sektör kuruluşları ile karşılaştırmalı inceleyebilmek için, kâr/satış hasılatı, Kâr/özsermaye, Üretimden satışlar/satış hasılatı, satış hasılatı/özsermaye oranları ile çalışan başına bilanço kârı, çalışan başına özsermaye, çalışan başına satış hasılatı, çalışan başına üretimden satışlar, 1983 yılından itibaren de çalışan başına brüt katma değeri gösteren veriler TABLO 32'de görülmektedir.

1981 yılını incelersek kamu kuruluşlarının Net bilanço kârı/satış hasılatı ile Net Bilanço Kârı/Özsermaye oranları sırasıyla %3.8 ve %22 olarak gerçekleşmiştir.

özel kuruluşların Net bilanço kârı/satış hasılatı %8.2, Net Bilanço Kârı/Özsermaye %42.8 olarak gerçekleşmiştir. Buradan, 1981 yılında özel kuruluşların, kamu kuruluşlarına göre daha kârlı çalıştıkları söylenebilir. Ancak özel kuruluşlarda 1980 yılına göre hem satış hasılatına göre kâr da, hemde öz sermayeye göre kâr da bir düşme vardır. Kamu kuruluşlarında sadece satış hasılatına göre kârda bir düşme vardır. Kamu kuruluşlarının öz sermayeye göre kârında 1980 yılına göre 1981 yılında %35.8'lik bir artış görülmektedir (Bkz.: TABLO 32).

1981 yılında satış hasılatı içinde üretimden satışların payına baktığımızda, özel kuruluşlarda %92 olan bu pay, kamu kuruluşlarında %68.6 olarak gerçekleşmiştir. Özel kuruluşlar, kamu kuruluşlarına göre daha büyük bir paya sahiptirler. Üstelik özel kuruluşlar 1980 yılına göre 1981 yılında %1.5 artış gösterirken, kamu kuruluşlarında %4.6 bir azalma görülmektedir (Bkz.: TABLO 32).

Çalışan başına kâr, özel kuruluşlar açısından 1981 yılında 431.1 bin TL. olurken, kamu kuruluşları açısından 193.2 bin TL. olmaktadır. 1980 yılına 1981 yılında çalışan başına kâr, özel kuruluşlarda %22.1 artarken, kamu kuruluşlarında %32.8 artmaktadır. Artış oranı kamu kuruluşlarında daha fazladır. Ancak 1980 yılında özel kuruluşların çalışan başına kâr 353.1 bin lira olurken, kamu kuruluşlarında 145.4 olmuştur. Aradaki fark çok fazladır. 1981 yılında kamu kuruluşlarının çalışan başına kâr'ındaki artış, özel kuruluşların artış oranından fazla bile olsa bu artış sonucu kamu kuruluşlarının çalışan başına kârı, özel kuruluşların çalışan başına kâr'ından fazla olmamaktadır. Bu durum, kamu kuruluşlarının istihdam genişlemesinin yavaşladığını göstermektedir (Bkz.: TABLO 32).

Aynı şekilde, çalışan başına satış hasılatı ve çalışan başına üretimden satışlar göstergelerinde

de durum çalışan başına kârdaki gibidir. Yalnız, çalışan başına özsermaye'de özel kuruluşlarda 1981 yılında 1980 yılına göre %44.4'lük bir artış görülürken, kamu kuruluşlarında %2.5'lik bir düşme görülmektedir(Bkz.: TABLO 32).

1981 yılında, BBSK içindeki 69 kamu kuruluşundan 24 tanesi kâr etmemiştir(Bkz.: TABLO 29). Buradan, 24 Ocak 1980 kararlarının sonucunda meydana gelen talep daralması dikkate alındığında, kamu kuruluşlarının nispeten olumlu bir yıl geçirdikleri söylenebilir(73).

1982 yılında; kamu kuruluşları bir önceki yıla göre, satış hasılatına göre kâr oranı %42.1'lik özsermayeye göre kâr oranında %15'lik bir artış olduğu görülmektedir. Özel kuruluşlarda ise 1981 yılında 1980 yılına göre satış hasılatına göre kârı %22 ve özsermayeye göre kâr %12.4 oranlarında düşüş kaydetmiştir. Burada kamu kuruluşları özel kuruluşlardan daha fazla artış gösterse bile, özel kuruluşların özsermaye ve satış hasılatına göre kârları, kamu kuruluşlarından fazla olmaktadır(Bkz.: TABLO 32).

1982 yılında üretimden satışlar/satış hasılatında, kamu kuruluşları, özel kuruluşlardan daha fazla bir orana sahiptir. Kamu kuruluşları 1982 yılında satış hasılatı içinde üretimden satışları %94.4 olurken, özel kuruluşların satış hasılatı içinde üretimden satışları %86 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıllarla karşılaştırıldığında kamu kuruluşları %37.6 artarken, özel kuruluşlar %6.5 oranında bir düşme kaydetmişlerdir(Bkz.: TABLO 32).

1982 yılında kamu kuruluşlarının çalışan başına kârına bakıldığında; bir önceki yıla göre, %70.2 ile önemli bir artış kaydetmiştir. Özel kuruluşlarda da artış olmuş, ancak bu artış kamu kuruluşlarındaki kadar

(73) O. Nafiz HAZİNEDAR, "Kamu Kuruluşlarının Durumu", İSOD, S.188 (Ağustos 1982), s.64-65.

hızlı olmamıştır. Aynı durum, çalışan başına özsermaye ve çalışan başına üretimden satışlarda da gerçekleşmiştir. Ancak çalışan başına satış hasılatına baktığımızda, özel kuruluşlardaki artış oranı, kamu kuruluşlarının artış oranından daha hızlı olarak gerçekleşmiştir(Bkz.: TABLO 32).

1982 yılında kamu kuruluşlarını genel olarak incelediğimizde, 1981 yılına göre artış oranlarının, daha hızlı olduğu gözlenmektedir(Bkz.: TABLO 32). 1982 yılında 69 kamu kuruluşunda 29 tanesi kâr etmemiştir(Bkz.: TABLO 29).

1982 yılında 24 Ocak kararlarının getirdiği talep daralması göz önüne alındığında kamu kuruluşları olumlu bir yıl geçirmişlerdir. Bunun yanında maliyet düşürücü unsurların iyileştirilmesine ağırlık verildiğinde, bu kuruluşların daha rasyonel çalışacaklarına inanılmaktadır(74).

1983 yılında kamu kuruluşları 1982 yılına göre, satış hasılatına göre kâr ve özsermayeye göre kâr oranlarında önemli bir düşme meydana gelmiştir. Özel kuruluşlarda ise sadece özsermayeye göre kârda bir düşme meydana gelmiş, ancak bu düşme kamu kuruluşlarındaki kadar hızlı olmamıştır. Kamu kuruluşlarının kâr marjı 1983 yılında 1982 yılına göre düşme kaydetmiştir. Aynı şekilde üretimden satışlar/satış hasılatı ile satış hasılatı/özsermaye oranlarında da düşme görülmektedir. Ancak satış hasılatı/özsermaye oranı 1983'te 1982 yılına göre daha yavaş bir düşme kaydetmiştir(Bkz.: TABLO 32).

1983 yılında kamu kuruluşlarında, çalışan başına bilanço kârında, artış görülmekte, ancak bu artış, 1982 yılındaki kadar gerçekleşmemiştir. Özel kuruluşlarda

(74) O. Nazif HAZİNEDAR, "Kamu Kuruluşlarının Durumu", İSOD, (Ağustos 1983), s.85.

ise 1983 yılında çalışan başına kâr bir önceki yıla göre %44.6 ile önemli bir artış göstermiştir. 1982 yılındaki artış %17 olarak gerçekleşmiştir(Bkz.: TABLO 32).

Çalışan başına özsermaye, çalışan başına satış hasılatı, çalışan başına üretimden satışları incelediğimizde; 1983 yılında kamu kuruluşlarında hepsinde bir artış olmuştur. Ancak çalışan başına üretimden satışlardaki %15 olan artış hızı, 1982 yılına göre çok yavaş bir şekilde artmıştır. Çalışan başına brüt katma değer, kamu kuruluşlarında 1983 yılında 1982 yılına göre %26.9 luk bir düşme göstermiştir. Özel kuruluşlarda ise %17.4'lük bir artış görülmektedir(Bkz.: TABLO 32).

1984 yılında 1983 yılına göre kamu kuruluşlarının satış hasılatına göre ve özsermayeye göre karlılıklarında bir artış olduğu görülmektedir. Bu artış 1983 yılına göre hızlı bir şekilde olmuştur. Aynı konuda özel kuruluşlarda durum incelendiğinde ise önemli bir düşme görülmektedir(Bkz.: TABLO 32). Bu yılda kamu kuruluşlarının net bilanço kârları %175 artmıştır(Bkz.: Ek-10). Öz sermaye kârlılıkları ise %15.1 artış göstermiştir (Bkz.: TABLO 32). Özsermaye kârlılığı, bilanço kârından daha yavaş artmaktadır. Nedeni özsermaye yetersizliğidir. Üretimden satışlar/satış hasılatı oranı ile satış hasılatı/özsermaye oranlarının 1983 yılında gösterdikleri düşme 1984 yılında daha da hızlanarak oranlarını sırasıyla %15 ve %21.9'a düşürmüşlerdir(Bkz.: TABLO 32).

1984 yılında kamu kuruluşlarının, çalışan başına bilanço kârı, özsermaye, satış hasılatı, üretimden satışlar ve brüt katma değerleri, 1983 yılına göre önemli bir oranda artış göstermişlerdir. Bu artış, özel kuruluşlarda da gerçekleşmiş, ancak kamu kuruluşlarındaki kadar hızlı bir artış görülmemiştir(Bkz.: TABLO 32).

1985 yılında kamu kuruluşlarının bütün oranlarında, artış görülmekte, ancak 1984 yılındaki artış oranından daha yavaş bir artış meydana gelmiştir. Buna rağmen,

1985 yılında tüm kriterlere göre kamu kuruluşlarının BBSK içindeki payları genelde özele göre fazladır.

TABLO 43 incelendiğinde 1986 kamu kuruluşlarının bir önceki yıla göre, satış kârlılığı %13.3, öz sermaye kârlılığı oranında %37.1'lik gerileme olduğu gözlenmektedir. 1985 yılında her iki oranda artış olmuştur.

Çalışan başına kâr, 1985 yılında her iki kesimde artarken, kamu kesiminde daha hızlı artmıştı. 1986 yılında ise, kamu kesiminde düşerken, özel kesimde artmıştır.

Çalışan başına özsermaye, her iki kesimde 1985'te olduğu gibi 1986 yılında da yükselmeye devam etmiştir.

Çalışan başına satış hasılatı, yine 1985'te olduğu gibi artış sağlarken, bu yıl hızda bir gerileme olmuştur.

Yukarıdaki incelemelerden anlaşılabilceği gibi kamu kuruluşlarının 1986 yılında, 1985 yılının sonuçlarına ulaşamamasını, aşağıdaki faktörlere bağlayabiliriz(75).

- Kamu kuruluşları kârının artış oranı, satış hasılatları artış oranının altında kalmıştır.

- 1986 yılında 1985 yılındaki kadar sübvansiyon alamamışlardır. Bu nedenle net katma değerleri düşük olurken, brüt katma değerleri yüksek olmuştur.

- Kamu kuruluşlarının ürettikleri ürünlere yaptıkları zam 1986 yılında, 1985'e göre daha küçük olmuştur.

- 1986'da kamu kuruluşlarının, 1985 yılına göre, üretimlerine az zam yapması, girdi fiyatlarının daha yüksek olması, 1986 yılı kârlarının, 1985'e göre oldukça küçük olmasını ve satış hasılatı büyümesinin altında kalmasına neden olmuştur.

(75) O. Nazif HAZİNEDAR, "1986 Yılıının 500 Büyük Firması İçinde Kamu Kuruluşlarının Durumu", İSOD, S.260, (Ekim 1987), s.177.

TABLO 32'yi incelediğimizde; 1987 yılında kamu kuruluşlarını bir önceki yıla göre satış kârlılığı oranında %9.0'luk, özsermaye kârlılığında %5.6'lık bir gerileme olduğu görülmüştür. Bu oranların bir önceki yıla göre gerileme hızlarının azaldığı gözlenmektedir. Özel firmalarda ise, satış kârlılığı ve özsermaye kârlılığı oranlarında sırası ile %49.2 ve %54.1 oranında artış olduğu görülmektedir.

Çalışan başına kâr, 1986 yılında kamu kesiminde düşerken, özel kesimde artış kaydetmekte; 1987 yılında ise her iki kesimde artarken, özel kesimde daha hızlı arttığı izlenmektedir.

Çalışan başına özsermaye, her iki kesimde artarken, bu sefer geçen yılın tersine özel firmalarda daha hızlı artış sağlamıştır.

Çalışan başına satış hasılatı, 1987'de de artmaya devam etmiştir.

Çalışan başına brüt katma değer, her iki kesimde birlikte artarken 1987 yılında özel kesimde daha hızlı artış kaydetmiştir.

Sonuçta; Kamu kuruluşlarının üretimden satışları 1986 yılında %31.4 artarken, 1987 yılında %47.4 artmıştır(Ek-10). Özel firmaların 1987 yılında üretimden satışlarındaki artış, %61.6'dır(Ek-11). Bu nedenle, kamu kuruluşlarının üretimden satışlarındaki artış, özel firmaların üretimden satışlarının artışından oldukça aşağısında kalmıştır.

1987 yılında kamu kuruluşlarının bilanço kârlarında %33.1, net bilanço kârlarında %29.3 artış vardır. Halbuki 1986 yılında kamu kuruluşları bilanço kârında %10.5, net bilanço kârında %11.1 oranında gerileme vardı. Görüldüğü gibi, 1987 yılında kamu kuruluşları daha kârlı çalışmıştır.

BBSK'unda Kamu ve Özel Kuruluşlarının yıllar itibariyle seyrine baktığımızda sonuç olarak diyebiliriz ki;

	ÖZEL Fİ		1 9 8 6						1 9 8 7					
	1980	1981	ÖZEL FİRMALAR			KAMU KURULUŞLARI			ÖZEL FİRMALAR			KAMU KURULUŞLARI		
	%	%	1986	1986	%	1986	1986	%	1986	1987	%	1986	1987	%
Net Bilanço Kârı/Satış Hasılatı(%)	10.5													
Net Bilanço Kârı/Özsermaye (%)	50.7	40.6	7.2	6.1	-15.3	9.0	7.8	-13.3	6.1	9.1	49.2	7.8	7.1	-9.0
Üretimden Satışlar/Satış Hasılatı(%)	90.6	91.4	39.6	35.3	-10.9	31.2	19.6	-37.1	35.3	54.4	54.1	19.6	16.5	-5.6
Satış Hasılatı/Özsermaye	4.8	3.1	65.3	66.3	1.2	69.9	78.1	11.7	66.3	86.5	0.2	78.1	60.9	3.6
Çalışan başına bilanço kârı (1000 TL.)	353.1	139.4	9.5	5.8	5.5	3.5	2.5	-26.6	5.8	6.0	3.4	2.5	2.6	4.0
Çalışan başına Özsermaye (1000 TL.)	696.5	1039.7	1889.4	2343.3	24.0	2965.6	2116.9	-26.6	2343.3	5312.2	126.7	2116.9	2811.9	32.7
Çalışan başına Satış Hasılatı (1000 TL.)	3372.6	3234.8	4764.3	6639.5	39.4	6703.1	10790.8	61.0	6639.5	9765.7	47.1	10790.8	15180.5	40.7
Çalışan başına Üretimden Satış (1000 TL.)	3054.6	2836.5	26411.4	36482.9	45.7	37071.9	27144.8	16.6	36482.9	58836.8	52.9	27144.8	35692.1	46.2
Çalışan başına Brüt Katma Değer (1000 TL.)		12.1	5699.9	9245.9	62.2	4552.5	7831.3	72.0	9245.9	15113.9	63.5	7831.3	12364.4	58.2

Kaynak: Ek-9, Ek-10, Ek-11'deki veriler dikkate alınır

Net bilanço kârı/satış hasılatı oranı, özel kuruluşlarda 1980 yılında %10.5 olarak gerçekleşirken bu oran 1987'de %9.1'e düşmüştür. Kamu kuruluşlarında ise bu oran 1980'de %4.8 olarak gerçekleşirken 1987 yılında %7.1'e yükselmiştir. Kamu kuruluşları yıllar itibariyle net bilanço kârı/satış hasılatında özel kuruluşlara göre daha olumlu gelişmeler göstermiştir. Özel kuruluşlarda, piyasa koşullarında ve zorlanan mali bünye gereği satış kârlılığı düşmüş, özsermaye devir hızı ise sürekli artış göstermiştir. Özsermaye devir hızının artması kısmen aynı para ile daha fazla satış yapma, kısmen ise, toplam kullanılan para içinde borç oranının artması sonucudur.

Net bilanço kârı/özsermaye oranına baktığımızda ise; özel kuruluşlar 1980 yılından 1984 yılına kadar özsermaye kârlılığı sürekli bir düşüş göstermiştir. Fakat bu oran, 1987 yılına kadar tekrar, 1980 yılındaki sonuçlara ulaşmıştır. 1980 yılında net bilanço kârı/özsermaye oranı %50.7 iken, 1987 yılında %54.4'e ulaşmıştır. Kamu kuruluşları da net bilanço kârı/özsermaye oranında 1980 yılına göre 1987 yılında özel kuruluşlarda görüldüğü gibi pek fazla değişiklik göstermemiştir. Kamu kesimindeki düşüşün ana nedeni özsermaye devir hızındaki düşmedir.

Üretimden satışlar/satış hasılatı oranı, özel kuruluşlarda, 1980 yılına göre %90.6'lardan, 1987 yılında %86.5'lara düşerken, kamu sektörünün üretimden satışlar/satış hasılatı oranı 1980 yılında %71.9'dan %80.9'a yükselmiştir. Kamu sektörü özel sektöre göre üretimden satışlar/satış hasılatı oranında daha olumlu bir gelişme göstermiştir.

Satış hasılatı/özsermaye oranında, özel sektör, kamu sektörüne göre daha olumlu sonuçlara ulaşmıştır. Özsermaye devir hızı da denilen bu oran, özel kuruluşlarda 1980 yılına göre 1987 yılı sonuna kadar artış kaydetmiştir.

Çalışan başına bilanço kârı, özsermaye, satış hasılatı, üretimden satışlar ve brüt katma değer'e baktığımızda, 1980 yılından sonra kamu kuruluşlarında üretilen mal ve hizmetlerin maliyetlerinde meydana gelen artışlar, satış fiyatına yansıtılmaya başlanmış ve eski yıllarda siyasi nedenlerle kadroları şişirilmiş olan kamu kuruluşlarında, işten çıkan personelin yerine yenileri alınmamış, bir anlamda kadroları dondurulmuştur. BBSK'unda kamu kuruluşlarının önemi ve payı giderek artmış, yıllar itibariyle çoğu kriterlere göre, kamu kuruluşlarının BBSK içindeki payları genelde özele göre daha fazla artış göstermiştir.

II. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN TÜRK EKONOMİSİNDE YARATTIĞI KATMA DEĞERİN YERİ VE KATMA DEĞERİN ÜRETİM FAKTÖRLERİ ARASINDAKİ DAĞILIMI

Türkiye ve BBSK'na ait katma değer sonuçları 1982 yılından itibaren karşılaştırılmıştır. Çünkü, İSO 1982 yılından itibaren daha kapsamlı olarak BBSK katma değerlerini almaya başlamıştır. 1981 yılında sadece toplam sanayi sektörüne ait katma değer sonuçları alınmış, sektör bazında incelemeye gidilmemiştir.

Ayrıca üretim faktörleri açısından katma değer karşılaştırması yapıldığında; BBSK'na ait sonuçlar 1982 yılından bu yana alınmaktadır. Türkiye'ye ait sonuçlar ise, sadece DİE tarafından 1976 ve 1979 yıllarında ele alınmışlardır.

TABLO 33'de sanayi sektöründe faktör gelirlerinin maaş ve ücretler ile diğer faktör gelirleri olarak bazı ülkelere ait oranları Birleşmiş Milletlerin milli gelir istatistiklerinden derlenerek, ülkemize ait bazı sonuçlarla karşılaştırılmıştır.

Birleşmiş milletler yayınında milli gelir istatistiklerinde sadece TABLO 33'te verilen ülkeler, iktisadi

TABLO 33

SANAYİ SEKTÖRÜNDE ÜRETİME KATILAN ÜRETİM FAKTÖRLERİNİN
PAYLARINA İSABET EDEN FAKTÖR GELİRLERİNİN DAĞILIMI

Ü l k e	Yıl	Maaş ve Ücretler		Diğer Faktör Gelirleri (Faiz, Kira ve Kâr)	
		Sanayi Sektörü (%)	İmalat Sanayi Sektörü (%)	Sanayi Sektörü (%)	İmalat Sanayi Sektörü (%)
Kanada	1982	58.7	75.3	41.3	24.7
Danimarka	1982	64.5	71.0	35.5	29.0
Mısır	1980	21.2	47.2	78.8	52.8
Almanya	1981	84.5	84.6	15.5	15.6
Hindistan	1982	63.6	67.7	36.4	32.3
İrlanda	1979	68.9	70.1	31.1	29.9
İtalya	1982	56.9	61.9	43.1	38.1
Japonya	1982	62.3	63.9	37.7	36.1
Hollanda	1980	64.6	82.2	35.4	17.8
Portekiz	1981	61.3	61.9	38.7	38.1
Tayland	1982	26.6	21.5	73.4	78.5
İngiltere	1982	64.5	89.9	35.4	10.1
A.B.D.	1982	82.8	89.2	17.2	10.8
Venezuela	1982	27.0	44.3	73.0	55.7
Türkiye					
DİE (1)	1976	61.0	59.3	39.0	40.7
DİE (2)	1979	44.7	38.6	55.3	61.4
İSO	1982	52.6	-	47.4	-
İSO	1986	37.9	-	62.1	-
İSO	1987	34.4	-	65.6	-

(1) DİE Yay.No.870, Türkiye'nin gelir ve istihdam dağılımındaki değişim.

(2) DİE 1979 input-output tablosu.

NOT: Diğer ülke rakamları Birleşmiş Milletlerin 1982 yılı Milli gelir istatistikleri yılından düzenlenmiştir.

faaliyet kolları itibariyle katma değeri, faktör gelirleri itibariyle maaş ve ücretler ile diğer faktör gelirleri ayırımında vermişlerdir. Türkiye'ye ait rakamlarda DİE'nin 1976 yılı için ve birde yine DİE'nin 1979 input-output tablosundaki bilgilere dayanmaktadır(76).

TABLO 33'den de görüldüğü gibi gelişmiş ülkelerde gerek toplam sanayi sektöründe, gerekse imalat sanayiinde olsun emek unsuru payı olan maaş ve ücretler çok yüksek orana sahiptirler. Mısır, Hindistan, Portekiz, Tayland ve Venezuela gibi ülkelerde ise maaş ve ücretlerin oranı daha düşüktür. Bu ülkelerde Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdir. Türkiye'nin 1976'daki oranları maaş ve ücretler için, %61.0, diğer faktör gelirleri içinde %39.0'dur. Gelişmiş ülkelerin en alt sınırında, gelişmekte olan ülkelerin en üstlerinde yer almaktadır. 1979 yılında DİE tarafından hazırlanan input-output çalışmasında sanayi sektöründe yaratılan net katma değer dağılımında maaş ve ücretlerin payı %44.7, ödenen faiz, kira ve kâra ait paylarda %55.3'tür. Bilindiği gibi büyük fiyat artışları da 1977 ile başlamıştır. Enflasyonun etkisi ile üretim faktörlerinin paylarının değiştiği ve dengenin bozulduğu tablo yardımı ile görülmektedir. Bu sonuçlardan sonra da Türkiye'ye ait resmi veri ve istatistikler yoktur.

İSO, Türkiye'de ilk kez faktör gelirlerini ayrı ayrı vermektedir. Faktör gelirlerinin ayrı ayrı verilmesinin yararı, değişen üretim faktörlerinin paylarının, hangi faktör gelirleri aleyhine, hangileri lehine geliştiğini göstermesidir(77).

Aşağıda ilk önce 500 büyük sanayi kuruluşunun katma değerinin, Türkiye katma değeri içindeki yerini

(76) Erdoğan ÖZÜTÜN, "Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasındaki Dağılımı", İSOD, (Ekim 1987), s.165-166.

(77) ÖZÜTÜN, s.167.

ve daha sonra 500 büyük sanayi kuruluşunda yaratılan katma değerlerin faktör gelirleri itibariyle dağılımı yıllar itibariyle incelenecektir.

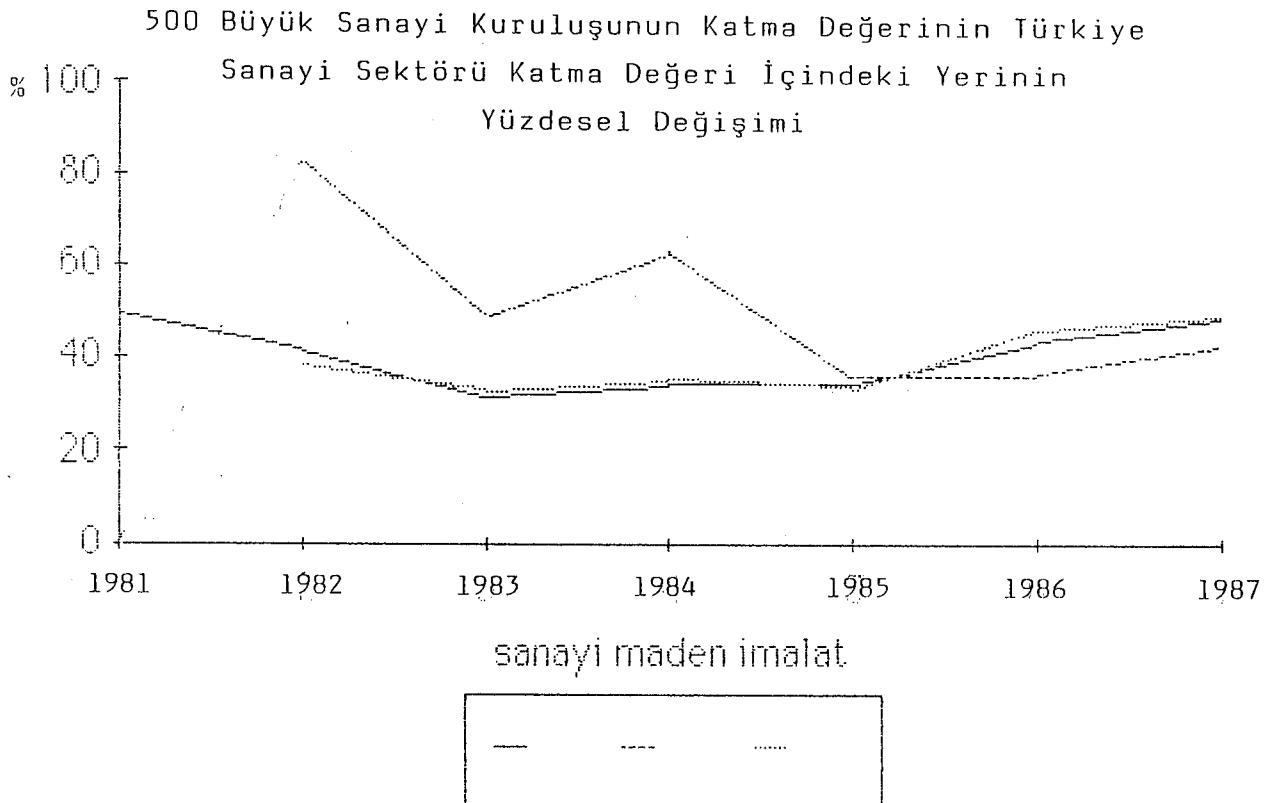
TABLO 34

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU KATMA DEĞERİNİN
TÜRKİYE SANAYİ SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ
İÇİNDEKİ YERİ (1981-1987)(%)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Sanayi Sektörü	49.3	41.5	31.3	34.0	34.2	43.5	48.4
1. Madencilik	-	82.8	49.0	62.9	35.8	36.3	42.6
2. İmalat Sanayi	-	38.2	32.6	35.2	33.3	46.2	49.7
a. Kamu Sektörü	-	34.4	26.1	32.6	30.3	63.9	59.9
b. Özel B.İm.San.	-	53.1	48.0	47.8	45.4	47.3	56.8
c. Özel K.İm.San.	-	-	-	-	-	-	-
d. Köy Sanayi	-	-	-	-	-	-	-
3. Enerji Sektörü	-	-	-	-	38.4	31.1	43.1

Kaynak: Ek-2 ve Ek-3'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 19

1. 1982 YILI DEĞERLENDİRMESİ

1982 yılında BBSK'un yarattığı katma değer, Türkiye sanayi sektöründe yaratılan katma değerın %41,5'ini oluşturmaktadır. Bu oran 1981 yılında %49.3 olmuştur (Bkz.: TABLO 34-Şekil 19).

1982 yılında, imalât sanayiinde BBSK oranına giren kamu ve özel imalât sanayiinin yarattığı katma değer, Türkiye İmalât Sanayiinde yaratılan katma değerın %38.2'sini oluşturmaktadır. BBSK'nun imalât sanayii sektöründeki kamu kuruluşlarının yarattığı katma değer, Türkiye İmalât Sanayii sektöründeki kamu kuruluşlarının yarattıkları katma değerının %34.4'ünü kapsamaktadır. Özel büyük imalat sanayiinin yarattığı katma değer de Türkiye özel büyük imalat sanayiinde yaratılan katma değerın %53.1'ini yaratmaktadır. Madencilik kesiminde ise, BBSK, Türkiye Madencilik sektöründe yaratılan katma değerın %82.8'ini yaratmıştır (Bkz.: TABLO 34-Şekil 19).

1982 yılında BBSK'nun yarattıkları katma değerın faktör gelirleri dağılımını incelediğimizde, ödenen maaş ve ücretler %52.6 ile ilk sırayı, ödenen faizler %27.6 ile ikinci sırayı, kârda %19.4 ile üçüncü sırayı almaktadır (Bkz.: TABLO 35-Şekil 20a).

Özel kuruluşlarda ise ödenen maaş ve ücretler %42.5 ile ilk sırayı, ödenen faizler %31 ile ikinci sırayı, kâr %26.1 ile üçüncü sırayı almıştır. Özel kuruluşlarda ödenen maaş ve ücretler ilk sırayı almasına rağmen, BBSK sonuçlarına göre düşmüş, faiz ve kârda ise bir yükselme meydana gelmiştir.

Kamu kuruluşlarının dağılımında ise ödenen maaş ve ücretler %68.4 ile ilk sırayı, ödenen faizler %23.0 ile ikinci sırayı, kâr da 10.4 ile üçüncü sırayı almıştır (Bkz.: TABLO 35-Şekil 20c).

Kamu ve özel sektör olarak BBSK'nun net katma değeri içinde, faktör gelirlerinin dağılımında, ödenen faiz oranının oldukça büyük olmasına rağmen, ödenen maaş ve ücretlerin gerisinde olduğu görülmektedir.

TABLO 35

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YARATTIĞI KATMA DEĞERİN
 ÜRETİM FAKTÖRLERİNE İSABET EDEN PAYLARI
 İTİBARIYLA DAĞILIMI (1982-1987)

500 BÜYÜK FİRMA

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Maaş ve Ücretler	52.6	55.5	46.4	40.4	37.9	34.4
Ödenen Faizler	27.6	28.9	22.2	24.6	37.9	38.2
Ödenen Kira	0.4	0.4	0.4	0.5	0.5	0.4
Kâr (M. Gelir anlamında)	19.4	15.2	31.0	34.5	23.7	27.0
Net Katma Değer	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Net Katma Değer	80.4	89.2	82.5	88.8	69.9	73.4
Amortisman	6.2	12.8	16.5	17.5	16.8	18.7
Dolaylı vergiler	14.7	15.3	8.1	11.9	18.5	15.6
Süsvansiyon (-)	-1.3	-17.3	-7.1	-18.2	-5.2	-7.7
Brüt Katma Değer	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

ÖZEL BÜYÜK FİRMALAR

Maaş ve Ücretler	42.5	42.7	38.2	39.4	32.6	29.5
Ödenen Faizler	31.0	29.9	33.1	36.2	45.1	35.1
Ödenen Kiralar	0.6	0.5	0.7	0.7	0.7	0.5
Kâr (M. Gelir anlamında)	26.1	26.9	28.0	23.7	21.6	34.9
Net Katma Değer	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Net Katma Değer	85.6	88.4	84.4	79.7	80.4	81.1
Amortisman	6.2	10.4	16.4	17.4	15.8	15.2
Dolaylı Vergiler	8.9	9.1	7.6	10.7	9.9	9.8
Süsvansiyon (-)	-0.7	-7.9	-8.4	-7.8	-6.1	-6.1
Brüt Katma Değer	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

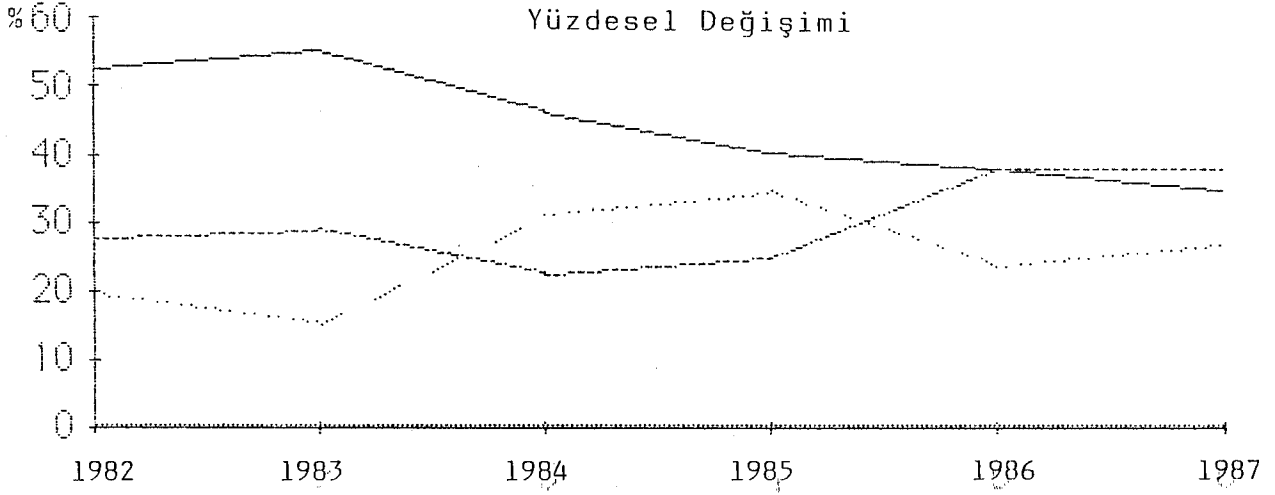
KAMU KURULUŞLARI

Maaş ve Ücretler	68.4	74.9	57.4	41.3	44.3	40.5
Ödenen Faizler	23.0	27.5	7.4	14.6	29.4	41.9
Ödenen Kiralar	0.2	0.2	0.1	0.2	0.2	0.2
Kâr (M. Gelir anlamında)	10.4	-2.6	35.1	43.9	26.1	17.4
Net Katma Değer	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Net Katma Değer	74.4	90.4	80.0	98.5	60.5	65.7
Amortisman	6.2	16.6	16.8	17.6	17.8	22.2
Dolaylı vergiler	21.5	25.0	8.6	13.2	26.1	21.3
Süsvansiyonlar (-)	-2.1	-32.0	-5.4	-29.3	-4.4	-9.2
Brüt Katma Değer	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

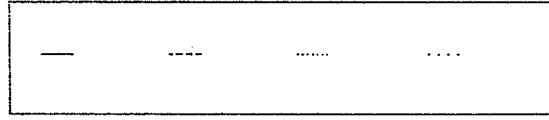
Kaynak: İSO, 1980-1988 yılları özel sayılarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 20a

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Faktör Ödemelerinin
Yüzdesele Değişimi

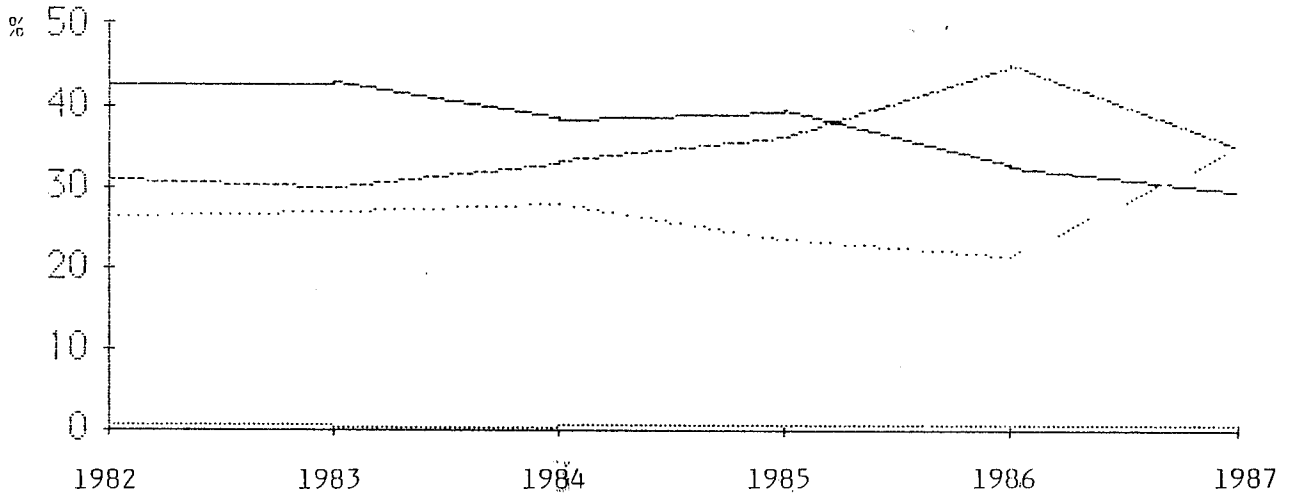

maaş ve ücret öde. faiz öde. kira kar

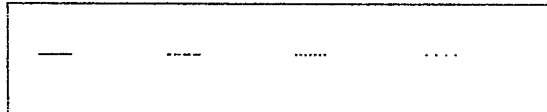

Şekil 20b

500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Özel Sektörün Faktör
Ödemelerindeki Yüzdesele Değişim

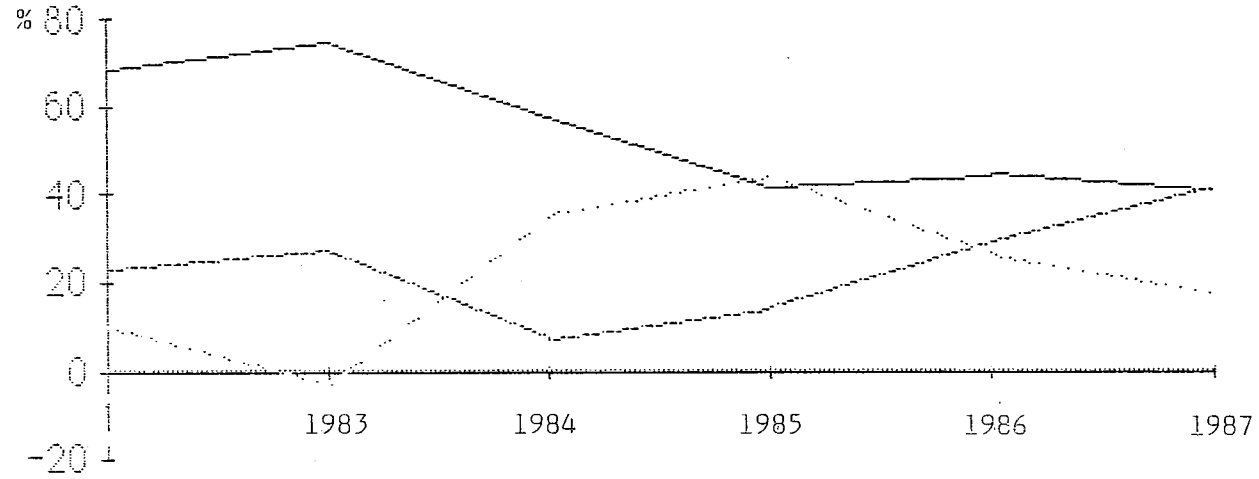

maaş ve ücret öde. faiz öde. kira kar

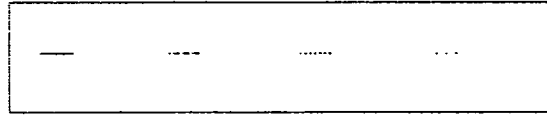

Şekil 20c

500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Kamu Sektörünün Faktör Ödemelerindeki
Yüzdesel Değişim

maas ve ücret faiz kira kar

Ödenen faiz oranının, maaş ve ücretler oranına oldukça yaklaştığı söylenebilir(Bkz.: TABLO 35-Şekil 20c).

Brüt katma değer dağılımında ise, özel kuruluşlarda net katma değer %85.6 ile ilk sırada, dolaylı vergiler %8.9 ile ikinci sırada, amortisman da %6.2 ile üçüncü sırada yer almaktadır(Bkz.: Şekil 20b).

Kamu kesiminin sonuçlarına göre; net katma değer brüt katma değer içindeki payı %74.4, dolaylı vergiler %21.5 ve amortismanlar %6.2 şeklinde sıralanmaktadır. Özel ve kamu kuruluşlarında amortisman oranları birbirine yakındır.

Kamu kesiminde dolaylı vergilerin payı, özel kesime göre oldukça yüksektir. Kamuda net katma değer payını dolaylı vergiler düşürmüştür.

2. 1983 YILI DEĞERLENDİRMESİ

1983 yılında 500 büyük sanayi kuruluşunun yarattığı katma değer Türkiye sanayi sektöründe yaratılan katma değer %31.3'ünü gerçekleştirmiştir. 500 büyük sanayi kuruluşunda madencilik sektöründe yaratılan katma değer, Türkiye madencilik sektöründe yaratılan katma değer %49'u olarak gerçekleşmiştir.

İmalat sanayiinde faaliyet gösteren 500 büyük sanayi kuruluşunun yarattığı katma değer, Türkiye imalat sanayiinde yaratılan katma değer, %32.6'sını gerçekleştirdiği görülmektedir. 500 büyük sanayi kuruluşu içinde bulunan toplam kamu kuruluşlarının %26.1 oranında katma değer yaratırken, özel imalat sanayiindeki toplam katma değerinde %48'ini özel büyük firmalar yaratmaktadır (Bkz.: TABLO 34).

500 büyük sanayi kuruluşunun yarattığı katma değer, üretim faktörlerine isabet eden payları itibarıyla incelediğimizde; faktör gelirleri yüzde olarak, ayrı ayrı ve net katma değer, ayrıca amortismanlar, dolaylı vergiler ve sübvansiyonlar olarak görülmektedir.

TABLO 35'e baktığımızda, faktör gelirleri arasında gördüğümüz kâr, milli gelir anlamında kârdır. Bilindiği gibi firmaların bilanço kârları içinde, üretim faaliyeti dışından gelen gelirleri olabilir. Örneğin; faiz, kira gelirleri, karşılıklardan iadeler, demirbaş satımları, iştirak kârları gibi. Bu gelirlerin işyerinin yarattığı gelirle ilgisi olmadığından, bu tür gelir var ise bilanço kârından düşülerek milli gelir anlamında kâra varılmaktadır(78).

TABLO 35'i incelediğimizde, 1983 yılında BBSK'nda kâr oranı %15,2 olmuştur. 1982 yılında bu oran %19.4'tü. 1983'te özel firmaların kâr oranı ise %26.9'dur. 1982'de %26.1 olarak gerçekleşmiştir.

1983'te kamu kesiminde kâr, (-) değer verdiği için oran %-2.6 olmuştur. 1982'de ise %10.4 idi.

Maaş ve ücretlerde ise 1983 yılı oranı BBSK'nda %55.5 olup, 1982 yılında bu oran %52.6'dır. 1983'te özel firmalarda maaş ve ücretler %42.7'dir. 1982'de bu oran %42.5 olmuştur. Kamu sektöründe maaş ve ücretler %74.9 olarak gerçekleşirken 1982'de bu oran %68.4 olarak gerçekleşmiştir.

Ödenen faizlerde ise 1983'te BBSK'ndaki oran, %28.9, özel firmalarda %29.9, kamu sektöründe %27.5 olmuştur. Ödenen faizler derken 500 büyük firmanın ödedikleri tüm faizler buraya girmemektedir. Sadece üretim faaliyeti ile ilgili faizler kapsama girer. Örneğin yatırım için alınan kredilere ödenen faizler yatırımların maliyetine girip, bu faizler içine katılmamaktadır(79).

(78) Erdoğan ÖZÜTÜN, "Türkiye'nin Gelir ve İstihdam Dağılımındaki Yapısal Değişim", İSOD, (Ekim 1988), s.75.

(79) Erdoğan ÖZÜTÜN, "500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Yarattığı Katma Değer", İSOD, (Ekim 1984), s.112.

1983 yılında da 1982 yılında olduğu gibi, 500 büyük sanayi kuruluşundaki faktör geliri sıralamaları aynıdır. 1983 ve 1982 oranları da birbirine yakındır.

Kamu ile özel kesim sonuçlarını karşılaştırdığımızda, kamu kesiminde ücretlerin payının, özel kesimdeki payın çok üstünde olduğu, ödenen faizlerde ise özel sektördeki payın, kamu kesimindeki payın üstünde olduğu görülmektedir. Kâr ise özelde %26.9 pay alırken, kamuda (-) pay almaktadır.

Net katma değer 1983 yılında brüt katma değer içindeki payı %89.2'dir. Özel firmada bu oran %99.4 ve kamu kuruluşlarında ise %90.4'tür.

Amortisman payında ise 1983'te belirli bir artış görülmüştür. Bunun nedeni, yeniden değerlemenin getirdiği farktır. 1983 yılında 500 büyük firmada amortismanın brüt katma değerdeki payı %12.8, özel firmalarda %10.4, kamu kuruluşlarında %16.6'dir.

Dolaylı vergilerde ise 1983'te 1982 yılına göre önemli bir fark görülmemektedir.

Sübvansiyonlarda ise fark büyüktür. Nedeni, 1983 yılı için 500 büyük firmanın yarattığı katma değeri, geçen yılki sonuçları ile karşılaştırmak istendiğinde bazı güçlükler ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, 1982'de ankete cevap vermeyen bir kamu kuruluşu, 1983'te ankete cevap vermiş ve aldığı sübvansiyonun büyüklüğü, 1983 kamu ve toplam brüt katma değer sonuçlarını ters yönde etkilemiştir. Temelde bu firmanın aldığı sübvansiyon ticari faaliyeti nedeni ile olmasına rağmen firmanın endüstriyel faaliyetinden ayrılamamıştır. Bunun ötesinde tüm firmalar, 1983'te vergi iadelerine daha titiz cevap verdiklerinden, bu sonuç, sübvansiyonu önemli ölçüde arttırmıştır. Bu nedenle 1983 sübvansiyonu 1982 ile mukayese edilmez bir büyüklüğe çıkarmıştır(80).

(80) ÖZÜTÜN, "500 Büyük San...", s.110.

3. 1984 YILI DEĞERLENDİRMESİ

TABLO 34'ü incelediğimizde 1984 yılında BBSK'nun yarattığı katma değer, Türkiye sanayi sektörü katma değerinin %34'üdür. 1983 yılında bu oran %31.3 olarak gerçekleşmiştir.

Sanayi sektörünün madencilik alt sektörüne baktığımızda bu kesimde BBSK içine giren madencilik sektöründeki firmalar 1984 yılında, toplam sektörün yarattığı katma değerinin %62.9'unu yaratmışlardır. 1983'te ise %49'unu yaratmışlardır.

1984 yılında BBSK'nun imalat sanayiinde yarattığı katma değer, Türkiye toplam imalat sanayiinde yaratılan katma değerinin %35.2'sini yaratmışlardır. 1983 yılında bu oran %32.6 olmuştur. BBSK içindeki kamu kuruluşları da 1984'te %32.6 oranında katma değer yaratmışlardır. Bu oran 1983'te %26.1'dir.

BBSK'nda imalat sanayii içindeki özel büyük imalat sanayiinin Türkiye sanayi sektörü katma değeri içindeki payı %47.8 olarak gerçekleşmiştir.

1984 yılı sonuçları, 1983 yılı sonuçlarına göre biraz daha büyüktür. 1984 yılında BBSK arasına giren kuruluşlar, 1983 yılına göre daha büyük oranda katma değer yaratmışlardır.

TABLO 35'e baktığımızda, 1984 yılında milli gelir anlamındaki kârın, faktör gelirleri içinde %31.0 paya sahiptir. 1983 yılında bu oran %15.2 idi. Görüldüğü gibi oranda %100'lük bir artış vardır. Milli gelir anlamında kâr 1984 yılında, özel firmalarda %28'dir. Bu oran 1983'te %26.9 idi. Çok küçük bir büyüme vardır. Kârın faktör gelirleri içindeki esas büyümesi kamudan gelmiştir. Kamu sektöründe 1984'te kâr payı %35.1'dir. 1983 yılında ise %-2.6. Özel sektörde kârı, 1982 yılından itibaren incelediğimizde, yıllar itibariyle fazla bir oynama yoktur. Toplamda görülen oynama kamu firmalarından meydana gelmiştir.

TABLO 35'de maaş ve ücretleri incelediğimizde, 1983 yılında net katma değer içinde %55.5 olan bu oran, 1984'te %46.4'e düşmüştür. 500 büyük firma içindeki özel büyük firmaların maaş ve ücretlerinin net katma değer içindeki yeri 1984'te %38.2'dir. 1983 yılında ise bu oran %42.7 idi. Bu kesimde esas düşüş kamu firmalarında görülmektedir. 1983 yılında kamu sektöründe maaş ve ücretlerin net katma değerdeki payı %74.9 iken, 1984 yılında %57.4'e düşmüştür.

Ödenen faizlerde 500 büyük sanayi kuruluşunda 1984'te bu oran %22.2 olmuştur. 1983 yılında ise bu oran %28.9 idi. Ödenen faizlerde oranın düşmesine kamu sektörü neden olmuştur. BBSK içinde özel sektöre ait firmalarda bu oran 1984 yılında net katma değer için %33.1'ini gerçekleştirmiştir. 1983 yılında %29.9 olmuştur. Kamuda ise bu oran, 1983'te %27.5 iken, 1984'te %7.4'e düşmüştür.

Faktör gelirlerinin dağılımında 500 büyük sanayi kuruluşunda 1983 yılında olduğu gibi maaş ve ücretler ilk sırayı almıştır. 1984'te kâr oranı ikinci sıraya çıkmıştır. Üçüncü sırada ödenen faizler vardır. Özel firmalarda sıralama 1983 yılındaki gibidir. Yani ilk sırada maaş ve ücretler ikinci ve üçüncü sırada, sırasıyla ödenen faizler ve kâr yer almaktadır. Kamu kesiminde ise ilk sırayı maaş ve ücretler alırken ikinci sırada kâr, üçüncü sırada ödenen faizler yer almaktadır. Sonuçlar da görüldüğü gibi özel kesimde oranlar daha yumuşak değişirken, kamu kesiminde önemli değişimler görülmektedir.

500 büyük sanayi kuruluşunda 1984 yılında net katma değer, brüt katma değer için %82.5'ini alırken, 1983'te %89.2 pay aldığı görülmektedir. Özel büyük firmalarda 1984 oranı %84.4 iken, 1983 oranı %88.4 idi. Kamu kesiminde de 1983'te bu oran, %90.4 iken, 1984'te %80'e düşmüştür (Bkz.: TABLO 35).

Amortismanın, brüt katma değer içindeki payına gelince, 500 büyük sanayi kuruluşunda 1983'te %12.8 olan bu pay, 1984'te %16.5'e çıkmıştır. 1984'te amortisman oranında görülen artış özellikle özel firmalardan ileri gelmiştir. Bunun nedeni amortisman oranlarına tanınan rahatlık amortisman oranlarının payının artmasına neden olmuştur. Özel büyük firmalarda, 1984'te amortisman oranı %16.4'tür. 1983 yılında %10.4 idi. Görüldüğü gibi özel sektörde amortisman payı oldukça önemli artış göstermiştir. Kamu firmalarında amortisman oranı 1984 yılında %16.8'dir. 1983'te bu oran 16.6 idi. Kamuda pek önemli bir oynama olmamıştır.

Dolaylı vergiler kaleminde ise, 1984 yılında 500 büyük firmada brüt katma değerde payın %8.1 olduğu görülmektedir. 1983'te bu oran %15.3 idi. Özel büyük firmalarda ise 1984 payı %7.6'dır. 1983 yılı payı ise %9.1 idi. Paydaki azalma büyük değildir. Toplamda payı aşağı çeken kamu kesimidir. Kamu firmalarında 1984 yılında dolaylı verginin brüt katma değer içindeki payı %8.6, 1983 yılında ise %25 olmuştur.

Dolaylı vergilerin payında görülen azalma, biraz da 1984'te (-) değer olarak hesaba katılan sübvansiyonun oranında meydana gelen küçülmeden ileri gelmektedir. Özel firmalarda 1984'te sübvansiyonun katma değere oranı %-8.4 olmuştur. Bu oran 1983'te %-7.9'dur. Arada fazla bir değişme yoktur. Halbuki kamu kesiminde 1984'te %-5.4 olan oran, 1983 yılında %-32 olarak gerçekleşmiştir. Kamu sektöründe 1984 yılında sübvansiyonların yaratılan katma değere göre oranının oldukça azaldığı görülmektedir. Bu da kamuda sübvansiyon konusunda takip edilen politikanın bir sonucudur.

4. 1985 YILI DEĞERLENDİRMESİ

1985 yılında BBSK'nun yarattığı katma değer, Türkiye sanayi sektörü katma değerinin %34.2'si kadardır. 1984'te bu oran %34.0 idi. Oranda pek değişiklik olmamıştır(Bkz.: TABLO 34).

Halbuki 1985 yılında 500 büyük firma katma değeri arasına "TEK" ve "TEKEL" in bilgileri ilk kez girmiştir. Bu nedenle 1985 yılı 500 büyük firma katma değer payının, 1984'ten daha büyük olması beklenirdi.

1985 yılında 500 büyük firmanın madencilik sektöründe, Türkiye madencilik sektöründen aldığı pay %35.8'dir. 1984'ün oldukça altındadır. İmalat sanayi olarak Türkiye imalat sanayiinde yaratılan katma değer %33.3'ü 500 büyük firmanın imalat sanayiinde faaliyet gösteren işyerleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 1984 için bu oran %35.2 idi.

Enerji sektörünün, 1985 yılında Türkiye enerji sektörü içinde çok fazla orana sahip olmasının nedeni, 'TEK' in ilk kez bu yılda BBSK içine girmesindedir.

TABLO 35'de 500 büyük sanayi kuruluşunun faktör gelirleri dağılımı incelendiğinde; 1985 yılında net katma değer dağılımında en büyük payı kamu hariç maaş ve ücretler almıştır. Özel büyük firmaların net katma değeri içinde maaş ve ücretlerin payı 1984'te %38.2 iken 1985'te bu oran %39.4'e yükselmiştir. Özel kesimde maaş ve ücretlerin payında 1984 ve 1985 yıllarında fazla bir değişme görülmemiştir. Kamu kesiminde yaratılan net katma değerde 1985 yılındaki maaş ve ücretlerin payı %41.3 olmuştur. Bu oran 1984'te 57.4 idi. 1982 yılı ile karşılaştırdığımızda farkın oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Özel büyük firmalarda net katma değer dağılımında ikinci sırayı ödenen faizler almaktadır. İkinci sırayı alan faiz ödemelerinin payındaki büyüme 1982-1984 arasında faktör gelirleri içindeki en büyük büyümedir. Ayrıca net katma değerden en büyük payı alan, maaş ve ücretlerin payına 1985 yılında iyice yaklaşmıştır. Kamu kuruluşlarında ödenen faizlerin payı 1984 ve 1985 yıllarında kârın payının çok büyük ölçüde büyümesiyle faiz ödemelerinin oranı çok küçülmüştür.

Özel büyük firmaların yarattıkları net katma değer içinde kârın payı 1984 yılında %28.0 pay alırken, 1985 yılında %23.7'ye düşmüştür. Oran olarak üçüncü sıradadır. Kamu kuruluşlarında 1984 yılında bu kesimde ikinci sırada %35.1 pay alan kâr, 1985'te %43.9 oranı ile en fazla pay alan faktör geliri olmuştur. Yaratılan katma değerden en fazla payı alan maaş ve ücretler, kamu kuruluşlarında net katma değerdeki ilk sırasını, kâra devretmiştir.

TABLO 35'te brüt katma değer dağılımını incelediğimizde; en ilgi çeken nokta, 1982-1985 dönemine baktığımızda, 1982'de %6.2'lik paya sahip olan amortisman kaleminin 1985'te %17.5'lere çıktığı görülmektedir.

Amortisman oranındaki bu büyüme net katma değerdeki "kâr" faktör gelirinin payının küçülmesine neden olmuştur. Çünkü, amortisman kârdan ayrılan ve kârın küçülmesine neden olan bir kalemdir.

5. 1986 YILI DEĞERLENDİRMESİ

1986 yılı İSO 500 büyük sanayi kuruluşu sonuçlarının, Türkiye sanayi sektörü içindeki önemini TABLO 34'ün yardımı ile görebiliriz.

1986 yılında 500 büyük sanayi kuruluşunun yarattığı katma değer, Türkiye sanayi sektörü katma değerinin %43.5'idir. Bu oran 1985 yılı için %34.2 idi. Bir yıl öncesine göre oranın büyümesine neden; imalat sanayiinde, kamu kesiminde, 500 büyük firma arasına giren kamu kuruluşlarının payının 1985'te %30.3 iken 1986'da 63.9'a çıkmasıdır. Özel sektör imalat sanayii firmaları payı 1985'te %45.4 iken, 1986'da %47.3 olmuştur. Enerji sektöründe ise pay %31.1'dir. 1985'te bu oran %38.4 idi.

1986 yılında 500 büyük sanayi kuruluşunun net katma değer ve brüt katma değer dağılımını TABLO 35'te inceleyebiliriz.

İstanbul Sanayi Odasına göre 1982 yılında 500 büyük firmada maaş ve ücretlerin payı %52.6, diğer faktörlerin payı da %47.4'tür. 1986 yılına gelince maaş ve ücretler %37.9 ve diğer faktör gelirleri de %62.1'dir. Bu kadar kısa zamanda faktör gelirleri dağılımında görülen hızlı değişimin, diğer bir ilginç yönü de bu değişimde tek kazançlı faktör gelirinin faiz olduğu görülmektedir.

Özellikle, 1986 yılı sonuçlarında net faktör gelirleri içinde, faiz ödemelerinde bir patlama olduğu görülmektedir. Bunun nedenlerinden ilki, 1985 yılı kredilerine baktığımızda özellikle yılın ikinci yarısında sanayi kesimi kredilerinde büyük artışlar görülüp, ödenen faizlerdeki büyümeyi sağlamıştır. İkinci neden, 1986 yılında faiz ödemeleri konusunda verilen cevaplarda, firmaların önceki yıllara göre daha titiz davranmalarıdır(81). Faizlerdeki meydana gelen artışta kamu, 1986'da önde gelmektedir.

500 büyük sanayi kuruluşu içindeki özel firmalara ait sonuçlara gelince 1982'de net katma değer içindeki maaş ve ücretlerin payı, 1982'den bu yana %42.5'ten, 1986 yılında %32.6'ya inmiştir. Ödenen faizlerin payı ise %31.0'dan %45.1'e çıkmıştır. Müteşebbisin payı olan kâra gelince 1982'de %26.1 iken, 1986'da %21.6'ya düşmüştür.

6. 1987 YILI DEĞERLENDİRMESİ

1987 yılında 500 büyük sanayi kuruluşunun yarattığı katma değer, Türkiye sanayi katma değerinin %48.4'ünü teşkil etmiştir. Bu oran 1986'da %43.5 idi.

Madencilik alt sektöründe de 500 büyük firmadaki, firmaların yarattığı katma değer Türkiye Madencilik ve taşocaklığı sektörünün yarattığı katma değerinin %42.6' sını vermektedir. 1986'da bu oran %36.3'tür.

(81) ÜZÜTÜN, s.110.

İmalat sanayi alt sektörü olarak 500 büyük firma katma değerinin Türkiye imalat sanayi katma değeri içindeki payı %49.7 gibi çok büyük bir orandır. 1986'da bu oran %46.2 olmuştur.

Kamu imalat sanayi olarak pay %59.9 ve özel büyük imalat sanayi olarak da oran %56.8 gibi çok önemli boyuttadır. Enerji sektöründe de 500 büyük firmanın payı %43.1'dir. Görüldüğü gibi 500 büyük firmanın yarattığı katma değer, Türkiye toplamı içindeki payı çok büyük bir orana varmıştır(Bkz.: TABLO 34).

500 büyük sanayi kuruluşunda, toplam faktör gelirleri içinde maaş ve ücretlerin payı, 1982 yılında %52.6, 1983'te %55.5 iken 1984'ten itibaren azalmaya başlayıp 1987 yılında %34.4'e kadar inmiştir. Diğer faktör gelirleri payı 1982'de %47.4, 1983'te %45.5 iken, 1987'de %65.6'ya çıkmıştır. Bu kadar kısa zaman aralığında faktör gelirleri dağılımında değişimin bu kadar büyük olmasının nedeni enflasyondur(Bkz.: TABLO 35).

Faktör gelirleri dağılımında, özellikle son iki yılda ödenen faizlerin payının, hızla büyüyerek, faktör gelirleri dağılımında en büyük pay alan kesim olduğu görülmektedir. Ödenen faizlerin payı 1982 yılında %27.6 iken, 1987 yılında, 500 büyük firmanın net katma değeri içinde %38.2'ye ulaşmıştır. 1987 yılı 500 büyük firma anketinde faktör gelirleri dağılımında görülen en çarpıcı nokta, faiz ödemeleri payının, faktör gelirleri dağılımında ilk kez, ilk sıraya çıkmasıdır.

1982-1987 yılları katma değer dağılımını inceledikten sonra sonuçta şunları diyebiliriz:

1982-1985 yıllarında BBSK'nun yarattıkları katma değer, faktör gelirleri itibariyle dağılımında, özel büyük firmaların faktör geliri ödemelerinde, maaş ve ücretlerin payı, dağılımda ilk sırada olup, son dört yılda fazla bir değişim göstermezken, ufakta olsa 1985'te 1984 yılına göre büyüdüğü, buna karşılık dağılımdan

ikinci sırada pay alan ödenen faizlerin son dört yılda önemli ölçüde büyüyüp payını arttırdığı ve ücretlerin payına oldukça yaklaştığı görülmektedir. Dağılımda özel büyük firmaların kâr payında ise azalma görülürken, özellikle bu azalmanın 1985 ve 1986'da olduğu görülmektedir. 1985 yılından itibaren satışlar ile bilanço kârlarındaki büyümenin kâr aleyhine görülmesi, yaratılan katma değerde de aynı durumun tespit edilmesi, 1985 yılında girdi fiyatlarının çıktığı fiyatlarındaki artıştan fazla artıp kâr ve katma değer artışının küçük kalmasına neden olduğunu göstermektedir. 1986 yılında ödenen faizler daha da artarak, maaş ve ücretler oranına daha fazla yaklaşmıştır.

Kamu kuruluşları ise, kârdaki artış, satış hasılatının çok üstündedir. Buna karşılık brüt katma değerde artış düşüktür. Nedeni 1985 yılındaki özellikle iki kamu kuruluşundaki çok büyük sübvansiyon alımıdır. Sübvansiyon brüt katma değerde (-) bir unsur olduğundan brüt katma değer hızı yavaşlamış görünmekte, fakat faktör geliri olarak kâr'ı büyüten bir unsur olduğundan kâr'daki büyüme çok fazla olmuştur. Faktör gelirleri dağılımında, en büyük pay kâr'ın olurken, maaş ve ücretlerinin net katma değerdeki payını, 1985 yılında ikinci sıraya düşürmüşlerdir. 1986 yılında kâr, 1985 yılına göre düşmüştür. Düşüşün en büyük nedeni kamu kuruluşlarının, 1986'da aldıkları sübvansiyon oranındaki düşüştür. Aynı zamanda faiz ödemelerinin artmış olması, kârın düşmesindeki diğer bir nedendir.

1986 yılında BBSK, faktör gelirleri içinde olan faiz ödemeleri lehine gelişmiş, maaş ve ücretler ile kâr için bir gerileme kaydetmiştir.

1987 yılında BBSK'nda maaş ve ücretlerde bir düşüş, ödenen faizlerde ve kârda bir yükselme meydana gelmiştir. Maaş ve ücretlerdeki düşme özel sektörden gelmektedir. Ayrıca bu yılda faiz ödemeleri ilk kez, maaş ve ücretlerin önüne geçmiş ve sıralamada faiz

ödemeleri birinci, maaş ve ücretler ikinci, kâr ise üçüncü sırada yer almaktadır. Kamu sektöründe de durum aynıdır.

III. TÜRKİYE'NİN İHRACATINDA 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YERİ

1980 yılında ve daha sonra ülke ekonomisinin istikrar içinde büyümesini sağlayabilmek, enflasyon hızını yavaşlatmak ve ödemeler dengesi darboğazını kaldırmak için çeşitli önlemler alınma yoluna gidilmiş ve ödemeler dengesindeki darboğazın yok edilmesinde en büyük etken olan ihracatın arttırılması yolları aranmaya başlanmıştır.

Geriye doğru baktığımızda ihracatımızın GSMH içindeki payının takip ettiği seyir 1980'de %5.2 iken, 1981'de %8'e, 1982'de %10.7'ye, 1983'te 11.2'ye, 1984'te 14.2'ye, 1985'te %15.0'e yükselmiş, 1986'da %12.8'e düşmüştür. 1987'de tekrar yükselerek %15.3'e ulaşmıştır (Bkz.: TABLO 36-Şekil 21).

Yine TABLO 32 incelendiğinde, ihracatın ithalatı karşılama oranı 1980 yılında %36.8 iken 1987'de %71.9'a çıkmıştır. Yani ihracatımız ithalatımızın %71.9'unu karşılayacak düzeye ulaşmıştır. İhracatın GSMH içindeki payı da 1980 yılına göre üç kat artarak %15.3 seviyesine yükselmiştir.

İhracatı sektörel açıdan incelediğimiz zaman, son yıllarda çok büyük değişkenlikler gösterdiğini görürüz(Bkz.: TABLO 37-Şekil 22).

TABLO 37'yi incelediğimizde, 1980 yılında Tarım ve Hayvancılık sektörünün toplam ihracat içindeki payı %57.4, Madencilik ve Taşocaklığı sektörünün %6.6, imalat sanayiinin %36, olarak gerçekleştiği görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi tarım ve hayvancılık sektörünün payı imalat ve madencilik sektörlerinden daha

TABLO 36

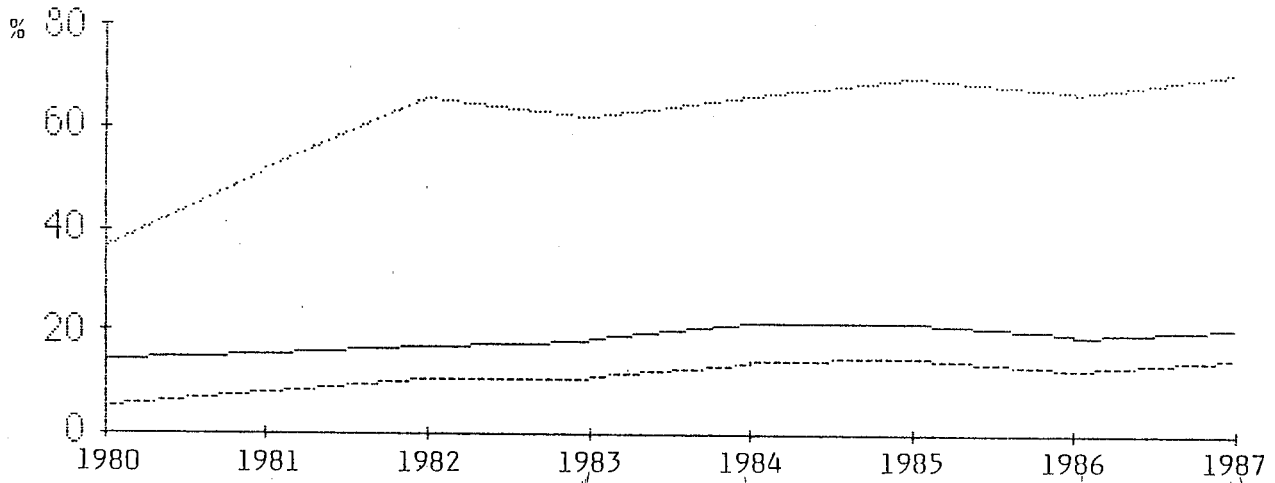
GSMH İÇİNDE DIŞ TİCARETİMİZİN YERİ VE
İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI(1980-1987)

Yıllar	İthalatın GSMH İçindeki Yeri (%)	İhracatın GSMH İçindeki Yeri (%)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
1980	14.2	5.2	36.8
1981	15.3	8.0	52.0
1982	16.9	10.7	65.8
1983	18.4	11.2	62.0
1984	22.0	14.2	66.3
1985	21.6	15.0	70.1
1986	19.4	12.8	67.1
1987	21.4	15.3	71.9

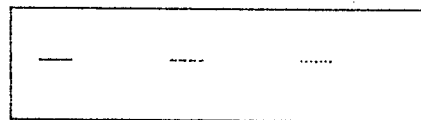
Kaynak: DİE 1980-1987 İstatistik Yıllıklarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 21

GSMH İçindeki İhracat ve İthalatın Yeri ve İhracatın
İthalatı Karşılama Oranının Değişimi (%)

ithalat/gsmh ihracat/gsmh
ihracat/ithalat

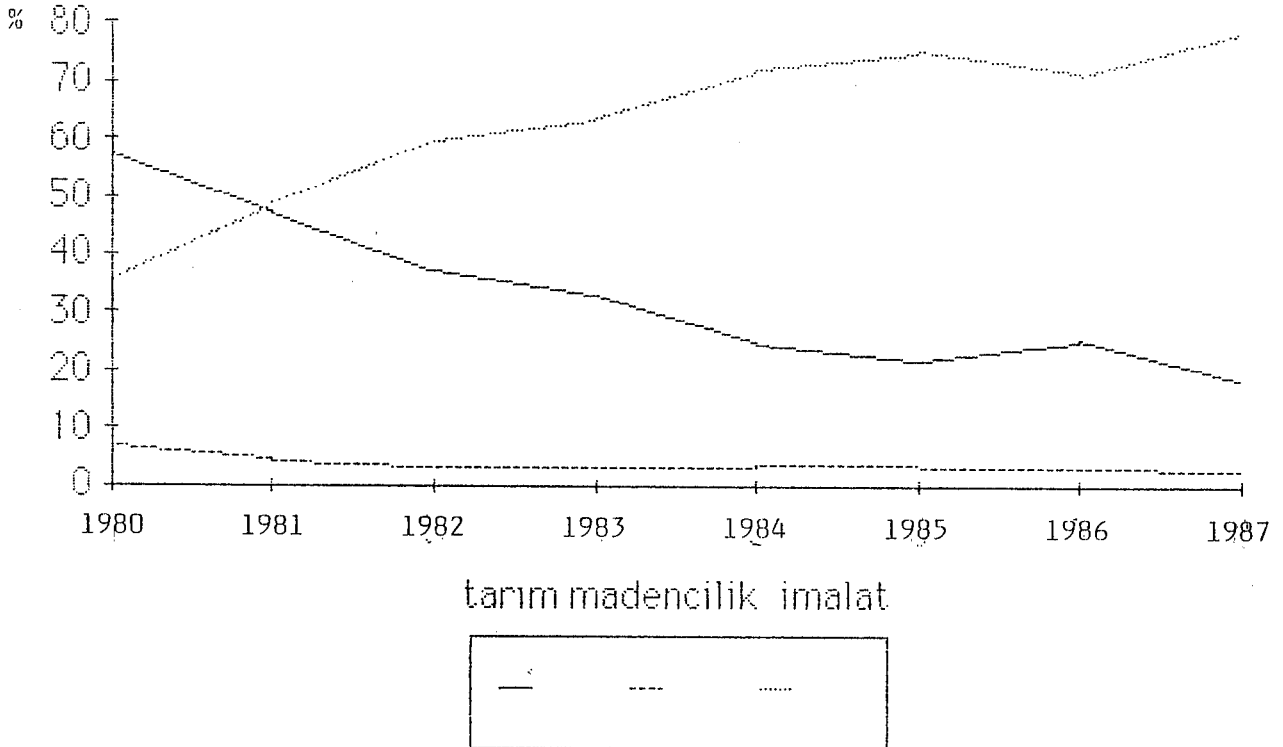
TABLO 37
İHRACATIMIZIN ANA SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI
VE PAYLARI (1980-1987)

Yıllar	Tarım ve Hayvancılık(%)	Madencilik ve Taşocak.(%)	İmalat Sanayi(%)	Toplam
1980	57.4	6.6	36.0	100.0
1981	47.2	4.1	48.7	100.0
1982	37.3	3.0	59.7	100.0
1983	32.8	3.3	72.1	100.0
1984	24.5	3.4	72.1	100.0
1985	21.6	3.1	75.3	100.0
1986	25.3	3.3	71.4	100.0
1987	18.2	2.7	79.1	100.0

Kaynak: 1988 Yılı İhracat Durumu ve ANKET SONUÇLARI, İSO Araştırma Dairesi, Yay.No.1988/15, İstanbul, S.22.

Şekil 22

İhracatın Ana Sektörlere Göre
Yüzdesel Dağılımı Gösteren Tablo

fazladır. Tarım ve Hayvancılık Sektörünün ihracat içindeki payları yıllar itibariyle düşme eğilimi göstererek, 1987 yılında, toplam ihracat içerisinde tarım ve hayvancılık sektörünün payı %18.2 oranında gerçekleşmiştir. Madencilik ve Taşocaklığı sektöründe aynı şekilde düşme eğilimi göstererek toplam ihracat içerisindeki payı %2.7 olarak gerçekleşmiştir. İmalat sanayiinin yıllar itibariyle seyrine baktığımızda ise, sürekli bir artış eğilimi göstererek toplam ihracat içerisindeki payı %79.1'lere kadar yükselmiştir. 1980 yılına göre imalat sanayii iki kattan daha fazla bir artış göstermiştir (Bkz.: Şekil 22).

Sonuç olarak, imalat sanayiinde meydana gelecek artış ve azalışlar, ihracatımızı olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilecektir. Tarım ve Hayvancılık sektörünün ihracat içindeki payı az olduğu için ihracatımızı etkilemeyecektir(82).

1. TÜRKİYE SEKTÖREL İHRACATINDA 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN YERİ

Son yıllarda ihracatın Türkiye genelinde artışı ve bu artış içinde giderek payını yükselten imalat sanayiinin, 1983'te BBSK içindeki yerini belirleyebilmek için, İSO tarafından yapılan anket çalışması içine ihracat bilgileri de alınmış ve 500 büyük sanayi kuruluşunun ülke genelinde ihracattaki önemi incelenmeye çalışılmıştır.

A. 1983 Yılı Değerlendirmesi

1983 yılında BBSK'nun ihracatı 2.451.294 dolarla, Türkiye ihracatının %63.72'sini oluşturmuştur(Bkz.: TABLO 38).

(82) 1988 Yılı İhracat Durumu Ve Anket Soruları, İSO Araştırma Dairesi Yay. No.1988/15, Ağustos 1988, s.27.

TABLO 38

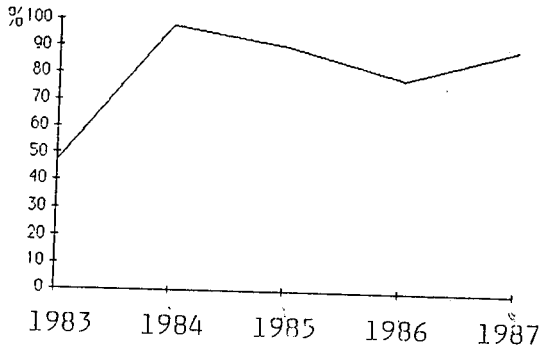
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU İHRACATININ TÜRKİYE
İHRACATINDA SEKTÖRLERE GÖRE YERİ(1983-1987)

S e k t ö r l e r	1983	1984	1985	1986	1987
Madencilik ve Taş Ocaklığı	46.72	97.83	90.36	78.76	90.74
Gıda, İçki, ve Tütün Sanayi	82.42	42.80	41.58	30.89	32.23
Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri San.	46.00	32.43	29.57	34.29	33.95
Orman Ürün. ve Mob. San.	77.15	25.76	31.94	60.24	10.70
Kimya, Petrol, Lastik, Plas.San.	77.75	95.48	87.42	72.70	72.87
Taş ve Toprağa Day.San.	94.06	81.79	62.74	74.55	73.62
Ana Metal Sanayi	72.16	59.38	36.37	53.88	47.29
Madeni Eşya, Makine ve Mon.San.	83.76	67.84	35.53	44.48	28.36
Otomotiv San.	96.03	51.78	36.22	68.24	54.95
Diğ. İm. Sanayi	<u>19.15</u>	<u>34.98</u>	<u>1.85</u>	<u>2.65</u>	<u>24.61</u>
Toplam	63.72	51.24	42.35	43.79	41.07

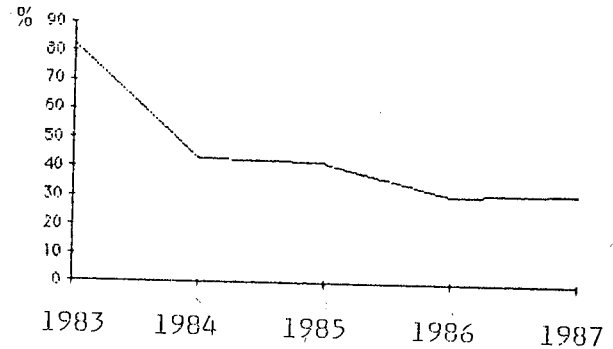
Kaynak: Ek-V ve Ek-VI'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun İhracatının Türkiye
Sanayi Sektörü Sektörel İhracatı İçindeki Yeri

Şekil 23.a
Madencilik Sektörü
İhracat Dağılımı

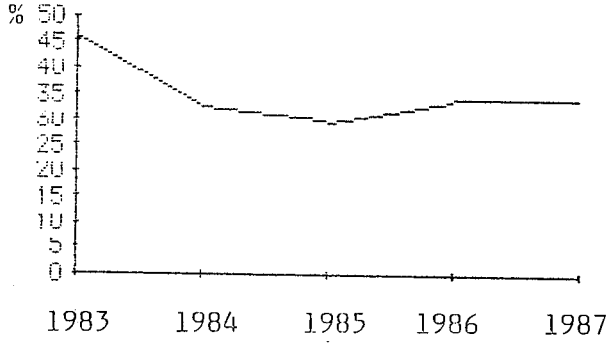

Şekil 23.b
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi
İhracat Dağılımı

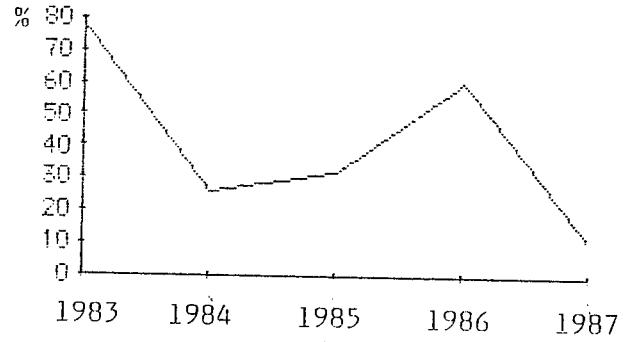
Şekil 23.c

Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri
Sanayi İhracat Dağılımı

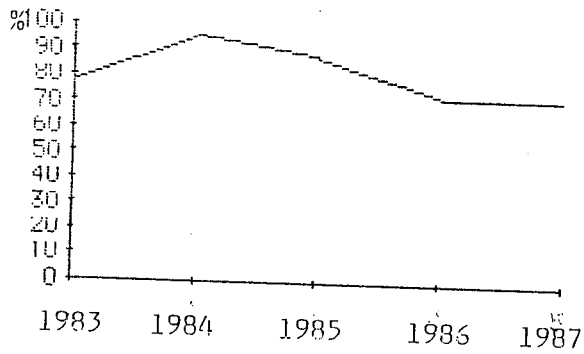
Şekil 23.d

Orman Ürünleri ve Mobilya
Sanayi İhracat Dağılımı

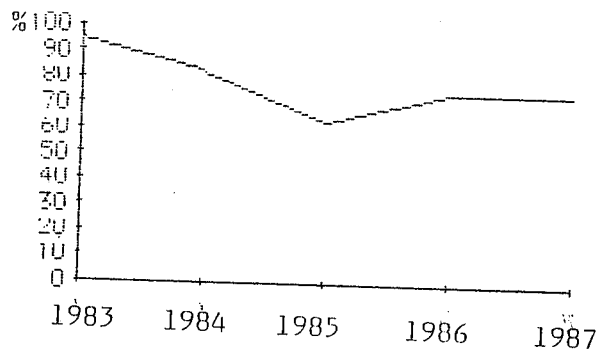
Şekil 23.e

Kimya, Petrol, Lastik ve
Plastik Sanayi İhracat
Dağılımı

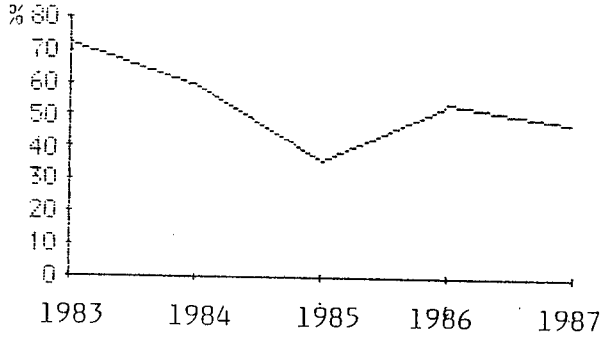
Şekil 23.f

Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii
İhracat Dağılımı

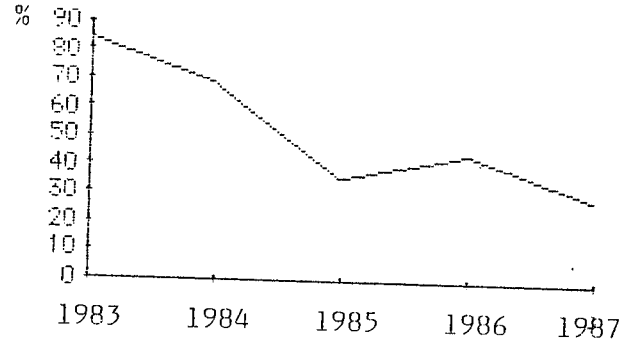
Şekil 23.g

Ana Metal Sanayii
İhracat Dağılımı

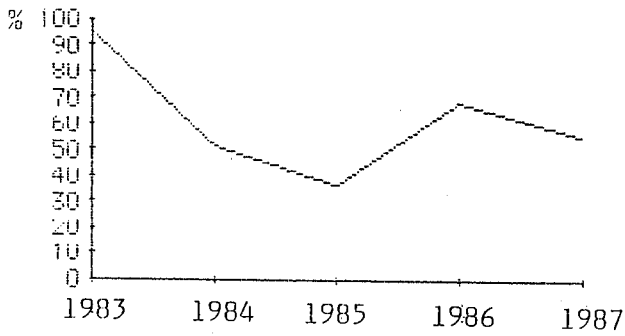
Şekil 23.h

Madeni Eşya, Makina ve Montaj
Sanayi İhracat Dağılımı

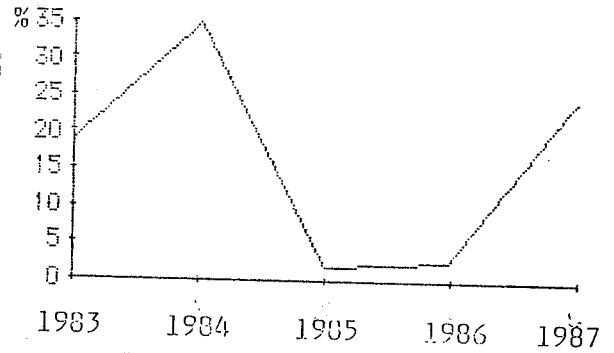
Şekil 23.ı

Otomotiv Sanayii
İhracat Dağılımı

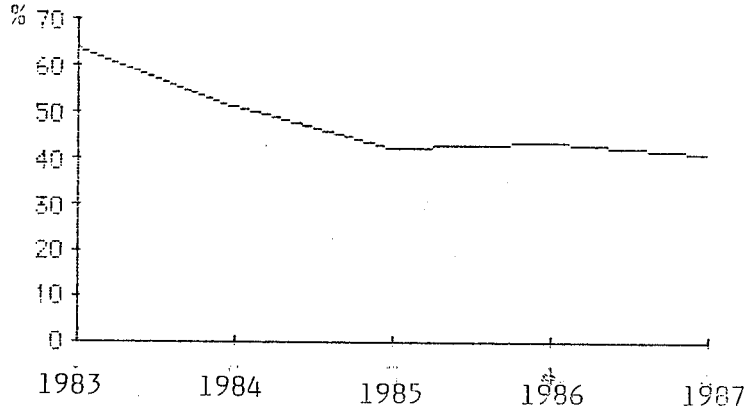
Şekil 23.i.

Diğer İmalat Sanayii
İhracat Dağılımı

Şekil 23.j

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun İhracatının
Türkiye Sanayi Sektörü İçindeki Dağılımı

BBSK'na ait ihracatın sektörel olarak Türkiye ihracatı ile karşılaştırması yapıldığında, TABLO 34'te görüldüğü gibi, otomotiv sanayi ihracatı oransal olarak ilk sırada yer almaktadır. BBSK'da otomotiv sanayiinin ihracatı Türkiye otomotiv sanayii ihracatının içinde %96.03'lük bir paya sahiptir. İkinci sırada %94.06 ile Taş ve Toprağa dayalı Sanayi yer almaktadır. Madeni eşya makine ve montaj sanayi, %83.76 ile üçüncü sırada, gıda, içki ve tütün sanayi %82.42 ile dördüncü sırada yer almaktadır.

Buradan da görüldüğü gibi 1983 yılında BBSK, Türkiye ihracatının yarısından fazlasını gerçekleştirmiştir. Sektörlere göre incelediğimizde, Diğer İmalat Sanayii bütün sektörlerin Türkiye Sanayi ihracatının sektörel dağılımının %40'ından fazlasını gerçekleştirdiği görülmektedir (Bkz.: TABLO 38-Şekil 23.j).

B. 1984 Yılı Değerlendirmesi

1983 yılında BBSK'nun ihracatı, Türkiye ihracatının %63.72'sini oluştururken, bu oran 1984 yılında %51.24'e düşmüştür(Bkz.: TABLO 38).

1984 yılında BBSK'nun ihracatının sektörel olarak Türkiye ihracatı ile karşılaştırması yapıldığında, bu yılda ilk sırayı alan sektörün Madencilik ve Taşocaklığı sektörü olduğu görülmektedir. Aynı sektörün Türkiye Madencilik ve Taşocaklığı sektörü içindeki aransal olarak yeri %97.83'tür. İkinci sırada %95.48 ile Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik sanayi, üçüncü sırada %81.79 ile Taşa ve Toprağa Dayalı Sanayi yer almaktadır. 1983'te ilk sırada yer alan Otomotiv Sektörünün payı %51.78'e düşmüştür. 1983 yılında ikinci sırada yer alan Taşa ve Toprağa dayalı Sanayi, 1984 yılında üçüncü sıraya gerilemiştir(Bkz.: TABLO 38).

1984 yılında BBSK, Türkiye ihracatının yarısını gerçekleştirmiştir. sektörlere göre incelediğimizde, 1983 yılında en az gerçekleştirilen ihracat %46 olurken, 1984 yılında bu oran %30'lar düzeyindedir(Bkz.: TABLO 38).

C. 1985 Yılı Değerlendirmesi

Genel olarak, BBSK ihracatını incelediğimizde, 1985 yılında yer alan sektörlerin bir önceki yıla göre düştüğünü görebiliriz(Bkz.: TABLO 38). 1984 yılında göre 1985 yılında %-5'lik bir düşme görülmektedir.

TABLO 38'den de görüleceği gibi 1984 yılında, BBSK'nun ihracatının Türkiye ihracatı içindeki yeri oransal olarak %51.24 iken, bu oran 1985'te %42.35'e düşmüştür(Bkz.: TABLO 38).

1985 yılında ilk sırada, 1984 yılında olduğu gibi %90.36 ile Madencilik ve Taşocaklığı sektörü yer almaktadır. İkinci sırada %87.42 ile Kimya, Lastik, Plastik Sanayi; üçüncü sırada %62.74 ile Taş ve Toprağa

dayalı sanayi görülmektedir. Sıralamada bir değişme olmamıştır. 1984 yılında %67.84 bir paya sahip olan Madeni Eşya, Makina ve Montaj Sanayi, 1985 yılında önemli bir düşme kaydederek, %35.53 olmuştur. her yıl olduğu gibi Dokuma, giyim eşyası ve Deri sanayi, miktar olarak en fazla değerde olmasına rağmen, Türkiye Dokuma giyim eşyası ve Deri Sanayii içindeki yeri, 1984'ten de aşağı düşerek %29.57 olmuştur(Bkz.: TABLO 38).

1985 yılında sıralamada en son olan diğer imalat sanayi; 1984 yılına göre önemli bir düşme kaydetmiştir.

D. 1986 Yılı Değerlendirmesi

1986 yılında, BBSK'nun ihracatının Türkiye ihracatı içindeki payı %43.79 olarak gerçekleşmiştir(Bkz.: TABLO 38). EK-5 ve EK-6'da da görüldüğü gibi Türkiye ihracatı ile BBSK ihracatının 1986 yılında miktar olarak 1985 yılına göre düşme kaydetmiştir.

Ancak, BBSK'nun Madencilik ve Taşocaklığı, İmalat Sanayii ve bazı tarıma dayalı (gıda, tütün) malların ihracatı, 1985 yılına göre 1986 yılında oransal olarak Türkiye ihracatı sektörel dağılımı içinde payı artmıştır.

1986 yılında BBSK'nun ihracatının sektörel dağılımının, Türkiye ihracatının sektörel dağılımına oranlandığında; Madencilik ve Taşocaklığı sektörü %78.76 ile ilk sırada yer almıştır. İkinci olarak, %74.55 ile Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi; üçüncü olarak %72.70 ile Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik Sanayi yer almaktadır. Madencilik ve Taşocaklığı sektörü, 1985 yılında Türkiye madencilik ve Taşocaklığı sektörü içindeki yeri %90.36 olurken, bu oran 1986 yılında düşmüştür. 1985 yılında ikinci sırada yer alan Kimya, Petrol, Lastik, Plastik Sanayi 1986 yılında üçüncü sıraya düşmüş; üçüncü sırada yer alan Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii 1986 yılında ikinci sıraya yükselmiştir(Bkz.: TABLO 38).

Türkiye ihracatı ile BBSK'nun ihracatında sektörler itibariyle bir önceki yıla göre karşılaştırdığımızda; bazı sektörler oranını artırırken bazıları düşürmüştür. 1986 yılındaki önemli artış Otomotiv Sanayiinde olmuştur. Bu sektörün ihracatının Türkiye Otomotiv Sektörü ihracatı içindeki payı 1985'te %36.22 iken, 1986 yılında %68.24 olarak gerçekleşmiştir. Yaklaşık olarak %100 oranında artış kaydetmiştir. Orman ürünleri ve Mobilya Sanayi'de aynı şekilde bir artış göstermiştir. BBSK'nun Orman Ürünve Mobilya Sanayiinin, Türkiye Orman Ürün ve Mobilya Sanayii ihracatı içindeki payı 1985'te %31.94 iken, 1986 yılında %60.24'e yükselmiştir(Bkz.: TABLO 38).

E. 1987 Yılı Değerlendirmesi

1987 yılında BBSK'nun gerçekleştirdikleri ihracat, 1986 yılında 2.768.778 bin dolar'dan, 1987 yılında 3.758.770 bin dolara yükselerek, BBSK'nun ihracatında atılım yılı olmuştur. Türkiye sanayi sektörü ihracatında da 1986 yılında 6.322.200 bin dolar olan ihracat 1987 yılında 9.150.500 bin dolara çıkarak; 1987 yılı Türkiye Sanayi sektörü ihracatında da büyük bir artış gerçekleştirmiştir(Bkz.: EK-5, EK-6).

1987 yılında, BBSK'nun sektörel olarak ihracatının, Türkiye sanayi sektörü ihracatı içindeki oransal olarak yeri, %41.07'dir. Bir önceki yılda da olduğu gibi birinci sırayı %90.74 ile Madencilik ve Taşocaklığı sektörü almaktadır. Madencilik ve Taşocaklığı sektörü, 1986 yılında %78.76 iken 1987 yılında bu oranda bir yükselme olmuştur. İkinci sırada %73.62 ile Taşa ve Toprağa Dayalı Sanayi, üçüncü sırada %72.87 ile Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik Sanayi, dördüncü sırada %54.95 ile Otomotiv Sanayii yer almaktadır. 1986 yılına göre sıralamada bir değişme olmamıştır(Bkz.: TABLO 38-Şekil 24.1).

1987 yılında en göze çarpan olay, Orman Ürünleri ve Mobilya sanayiinde görülmektedir. 1986 yılında BBSK'nun

ihracatının Türkiye Sanayi İhracatı içindeki yerinde, %60.24 bir paya sahip olan Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii 1987 yılında %10'lara doğru bir düşme eğilimi göstermiştir(Bkz.: TABLO 34). Miktar olarak da BBSK'nun Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi ihracatı 1987 yılında 1986 yılına göre bir düşme göstermiştir. Bu düşme hızı bir önceki yıla göre %89'luk bir orana sahiptir(EK-6). BBSK'nun Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayiindeki yerinde de çok düşük bir orana sahip olmasına neden olmuştur.

İkinci göze çarpan olay, Diğer İmalat Sanayiininin 1986 yılına göre çok büyük bir artış göstermesidir. 1986 yılında %2.65 olan oran, 1987'de %24.61 gibi yüksek bir orana ulaşmıştır(Bkz.: TABLO 38-Şekil 24.i).

BBSK ihracatının, Türkiye sanayi sektörü ihracatı içindeki payı yıllar itibariyle azalmaktadır. İhracatta bu azalmanın nedeni olarak şunları söyleyebiliriz:

Başta yüksek kredi faizlerinin etkisi ile ortaya çıkan finansman sorunu olmak üzere, dış pazarlar ve teknolojik gelişmeler hakkında, günü güne ve doğru bilgi akışının henüz yeterli düzeylere ulaşmamış olması gelmektedir. Dış piyasaların Türk ihraç ürünlerine, çeşitli engellerle kapatılması da, bir diğer önemli sorundur. Bilindiği gibi A.B.D. ve Avrupa Ülkeleri, ihracatımız içinde önemli yer tutan tekstil ve hazır giyim ihracatına Ağustos 1986'ya kadar kısıtlama getirmiş, Ağustos'tan itibaren de karşılıklı antlaşma ile belirlenen miktar kısıtlamaları çeşitli ürünlerde, değişik oranlarda devam etmektedir. İhracatın gelişmesine olumsuz etki eden bu sorunun yeni pazarlar bulunarak, teknik gelişmelerden yararlanarak, ürün çeşitliliğini arttırarak ve en önemlisi, ihracat sonrası yerine üretim sırasında teşvikler sağlanarak aşılması gerekmektedir. Bir diğer önemli konu, teknolojik araştırma-geliştirme çalışmaları ile yeni teknolojilerin izlenmesidir. Son olarak, ihracat teşviklerinin yetersizliği ve uygulamadan doğan problemler

de, ihracat performansının düşünmesinde etkili olmuştur denilebilir(83).

2. 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI

BBSK'nun ihracatını yıllar itibariyle inceleyelim.

A. 1983 Yılı Değerlendirmesi

BBSK'nda ihracat yapan kuruluşları kendi içerisinde sektörel olarak ele aldığımızda, dokuma ve giyim sektörü %29.2 ile ilk sırayı alırken, Türkiye ihracatına göre yapılan karşılaştırmada ön sıraları alan Taşa ve Toprağa dayalı sanayi ile otomotiv sektörü son sıralarda yer almaktadır. Taşa ve Toprağa Dayalı Sanayiinin BBSK'u içindeki oransal olarak yeri %7.24 iken Otomotiv sektörünün payı ise %4.94'tür(Bkz.: TABLO 39-Şekil 24.f).

1983 yılında, ikinci sırada, %19.36 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi, üçüncü sırada %13.63 ile Kimya, Petrol, Lastik, Plastik Sanayi yer almaktadır(Bkz.: TABLO 39-Şekil 24.e).

1983 yılında BBSK'nun ihracatında en önemli yeri tekstil sektörü alırken, Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayiin Türkiye Sanayi ihracatının sektörel dağılımında önemli bir yeri olmasına rağmen, BBSK'da en son sırada yer almaktadır(Bkz.: Şekil 24.d).

(83) Ahmet İNCEKARA, "İhracatta Sorunlar ve Yeni Teşvik Politikası Gereği", İSOD, S.2, (Aralık 1986), s.33.

TABLO 39

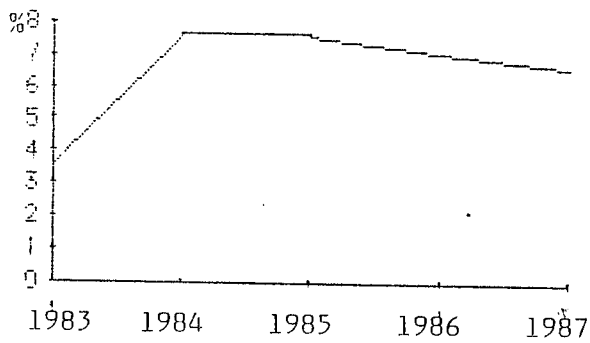
500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA İHRACATIN
SEKTÖREL DAĞILIMI (1983-1987)(%)

S e k t ö r l e r	1983	1984	1985	1986	1987
Madencilik ve Taşocaklığı	3.60	7.63	7.58	7.02	6.57
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	19.36	19.82	18.17	15.82	15.15
Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri San.	29.22	24.04	23.14	27.19	30.55
Orman Ür. ve Mob. San.	0.46	0.19	1.16	1.12	0.09
Kimya, Petrol, Lastik, Plas.San.	13.63	21.08	22.43	17.56	19.70
Taş ve Toprağa Day.San.	7.24	5.38	5.04	4.98	4.14
Ana Metal San.	14.31	11.13	13.57	17.80	12.40
Madeni Eşya, Mak. ve Mon.San.	6.53	7.05	6.96	6.31	8.15
Otomotiv San.	4.94	2.29	1.83	2.03	1.69
<u>Diğer İm. San.</u>	<u>6.92</u>	<u>1.42</u>	<u>0.12</u>	<u>0.16</u>	<u>1.61</u>
TOPLAM	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Kaynak: EK-6'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

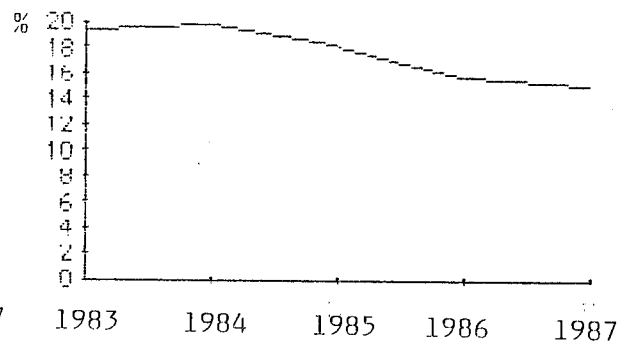
Şekil 24.a

BBSK'nun İhracatında
Madencilik ve Taş ocakları
Sektörünün Dağılımı

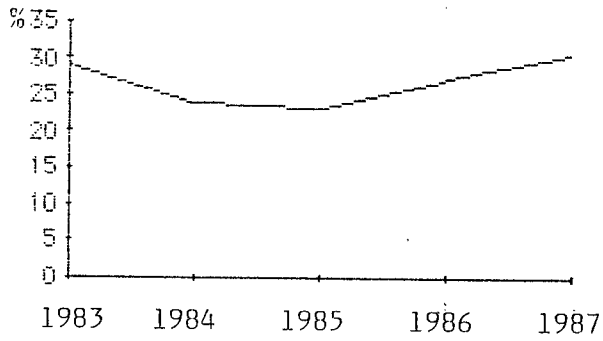
Şekil 24.b

BBSK'nun İhracatında
Gıda, İçki ve Tütün
Sektörünün Dağılımı

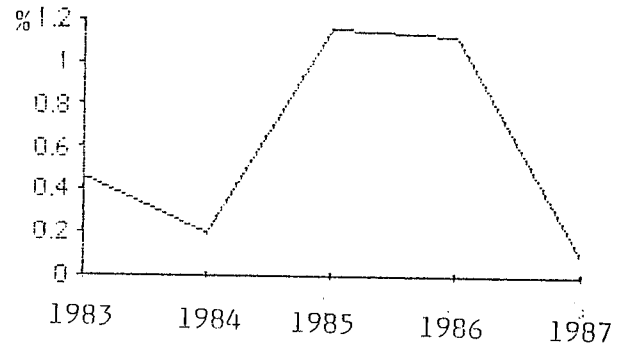
Şekil 24.c

BBSK'nun İhracatında
Dokuma, Giyim ve Deri
Sanayiinin Dağılımı

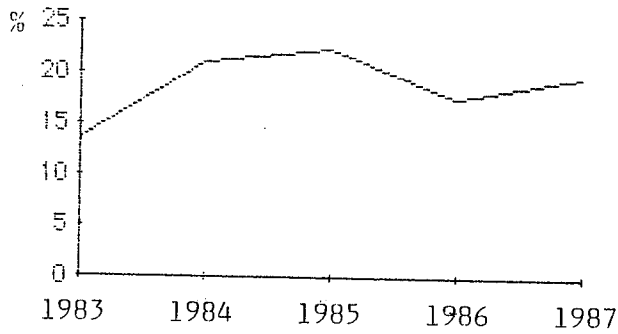
Şekil 24.d

BBSK'nun İhracatında
Orman Ürünleri ve Mobilya
Sanayiinin Dağılımı

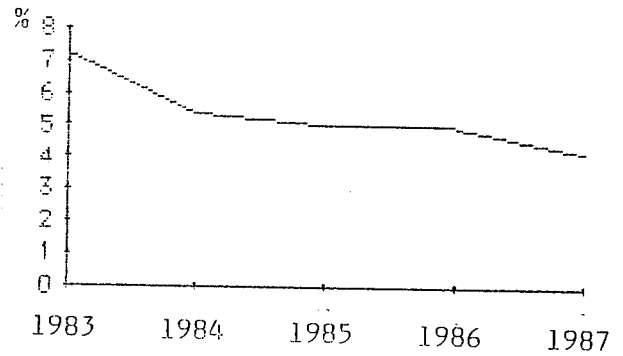
Şekil 24.e

BBSK'nun İhracatında
Kimya, Lastik, Plastik
Sanayiinin Dağılımı

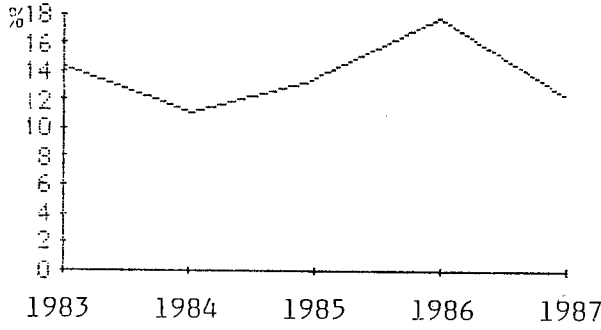
Şekil 24.f

BBSK'nun İhracatında
Taş ve Toprağa Dayalı
Sanayiinin Dağılımı

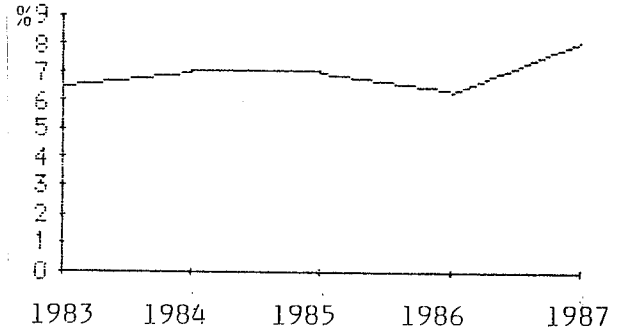
Şekil 24.g

BBSK'nun İhracatında
Ana Metal Sanayiinin
Dağılımı

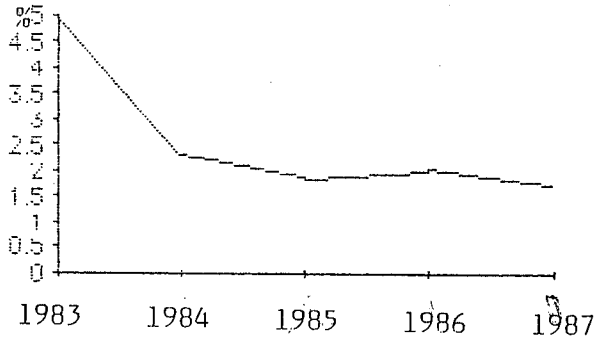
Şekil 24.h

BBSK'nun İhracatında
Madeni Eşya ve Makine
ve Montaj Sanayiinin
Dağılımı

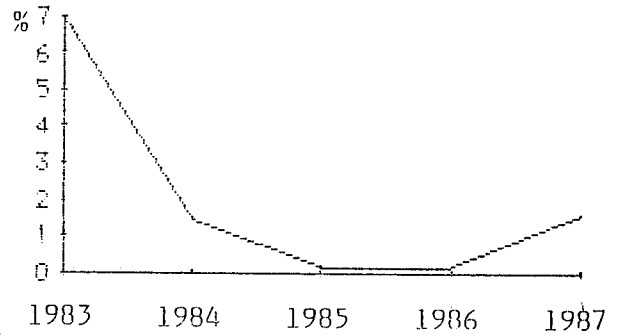
Şekil 24.ı

BBSK'nun İhracatında
Otomotiv Sanayiinin
Dağılımı

Şekil 24.i

BBSK'nun İhracatında
Diğer İmalat Sanayiinin
Dağılımı

B. 1984 Yılı Değerlendirmesi

BBSK'da ihracat yapan kuruluşları kendi içerisinde sektörel olarak ele alındığında 1983 yılında olduğu gibi, dokuma, giyim eşyası ve deri sanayii %24.04 ile ilk sırada yer almıştır. 1984 yılında ikinci sırada, %21.08 ile Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik sanayi, üçüncü sırada, 1983'te ikinci olan Gıda, işçi ve tütün sanayi yer almaktadır. Bu sektörün BBSK ihracatı içindeki yeri oransal olarak %19.82'dir(Bkz.: TABLO 39).

1984 yılında en büyük hamleyi Madencilik ve Taşocaklığı Sektörünün yaptığı görülmektedir. Bu yılda Otomotiv sektörünün ve Diğer İmalat Sanayiinin payında önemli bir düşme olduğu gözlenebilir.

C. 1985 Yılı Değerlendirmesi

BBSK'nun ihracat yapan sektörlerini kendi içinde incelediğimizde, 1984 yılında olduğu gibi Dokuma, giyim eşyası ve Deri Sanayi, %23.14 ile ilk sırada yer aldığını görebiliriz. İkinci sırayı %22.43 ile Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik sanayi, üçüncü sırayı da %18.17 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayi almıştır. Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik Sanayi 1985 yılında 1984 yılına oranla Dokuma, Giyim ve Deri Sanayiine daha çok yaklaşmıştır. 1984 yılında %11.13 ile dördüncü sırada yer alan metal ana sanayi, 1985 yılında da yerine korurken, oranını %13.57'ye yükseltmiştir. 1984 yılında olduğu gibi diğer imalat sanayii ve otomotiv sektörü en alt sıralarda yer almıştır(TABLO 39).

D. 1986 Yılı Değerlendirmesi

BBSK'nu sektörel olarak ihracatını kendi içerisinde karşılaştırdığımızda; Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri

Sanayiinin ihracatı; BBSK ihracatı içerisinde %27.19'luk bir paya sahiptir. Bu oran, BBSK'nun ihracatının sektörel olarak dağılımında birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırada %17.80 ile Ana Metal Sanayi, üçüncü sırada %17.56 ile Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik Sanayi, dördüncü sırada %15.82 ile Gıda, İçki ve Tütün Sanayii olmaktadır (Bkz.: TABLO 39).

Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayiinin payı bir önceki yıla göre artış göstermiştir. 1985 yılında bu sektörün BBSK içindeki yeri %23.14 olarak gerçekleşmiştir(Bkz.: TABLO 39).

1986 yılında BBSK'nun sektörel olarak, ihracatını kendi içerisinde incelediğimizde; 1986 yılının 1985 yılına göre oranlarda bir benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. 1985 yılına göre en büyük artış yaklaşık %4.5 ile Ana Metal Sanayiinde görülmekte, en büyük düşme ise yaklaşık %5 ile Kimya, Petrol, Lastik, Plastik Sanayiinde görülmektedir(Bkz.: TABLO 39).

E. 1987 Yılı Değerlendirmesi

BBSK ihracatını, sektörel olarak kendi içerisinde incelediğimizde; bütün yıllarda olduğu gibi, Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayiinin yine birinci sırada olduğunu görebiliriz. Ve bu sektör 1986 yılında %27.19 olan oranını 1987 yılında %30.55'e çıkararak oransal olarak bir artış kaydetmiştir. İkinci sırada %19.70 ile Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik Sanayii, dördüncü sırada %12.40 ile Ana Metal Sanayii yer almaktadır. 1986 yılında; ikinci sırada yer alan Ana Metal Sanayii 1987 yılında dördüncü sırada, dördüncü sırada yer alan Gıda, İçki ve Tütün Sanayii, 1987 yılında üçüncü sırada, üçüncü sırada yer alan Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik Sanayii ikinci sırada yer almaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, 1982-1987 yıllarında yapılan incelemede BBSK'nun ihracatının Türkiye Sanayi Sektörü İhracatı içindeki payı 1982 yılında %63.72'lerden, 1987 yılında %41.07'lere doğru bir düşme eğilimi göstermiştir. Sektörel olarak incelediğimizde BBSK'nun Madencilik ve Taşocaklığı Sektörünün ihracatının, Türkiye Madencilik ve Taşocaklığı Sektörünün ihracatı içindeki payı, ortalama olarak %90'larda gerçekleşmesine rağmen, BBSK'nun ihracatı içindeki payı ise en alt düzeylerde seyretmektedir(Bkz.: TABLO 38-39). Demek ki BBSK'nun Madencilik ve Taşocaklığı Sektörü, Türkiye Maden ve Taşocaklığı Sektörü ihracatının %90'nını gerçekleştirmektedir. Fakat BBSK'nun ihracatı içinde bu sektör pek fazla bir öneme sahip görünmemektedir.

BBSK'nun Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayiinin, Türkiye Dokuma, Giyim eşyası ve Deri Sanayii içindeki payında yıllar itibariyle pek fazla dalgalanma görülmemekte, azda olsa 1987 yılında 1983 yılına göre bir düşme eğilimi görülmektedir. BBSK'nun ihracatı içinde Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayiinin payında ise 1987 yılında 1983 yılına göre bir artış görülmektedir. Bu sektörün payı BBSK'nun ihracatı içerisinde hep ilk sırada yer alarak, önemli bir yere sahiptir.

Gıda, İçki ve Tütün Sanayiinde ise; yıllar itibariyle, Türkiye ihracatında BBSK'nun ihracatı bir düşme eğilimi göstermesine rağmen, BBSK'nun ihracatının içinde Gıda, İçki ve Tütün Sanayiinin payı önemli bir yere sahiptir.

BBSK'nun Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ihracatının, Türkiye Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii ihracatı içindeki payı, yıllar itibariyle önemli bir düşme eğilimi göstermektedir. Bu sektör 1983'te %77 gibi önemli bir paya sahipken 1987 yılında %10'lara doğru bir düşme eğilimine girmiştir. BBSK'nun ihracatı içinde Orman Ürün. ve Mobilya Sanayiinin payı da en alt sıralarda yer almaktadır. Bu nedenle, BBSK'nun Orman Ürünleri

ve Mob. San. ihracatı, Türkiye Orman Ürün. ve Mob. Sanayi ihracatı içindeki payı yıllar itibariyle azalmakta; bunun yanında BBSK'nun ihracatı içinde Orman Ürün ve Mob. Sanayiinin payında da bir azalma görülmektedir. Buradan şunu söyleyebiliriz: BBSK'nun Orman Ürün. Mob. Sanayii, Türkiye Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayiine pek katkıda bulunamamaktadır.

Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik Sanayiinde, Türkiye ihracatı içinde, BBSK'nun ihracatında, yıllar itibariyle fazla bir oynama olmamakta, payı %80'lerde oynamaktadır. BBSK'nun ihracatı içinde aynı sektörün payı da önemli bir yere sahiptir.

Türkiye ihracatının Ana Metal Sanayiinde, BBSK'nun Ana Metal Sanayiinin ihracatı, yıllar itibariyle bir düşme eğilimi göstermiştir. Bu sektörün payı 1983 yılında %72.16 iken 1987 yılında %47.29'a düşmüştür. BBSK'nun ihracatı içinde Ana Metal Sanayiinin payında önemli dalgalanmalar görülmemektedir. Bu sektörün payı 1983-1987 yıllarında, BBSK ihracatı içinde önemli paya sahiptir.

Madeni Eşya, Makina ve Montaj Sanayiinde ise; Türkiye Madeni Eşya, Makina ve Montaj Sanayii içinde, BBSK'nun Madeni Eşya, Makina ve Montaj Sanayii yıllar itibariyle önemli bir düşme eğilimi gösterirken, BBSK'nun ihracatı içinde aynı sektör yıllar itibariyle önemini küçük bir miktar da olsa arttırmıştır(Bkz.: Şekil 23).

BBSK'nun Otomotiv Sanayiinin, Türkiye Otomotiv Sanayii içindeki yeri, yıllar itibariyle bir düşme eğilimi göstermiştir. 1983 yılında %96.03 iken 1987 yılında %54.95'lere doğru gerileme göstermiştir. Bu durum BBSK'nun ihracatı içindeki yerinde de geçerlidir. 1983 yılında BBSK'nun ihracatı içinde Otomotiv Sanayiinin payı %4.94 iken 1987 yılında bu pay %1.69'a düşmüştür. BBSK'nun ihracatında Otomotiv sektörünün payı 1983'te en son sıralarda yer alırken, 1987'de de bu sektör son sıralarda yer almıştır(Bkz.: Şekil 24).

Diğer imalat Sanayiini incelediğimizde, Türkiye Diğer İmalat Sanayiinin ihracatında, BBSK'nun Diğer İmalat Sanayiinin payı yıllar itibariyle dalgalanmalar göstermiştir. Aynı sektörün 1983 yılındaki payı %19.15 iken 1984 yılında artış göstererek %34.98'e çıkmıştır. Fakat bir sonraki yıl Diğer İmalat Sanayii olağanüstü bir düşme göstermiş ve oranını %1.85'e düşürmüştür. Bu durum 1986 yılında da devam etmiş, 1987 yılına gelindiğinde, tekrar önemli derecede artarak oranını %24.61'e çıkartmıştır. BBSK'nun ihracatı içinde Diğer İmalat Sanayiinin payında yıllar itibariyle bir azalma görülmektedir. 1983 yılında %6.92 olan oran, 1987 yılında %1.61'e doğru bir düşme eğilimi göstermiştir(Bkz.: Şekil 24).

IV. TÜRKİYE VE 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU İSTİHDAM

DURUMU

Türkiye ve BBSK'na ait istihdam ile ilgili bilgileri TABLO 40'ane yardımı ile inceleyebiliriz.

TABLO 40'dan da görüleceği gibi Madencilik Sektöründe BBSK'nun Türkiye ile istihdam karşılaştırması yapıldığında 1980-1987 yıllarında özellikle 1984 yılından sonra devamlı bir düşme kaydedilmiştir. %62.7'den %29.8'lere düşmüştür.

Aynı şekilde imalat sektöründe, 1980-1987 yıllarında Madencilik Sektöründeki kadar olmasada küçük bir düşme kaydederek %29.7'den 1987 yılı sonunda %28.1'e kadar düşme eğilimi göstermiştir.

Enerji sektöründe ise 1983 yılına göre 1987 yılında büyük bir artış söz konusudur. 1983'te %0.7 olan oran, 1987'de %43.9 olarak gerçekleşmiştir.

Her üç sektörün toplamı incelendiğinde 1980-1987 yılları arasında fazla bir değişme göstermemiştir. 1980'de %30.4 olan bu oran 1987'de %29.2'ye düşmüştür.

TABLO 40

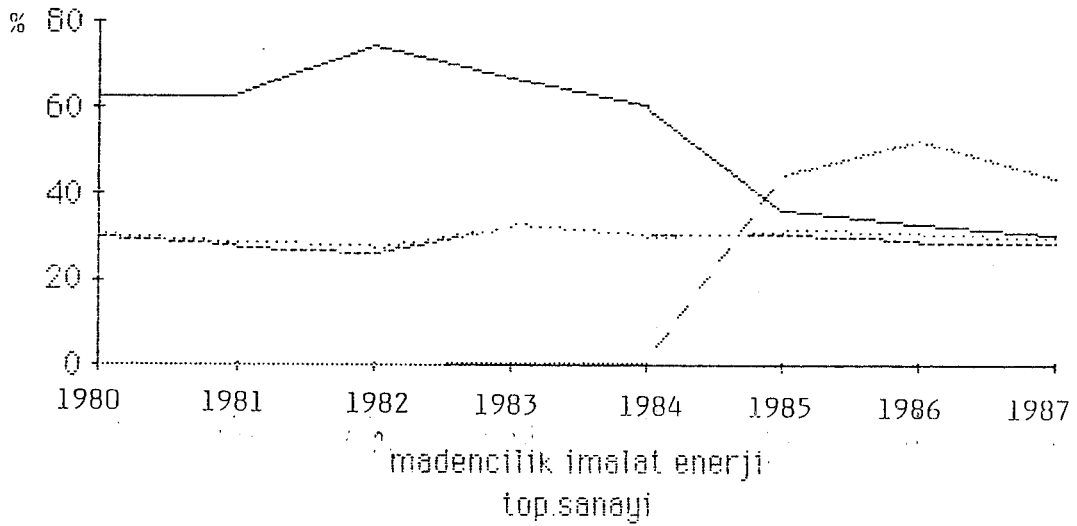
TÜRKİYE VE 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN
İSTİHDAM KARŞILAŞTIRMASI (1980-1987)
(Bin Kişi)(%)

Sektörler	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Madencilik $\frac{\text{BBSK}}{\text{Türkiye}}$	62.7	63.1	74.6	66.8	60.1	36.0	32.7	29.8
İmalat $\frac{\text{BBSK}}{\text{Türkiye}}$	29.7	27.6	26.2	32.8	30.3	30.3	28.5	28.1
Enerji $\frac{\text{BBSK}}{\text{Türkiye}}$	-	-	-	0.7	0.6	44.4	52.8	43.9
Toplam Sanayi $\frac{\text{BBSK}}{\text{Türkiye}}$	30.4	28.5	27.6	32.8	30.1	31.5	30.4	29.2

Kaynak: Ek-7 ve Ek-8'deki veriler dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Şekil 25

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun İstihdamının
Türkiye Sanayi Sektörü İstihdamı İçindeki
Yerinin Değişimi(%)

Sonuç olarak, BBSK Madencilik Sektöründeki istihdamın, Türkiye Madencilik Sektörü istihdamı içindeki payı yıllar itibariyle büyük bir düşüş göstermiştir. Yani BBSK Madencilik Sektöründeki istihdamının Türkiye Madencilik Sektörü istihdamı içindeki payı azalmıştır. İmalat sektöründeki istihdamda da bir azalma sözkonusu, ancak bu azalma önemsizdir. BBSK Enerji sektöründeki istihdamının Türkiye Enerji Sektörü istihdamı içindeki payı ise yıllar itibariyle büyük bir artış göstermiştir. Fakat bu üç sektörün toplamı ile oluşan Toplam Sanayi oranlarına baktığımızda ise BBSK'nun Türkiye içindeki payları 1980-1987 yıllarında %30'lar düzeyinde gerçekleşmiştir. Madencilik sektörünün istihdamındaki aşırı düşme, Enerji sektörünün istihdamındaki aşırı yükselme ile dengelenmekte, böylelikle Toplam Sanayi sektörünün istihdam oranlarında fazla oynama olmamaktadır (Bkz.: TABLO 40-Şekil 25).

TABLO 41

TÜRKİYE SANAYİ KATMA DEĞERİ VE
ORTALAMA ÜCRET VERİMLİLİĞİ (Bin TL.)
(1982-1987)

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Verimlilik (Brüt Katma Değer/ Çalışan Sayısı)	1325.4	1789.1	2788.0	4327.3	5892.4	8220.66
Ortalama Ücret	280.3	383.0	530.1	701.3	911.8	1388.67

Kaynak: İSO, Kasım 1988, s.58.

TABLO 42

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA ORTALAMA ÜCRET VE VERİMLİLİK
(1982-1987)

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Verimlilik (1) (Brüt Katma Değer/ Çalışan Sayısı)	1826.0	1711.0	3146.5	4630.0	8450.7	13591.2
Ortalama Ücret (2)	771.5	845.7	1203.2	1661.3	2237.8	3434.24

(1) Ek-1'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

(2) İSO 1983-1988 yılları özel sayılarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

V. TÜRKİYE VE 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU VERİMLİLİK DURUMU

BBSK'nun verimliliklerinin, Türkiye sanayi sektörü verimliliklerinin içindeki yerini TABLO 43'te inceleyebiliriz.

TABLO 43

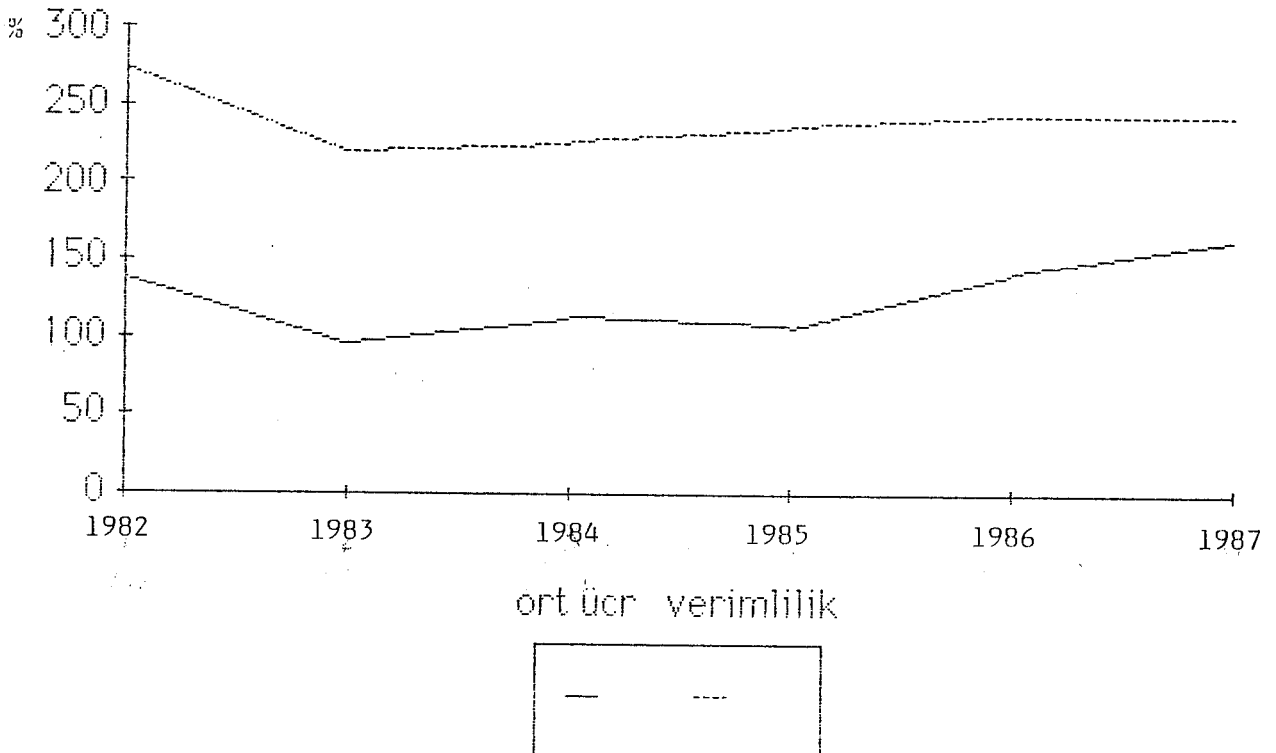
TÜRKİYE VE 500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU VERİMLİLİK KARŞILAŞTIRMASI (1982-1987)(%)

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Verimlilik (BBSK/Türkiye)	137.8	95.6	112.6	107.0	143.4	165.3
Ortalama Ücret (BBSK/Türkiye)	275.2	220.8	227.0	236.9	245.4	247.03

Kaynak: TABLO 41 ve TABLO 42'den yararlanılarak hesaplanmıştır.

Şekil 26

Türkiye ve 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Verimlilik ve Ortalama Ücret Karşılaştırmasının Yüzdesele Değişimi

TABLO 41-42 incelendiğinde, BBSK'da gerek verimliliğin gerekse ücret haddinin 1983 yılı dışında Türkiye verimliliğine ve ücret haddine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. BBSK, Türkiye sanayi sektörüne göre daha verimli çalışmaktadır diyebiliriz. Ücret haddi açısından da BBSK'nun Türkiye Sanayi Sektörüne göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

BBSK'nun verimliliğinin, Türkiye sanayi sektörü verimliliği içindeki payını yıllar itibariyle incelediğimizde; 1983-1987 yılları arasında verimliliğin bir artış eğilimi içinde olduğunu görebiliriz. Gerçekte 1982 yılında, BBSK verimliliğinin, Türkiye sanayi sektörü verimliliği içindeki payı %137.8 iken 1987'de %165.3'e ulaşmıştır. Yıllar itibariyle 1983 yılı hariç genelde bir artış eğilimi görülmektedir(Bkz.: TABLO 43-Şekil 26).

Ortalama ücreti incelediğimizde, BBSK'nun ücret haddinin, Türkiye sanayi sektörünün ücret haddi içindeki payının genelde yüksek olduğu görülmektedir. Bu pay genelde %200'ler civarındadır. Yani diyebiliriz ki, BBSK'daki ücret haddi, Türkiye Sanayi Sektörü ücret haddinden 2 kat daha fazladır(Bkz.: TABLO 43).

BBSK'nun verimliliği, Türkiye Sanayi Sektörü verimliliğinden daha fazladır. Bu oran 1987'de %165'lere kadar çıkmaktadır. Diyebiliriz ki, BBSK, Türkiye Sanayi Sektörüne göre çok daha verimli çalışmaktadır(Bkz.: TABLO 43-Şekil 26).

S O N U Ç

Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Türk ekonomisindeki yeri ve gelişimi yıllar itibariyle çeşitli göstergeler ve oranlar kullanılarak değerlendirildiğinde, 1980 yılından bu yana, 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun üretimden satışlarının yüzdesel değişimleri yıllar itibariyle, bir artış kaydetmiştir. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun üretimden satışlarının artışları, bu kuruluşların fiziki satışlarının arttığını göstermektedir. Bu kuruluşların satış hasılatlarına baktığımızda daha ilginç bir tablo ortaya çıkmaktadır. Satış hasılatı, bilindiği gibi üretimden satışlara ilave olarak ticari satışları da içermektedir. 500 Büyük Sanayi Kuruluşu içinde satış hasılatlarındaki artış üretimden satışlarındaki artışa nazaran daha düşük gerçekleşmiştir. Diyebiliriz ki 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun yıllar itibariyle üretim dışı ticari faaliyetleri, üretim faaliyetlerinden daha az artış göstermiştir.

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun, üretimden satışları, satış hasılatları, özsermayeleri, bilanço kârları ve ihracatları gibi göstergelerine baktığımızda da, 1984 yılında bunların hızlı artış gösterdiğini görmekteyiz. Bu göstergelerin 1984 yılında hızlı artmasının nedeni, bu yıldan başlayarak yeniden değerlendirme sonuçlarının

ele alınması ve yeniden değerlendirmenin kamu kuruluşları için zorunlu, özel kuruluşlar için ihtiyari olması; kamu kuruluşlarında bu göstergelerin ve oranlarının daha yüksek çıkmasına neden olmuştur. Satış hasılatı, özsermaye, bilanço kârı ve ihracat oranları, 1984 yılından sonra genelde düşme eğilimine girmiş ve 1986 yılında önceki yıllara göre daha küçük değerler vermektedir. 1984 ve 1985 yıllarında görülen yüksek kâr (Bilanço kârı) 1986 yılı ve sonrası tekrarlanamamıştır. Bu büyük kuruluşların borçlarına baktığımızda, 1984 yılından sonra bir artış olduğu gözlenmektedir. Kamu ve özel kuruluşlarının borç yapıları birbirinden farklılıklar göstermektedir. Kamu kuruluşları ile özel kuruluşların borç yapılarındaki farklılık, kamu kuruluşlarının uzun süreli borç sağlama olanaklarının daha fazla olması ve varlık yapıları içinde sabit varlıkların payının yüksek olması ile açıklanabilir. Borçlardaki artış hızı, özsermaye artış hızından daha yüksek olduğundan, 1984'ten 1987 yılı sonuna kadar, borç/özsermaye oranında bozulmasına neden olmuştur. 1986 yılında faiz ödemeleri, diğer yıllara oranla önemli bir artış kaydetmiştir; artış oranı %126 olarak gerçekleşmiştir. Faiz ödemelerinin bu kadar yüksek olmasının nedeni firmaların daha çok kısa vadeli borçlanmaya yönelmesindedir.

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun satış kârlılığını incelediğimizde; bu kârlılığın 1980-1984 yılları arasında aynı düzeyde kalmış olduğunu görmekteyiz (yaklaşık olarak %8.5), Satış kârlılığı 1985 yılından itibaren artış göstermiş, 1986 yılında tekrar düşme eğilimine girmiştir. Ancak 1987 yılına gelindiğinde 1985 yılındaki seviyeye ulaşmıştır. 1986 yılındaki düşme kamu kesiminden kaynaklanmaktadır. Bu durum kamu kesimi mallarının fiyatlandırılmasında piyasa koşullarına uyulmaya çalışıldığından 1986 yılındaki kısmî seçimler nedeniyle kamu kuruluşlarının fiyat ayarlamalarının yavaşlatılmasından kaynaklanmış olabilir.

1987 yılına gelindiğinde, genelde 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda bir düzelme olmuştur. Satış hasılatı, özsermaye, bilanço kârı ve ihracatlarında 1986 yılına göre düzelme kaydedilmiştir. Bu düzelme daha çok özel kesimden olmuştur.

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun varlık(aktif) yapısı inceleme döneminde değişiklikler göstermiştir. Bu kuruluşların kapsamına giren özel firmaların varlık yapısı önemli bir değişme göstermezken kamu kuruluşlarının varlık yapısı değişiklikler göstermiştir. Bunun nedeni Kamu kuruluşları için yeniden değerlendirmenin zorunlu olmasıdır. Bu kuruluşların kaynak yapısına bakıldığında, kamu kuruluşlarının incelenen dönemde başlangıçtan 1985 yılına kadar bir düzelme görülmekte, 1986 yılından itibaren bu kaynak yapısı içinde, özsermayenin toplam kaynaklar içindeki payı düşmüştür. Buna karşın özel kuruluşların kaynak yapısında inceleme döneminde belirgin bir değişiklik görülmemektedir. Özel firmaların kârlarındaki artış, bu firmaların kaynak yapılarını 1987 yılında iyileştirmiştir. Özsermaye yapısını incelediğimizde, özsermaye içinde ödenmiş sermayenin payı ile değer artış fonunun payının yükseldiği, buna karşın oto finansman payının giderek düştüğü gözlenmektedir.

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Türk ekonomisindeki yeri incelenirken, ihracat, katma değer dağılımı, verimlilik ve istihdam gibi göstergeler dikkate alınmıştır.

Elde edilen sonuçlar ışığında, 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun katma değerinin Türkiye Sanayi Sektörü Katma değeri içindeki yeri incelendiğinde, 1982 yılında %41.5 olan bu değer 1987 yılında %48.4'e yükselmiş olduğu görülür. Bu firmaların yarattığı katma değer Türkiye Sanayi Sektörü katma değeri içindeki yeri sektör bazında incelendiğinde, ağırlığın imalat sanayiinde olduğu görülmektedir. bu sektörü enerji ve madencilik

sektörleri izlemektedir. İmalat sanayii içinde ise kamu sektörünün payı özel büyük imalat sanayiine göre daha önemlidir.

Ayrıca 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun ihracatının Türkiye sanayi sektörü ihracatı içindeki yerini incelediğimizde şu sonuçlar görülmektedir: Türkiye'nin ihracatının yapısal değişimi, özellikle 1980'den bu yana belirginleşmiştir. Bu dönem içinde sanayi ürünlerinin toplam ihracatımızdaki payı sürekli artarken, tarım ürünlerinin payı sürekli azalmıştır. Bu düşüş sadece 1986 yılında tersine dönmüş ve tarımın toplam ihracattaki payı artarken sanayiinin payı düşmüştür. 1987 yılında, 1986 öncesi duruma dönmüş, Tarım ve Hayvancılık Söktürüne ait ihracat payı yeniden azalış içine girmiştir. 500 Büyük Sanayi Kuruluşu ile Türkiye sanayi sektörünün ihracatını karşılaştırmalı olarak incelersek, bu kuruluşların ihracatının Türkiye ihracatı içindeki payı, inceleme döneminde düşüş göstermiştir. Bunun başlıca nedenleri; başta yüksek kredi faizlerinin etkisiyle ortaya çıkan finansman sorunu olmak üzere, dış pazarlar ve teknolojik gelişmeler hakkında günü gününe ve doğru bilgi akışının henüz yetersiz olmasıdır. Dış piyaların Türk ihraç ürünlerine çeşitli engellerle kapatılması da diğer önemli bir sorundur. Diğer önemli konu ise, teknolojik araştırma-geliştirme çalışmaları ile, yeni teknolojilerin izlenmemesidir. İhracat teşviklerinin yetersizliği ve uygulanmasından doğan problemler de, ihracat performansının düşmesinde etkili olmuştur.

İhracatı sektörler bazında incelersek, 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun ihracatının Türkiye Sanayi Sektörü içinde yıllar itibariyle dağılımında en büyük payı %90.74 ile Madencilik ve Taşocaklığı alırken; en düşük payı ise, %10.70 ile orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi almıştır.

500 Büyük Sanayi Kuruluşunun ihracatını sektör bazında incelediğimizde, en fazla ihracat yapan sektörün,

incelenen dönemde Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayiinin olduğu görülmektedir. En düşük ihracatı yapan sektörler ise Diğer İmalat Sanayii ile Otomotiv Sanayiidir.

Türkiye genelinde ve 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun karşılaştırılması yapıldığında ise ücret haddi ve verimliliğin, 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda daha yüksek olduğu görülmektedir. Yani bu kuruluşların Türkiye geneline göre daha verimli çalıştıkları ve ortalama ücret bakımından, daha yüksek ücretle çalışanlar istihdam ettikleri sonucuna varılabilir.

500 Büyük Sanayi Kuruluşu ile ilgili bilgiler değerlendirilirken ve özellikle önceki yıllarla karşılaştırmalar yapılırken şu hususlar gözönünde tutulmalıdır.

Yıllar itibariyle 500 Büyük Sanayi Kuruluşu incelenirken bu kuruluşların kapsamı değişmekte, bazı firmalar 500 Büyük Sanayi Kuruluşu kapsamı dışında kalırken, sıralamaya yeni girişler olmaktadır. Türkiye'de tek düzen hesap sistemi uygulanmadığından, tek tip bilanço ve gelir tablosu düzenlenemediğinden firmaların mali tabloları arasında farklar bulunmaktadır. bu farklar toplamda, kümelemede önemsiz de olsa bazı hatalara neden olmaktadır. Bazı firmaların verdikleri bilgilerdeki eksiklikler firmalar arası karşılaştırmaları güçleştirmektedir.

Açıklanan verilerdeki bazı eksikliklere ve tek düzen hesap planı uygulanamamasından doğan tutarsızlıklara rağmen yine de mevcut bilgiler gelişmelerin yönünü ve genel eğilimleri ortaya koymakta; 500 Büyük Sanayi Kuruluşunun mali ve ekonomik göstergeleri ile finansal göstergeleri hakkında bazı değerlendirme yapmaya, sonuçlar elde etmeye olanak vermektedir.

Sanayi sektörünün ekonomideki önemi 1980'den sonra giderek artmıştır. 1987 yılı için sanayi sektörünün GSMH içindeki payı cari fiyatlarla %32.4'tür. Ekonominin itici gücü sanayi sektörü olup, ekonomide yaratılan ilave gelirin 1/3'ü de bu kesimden elde edilmektedir.

Büyük sanayi içinde yer alan büyük sanayi kuruluşlarının tanım ve üstünlüklerini birinci bölümde ayrıntısıyla açıklamıştık. Bu tür işletmelerin ekonomideki önemlerini araştırdığımızda, çeşitli ekonomik baskılardan etkilendiğini söyleyebiliriz. Özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde ekonomik dalgalanmalar işletmelerin büyümesini etkileyen faktörlerdendir. Enflasyonist baskılar büyümeyi hızlandırıcı bir etken olmakta ve iç piyasa talebi genişlemektedir. Bu artan talebi karşılamak için işletmeler büyüme yolunu seçmektedirler.

Sanayi sektörü içinde önemli bir yeri olan 500 büyük firmanın gelişim göstergelerinin zaman içerisinde değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu çalışma, bu firmalardaki gelişmeleri ile bunların sanayi sektörüne sağladıkları dinamizmi göstermesi açısından önemli bulguların elde edilmesine olanak vermiştir. Önümüzdeki yıllarda da bu eğilimin devam edeceğini ve 500büyük firmanın sanayi sektöründeki ağırlıklarını arttıracaklarını söylemek, bu araştırmanın sonuçlarına göre olanaklı gibi gözükmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- AKGÜÇ Öztin : Finansal Yönetim, İ.Ü. Yay.No. 3344, İstanbul 1985. ✓
- AKGÜÇ Öztin : Mali Tablolar Analizi, Ankara 1970. ✓
- ALKİN Erdoğan : İktisat, İ.Ü. Yay.No.1733, İktisat Fak. No.311, Sermet Matbaası, İstanbul 1972. ✓
- BAĞRIAÇIK Atilla : Dışa Açılma Sürecinde Küçük Ve Orta Boy Firmalar, Dünya Yay. No.502, İstanbul 1984. ✓
- BAYSAL Kubilay : Türkiye Ekonomisi, İ.Ü. Yay.3326, İktisat Fak. Yay.No.502, İstanbul 1984. ✓
- BEKTÖRE Sabri Ferruh ÇÖMLEKÇİ : Mali Tablolar Analizi, Ana Ü. E.S.B.A.Ç.U. Yay.No.19, Eskişehir 1985. ✓
- BERBEROĞLU C. Necat : Makro Ekonomik Analiz, Eskişehir 1986. ✓

- BÜKER Semih : Finansal Yönetim, Sevinç ✓
Matbaası, Ankara 1983.
- CEMALCILAR İlhan : İşletmecilik Bilgisi, E.İ.T.İ.A. ✓
Yay.No.122, Ankara 1975.
- ÇAKICI Latif : Sanayi İşletmelerinde Rantabilite ✓
ve Rantabilite İle İlgili
Sorunlar, A.Ü.S.B.F. Yay.No.353,
Ankara 1973.
- ÇÖMLEKÇİ Necla : İstatistik, Bilim Teknik ✓
Kitabevi, Eskişehir 1982.
- DEVRİM Fevzi : Maliye Politikası, Dokuz ✓
Eylül Üni. İ.İ.B.F. Yay.No.4,
İzmir 1983.
- DİRİMTEKİN Halil : Genel İktisat Teorisi II(Makro), ✓
Sevinç Matbaası, Ankara ?.
- DİRİMTEKİN Halil : Türkiye Ekonomisi, Sevinç ✓
Matbaası, Ankara.
- GÖNENLİ Atilla : İşletmelerde Finansal Yönetim, ✓
İ.Ü. Yay.No.3463, İstanbul
1988.
- GÜRGEN Yaşar : İşletme Finansmanı, Emel ✓
Matbaacılık Sanayi, Ankara
1972.
- GÜVEMLİ Oktay : Mali Tablolar İahlili, Çağlayan ✓
Basımevi, Ankara ?.
- GÜVEN (SİHAY) Jale : Genel Muhasebe, Bilim Yay. ✓
Oran SEVİLENGÜL : İşletme Dizisi 1, Ankara
1983.

- HEREKMAN Akyut : Kamu Maliyesi, Sevinç Matbaası, ✓
Ankara 1987.
- HİÇŞAŞMAZ Mazhar : Bilanço Ve Gelir Tablolar
Analizi, A.İ.T.İ.A. Yay.No.181, ✓
Döner Sermaye İşletmesi Yay.
No.9, Ankara 1982.
- O'DONNELL John
(Çev.: Doğan SİNDİREN-
Hasan ERDÖNMEZ) : İşletme Finansmanı II, Başnur ✓
Matbaası, Ankara 1967.
- ÖZALP İnan : İşletmelerin Büyümesinde
Ortaya Çıkan Organizasyon ✓
Sorunları, Adana İktisadi
ve Ticari İlimler Yay., Adana
1975.
- STEINFOFT Small : Business Management, University ✓
Of Miami 1974.
- TİMUR Hikmet : İş Ölçümü İş Planlaması Verimlilik, ✓
TODAİE Yay.No.207, Ankara
1984.
- VAN HORNE C. James
(Çev. Osman TEKOK vd.) : Finansal Yönetim Politikaları, ✓
A.İ.T.İ.A. Yay., Ankara 1979.
- ZORLU Selahattin : Genel İşletme Analizi, Maliye ✓
Bakanlığı Tetkik Kurulu Yay.No.
165, Ankara 1973.
- : 1985 Yılı İhracat Durumu ✓
ve Anket Sonuçları, İSO Araştırma
Dairesi Ya.No. 15, İstanbul 1988.
- : Endüstride Prodüktivite Ölçme ✓
Metodları, MPM Yay.No.207,
Ankara 1969.

MAKALELER

- AKGÜÇ Öztin : "Türkiye'nin 500 Büyük Firmasının ✓
Finans Yapısı", İSOD, Ekim 1987.
- AKGÜÇ Öztin : "Türkiye'nin 500 Büyük Firmasının
Finansal Yapısı", İSOD, Kasım ✓
1988.
- ERGÜN İsmet : "Küçük Ve Orta Boy İşletmelerin ✓
Tanımı Üzerine", ASO, Mayıs-
Haziran 1988.
- ERTUNA Özer : "Türkiye'nin 500 Büyük Firmasının
Faaliyet Sonuçları", İSOD, ✓
Ekim 1985.
- ERTUNA Özer : "Türkiye'nin 500 Büyük Firmasının
Faaliyet Sonuçları", İSOD, ✓
Ekim 1987.
- HAZİNEDAR O. Nafiz : "1984 Yılı'nın 500 Büyük Firması ✓
İçinde . Kamu Kuruluşlarının
Durumu", İSOD, Ekim 1985.
- HAZİNEDAR O. Nazif : "Kamu Kuruluşlarının Durumu", ✓
İSOD, S.188, 15 Ağustos 1982.
- HAZİNEDAR O. Nazif : "Kamu Kuruluşlarının Durumu", ✓
İSOD, Ağustos 1983.
- HAZİNEDAR O. Nazif : "1986 Yılı'nın 500 Büyük Firması ✓
İçinde Kamu Kuruluşlarının
Durumu", İSOD, Ekim 1987.
- İNCEKARA Ahmet : "İhracatta Sorunlar ve Yeni ✓
Teşvik Politikası Gereği",
İSOD, S.2, Aralık 1986.

- ÖZMUCUR Süleyman : "Mali Ve Ekonomik Göstergeler", İSOD, S.260, Ekim 1987.
- ÖZMUCUR Süleyman : "Türkiye'nin 500 Büyük Firmasının Mali ve Ekonomik Göstergeleri", İSOD, Ekim 1987.
- ÖZÜTÜN Erdoğan : "Türkiye'nin Gelir ve İstihdam Dağılımında Yapısal Değişim", İSOD, Ekim 1988.
- ÖZÜTÜN Erdoğan : "500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Ülke Ekonomisinde Yarattıkları Katma Değer", İSOD, Eylül 1986.
- ÖZÜTÜN Erdoğan : "500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Yarattığı Katma Değer", İSOD, Ekim 1984.
- ÖZÜTÜN Erdoğan : "Katma Değerin Üretim Faktörleri Arasındaki Dağılımı", İSOD, Ekim 1987.
- : "1984 Yılında 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Üzerine İSO Araştırma Dairesinin Değerlendirmesi", İSOD, Ekim 1987.
- : "300 Büyük Firma", İSOD, S.150, Ağustos 1978.
- DİĞERLERİ**
- DİE : 1981-1987 Yılları Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri.
- DİE : Input-Output Tablosu, 1979.

- DİE : 1980-1987 Yılları Aylık İstatistik Bülteni.
- DPT : Temel Ekonomik Göstergeler, Mayıs 1989.
- İSO : Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu (1980-1987) Yıllarına Ait Özel Sayılar.
- : Birleşmiş Milletlerin 1982 Yılı Milli Gelir İstatistikleri Yıllığı.

EK - I

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN BRÜT KATMA DEĞER VE ÇALIŞAN SAYISI
(1982-1987)

	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
<u>Toplam</u>						
Brüt Katma Değer(1.000 TL)	933.098	1.071.121	1.878.463	2.991.030	5.569.077	9.078.946
Çalışan Sayısı (Bin kişi)	511	626	597	646	659	668
<u>Kamu</u>						
Brüt Katma Değer(1.000 TL)	430.800	419.086	824.885	1.445.989	2.949.598	4.544.480
Çalışan Sayısı (Bin kişi)	239	362	330	375	376	367
<u>Özel</u>						
Brüt Katma Değer(1.000 TL)	502.298	652.035	1.053.577	1.545.041	2.619.479	4.534.466
Çalışan Sayısı (Bin kişi)	272	264	267	271	283	301

Kaynak: İSO 1983-1988 yılları özel sayılarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

EK - 2

TÜRKİYE SANAYİ SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ (Cari fiyatlarla)
(Milyon TL.)

	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Sanayi Sektörü	1.637.000	2.248.012	3.418.454	5.532.767	8.753.328	12.788.968	18.753.767
1. Madencilik	-	168.345	241.794	371.426	645.531	792.260	1.104.965
2. İmalat Sanayi	-	2.079.667	2.911.308	4.641.752	6.952.621	10.235.527	15.171.875
a. Kamu Sektörü	-	855.431	1.167.384	1.847.400	2.715.123	3.429.074	5.203.285
b. Özel B. İmalat Sanayi	-	940.926	1.343.549	2.160.250	3.285.741	5.382.111	7.784.853
c. Özel K. İmalat Sanayi	-	266.188	376.728	600.117	903.519	1.346.040	2.098.295
d. Köy Sanayi	-	17.122	23.197	33.985	43.238	78.302	85.442
3. Enerji Sektörü	-	-	265.353	519.589	1.155.176	1.761.182	2.476.925

Kaynak: DİE 1981-1987 yılları, Yıllık İmalat Sanayi İstatistiklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

NOT: 1981, 1982 Yılı Türkiye Sanayi Katma Değeri içinde enerji sektörü katma değeri yoktur.

EK - 3

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU KATMA DEĞERİ (Cari fiyatlarla)
(Milyon TL.)

	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Sanayi Sektörü	806.340	933.098	1.071.121	1.878.463	2.991.030	5.569.077	9.078.574
1. Madencilik	-	139.448	118.547	233.603	230.847	287.214	470.833
2. İmalat Sanayi	-	793.650	948.873	1.635.445	2.316.055	4.733.654	7.540.911
a. Kamur Sektörü	-	293.849	304.392	603.007	823.561	2.190.159	3.117.068
b. Özel B. İmalat Sanayi	-	499.801	644.482	1.032.438	1.492.494	2.543.495	4.423.843
3. Enerji Sektörü	-	-	3.701	9.416	444.129	548.209	1.066.830

Kaynak: İSO, 1981-1987 yılları İSO özel sayılarından yararlanılarak düzenlenmiştir.

NOT: 500 Büyük Firma katma değeri içinde 1981-1982 yıllarında enerji sektörüne ait firma yoktur. Ayrıca "TEK" de 1985 yılından itibaren kapsama girmiştir.

EK - 4

YILLAR İTİBARIYLA İHRACATIN ANA SEKTÖRLERE DAĞILIMI
(MİLYON \$)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Tarım ve Hayvan.	1.671	2.220	2.141	1.881	1.749	1.719	1.886	1.853
Madencilik ve Taşocak.	191	183	175	189	240	244	247	272
İmalat ve San. Ürünl.	1.048	2.290	3.430	3.658	5.145	5.995	5.324	8.065
Toplam ihracat	2.910	4.703	5.746	5.728	7.134	7.958	7.457	10.190

Kaynak: 1988 Yılı İhracat Durumu ve Anket Sonuçları, İSO Araştırma Dairesi, Yay.No.1988/15
Ağustos 1988, s.21.

EK - 5

TÜRKİYE İHRACATI (1983-1987)
(Bin Dolar)

<u>S e k t ö r l e r</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Madencilik ve Taş Ocaklığı	188.902	239.760	243.827	246.900	272.300
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	575.689	1.423.333	1.270.170	1.417.800	1.766.900
Dokuma, giyim eşyası ve Deri San.	1.557.354	2.276.028	2.273.941	2.195.900	3.429.000
Orman ürünleri ve Mobilya San.	14.760	23.719	105.847	51.700	31.900
Kimya, Petrol Lastik, Plastik San.	429.630	678.797	745.492	668.900	1.016.300
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	188.803	202.022	233.225	184.800	211.700
Ana Metal Sanayi	486.057	576.403	1.084.274	914.800	985.800
Madeni Eşya, Makina ve Mon. San.	191.154	319.590	569.277	392.500	1.080.800
Otomotiv Sanayi	126.344	134.960	146.627	82.400	110.200
Diğer İmalat Sanayi	<u>88.527</u>	<u>124.941</u>	<u>189.533</u>	<u>166.500</u>	<u>245.600</u>
TOPLAM	3.847.220	5.999.554	6.862.215	6.322.200	9.150.500

Kaynak: DİE, 1983-1987 Aylık İstatistik Bültenlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

EK - 6

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNUN İHRACATININ SEKTÖREL DURUMU

(1983-1987)

((Bim dolar))

<u>S e k t ö r l e r</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Madencilik ve Taşocaklığı	88.254	234.561	220.329	194.468	247.092
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	474.478	609.136	528.115	437.971	569.488
Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri San.	716.406	738.121	672.353	752.932	1.148.560
Orman Ürünleri ve Mob. San.	11.388	6.111	33.811	31.145	3.320
Kimya, Petrol, Lastik, Plastik San.	334.046	648.082	651.705	486.319	740.648
Taş ve Toprağa Dayalı San.	177.594	165.227	146.331	137.773	155.864
Ana Metal Sanayi	350.729	342.254	394.323	492.934	466.242
Madeni Eşya, Makina ve Mon. San.	160.111	216.815	202.262	174.603	306.525
Otomotiv Sanayi	121.333	69.879	53.114	56.226	60.565
Diğer İmalat Sanayi	<u>16.955</u>	<u>43.701</u>	<u>3.500</u>	<u>4.407</u>	<u>60.466</u>
TOPLAM	2.451.294	3.073.887	2.905.843	2.768.778	3.758.770

Kaynak: İSO, 1983-1988 yılları özel sayılarından yararlanılarak düzenlenmiştir.

EK - 7
TÜRKİYE İSTİHDAMI
(1980-1987)
(Bin Kişi)

<u>S e k t ö r l e r</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Madencilik	124.0	126.0	113.6	109.4	111.7	118.6	127.8	129.1
İmalat	1.548.0	1.594.0	1.628.4	1.684.9	1.748.2	1.802.0	1.904.2	1.999.8
Enerji	99.0	120.0	113.3	116.4	124.2	131.9	142.5	152.4
Toplam Sanayi	1.770.8	1.821.9	1.855.3	1.910.7	1.984.2	2.052.5	2.174.5	2.281.3

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Mayıs 1989.

EK - 8

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU İSTİHDAMI
(1980-1987)
(Bin kişi)

<u>S e k t ö r l e r</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Madencilik	77.8	79.5	84.7	73.1	67.1	42.7	41.8	38.5
İmalat	460.5	440.0	426.6	552.7	529.8	545.2	543.5	561.5
Enerji	-	-	-	0.8	0.8	58.5	75.2	66.9
Toplam Sanayi	538.3	519.5	511.3	626.6	597.7	646.4	660.0	666.9

Kaynak: İSO, 1980-1988 özel sayılarından yararlanılarak düzenlenmiştir.

EK - 9

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞU MALİ VE EKONOMİK GÖSTERGELERİ
(Milyon TL.)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Üretimden Satışlar	1.366.657.4	2.110.453.0	3.142.386	4.820.831	7.769.134	12.189.897	17.409.648	26.994.395
Satış Hasılatı	1.707.236.2	2.672.714.2	3.494.892	5.582.769	9.777.854	15.490.267	21.126.488	32.153.769
Bilanço Kârı (V.Ö.)	124.203.0	153.729.0	210.108	315.849	654.932	1.330.805	1.461.796	2.625.350
Özsermaye	439.445.9	484.429.7	675.245	1.306.486	2.674.757	4.637.537	5.945.328	8.499.071
İstihdam (Kişi)	538.325.0	519.533.0	511.306	626.556	597.707	646.322	659.953	666.883
Brüt Katma Değer	-	-	933.098	1.071.121	1.878.464	2.991.036	5.569.077	9.078.946

Kaynak: İSO, 1980-1988 yılları "500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Sektörlere Göre Dağılımı'nı gösteren tablodan yararlanılarak hazırlanmıştır.

EK - 10

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA KAMU KURULUŞLARININ MALİ VE EKONOMİK GÖSTERGELERİ
(Milyon TL.)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Üretimden Satışlar	691.227.4	1.027.033.4	1.540.192	2.355.787	3.780.060	6.079.694	7.989.818	11.780.013
Satış Hasılatı	961.492.4	1.496.127.6	1.631.697	2.781.719	5.248.298	8.331.069	10.223.829	14.561.606
Bilanço Kârı(V.Ü.)	46.133.8	57.071.0	89.551	123.031	338.359	897.342	757.916	1.031.587
Özsermaye	285.443.6	258.950.5	354.216	684.506	1.643.133	3.346.103	4.064.277	5.560.179
İstihdam (Kişi)	317.209	295.308.0	272.370	362.333	330.518	375.287	376.641	336.864
Brüt Katma Değer	-	-	430.800	419.086	824.886	1.445.989	2.949.598	4.544.480

Kaynak: İSO 1980-1988 yılları özel sayılarının "500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Sektörlere Göre Dağılımı"nı gösteren tablolardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

EK - 11

500 BÜYÜK SANAYİ KURULUŞUNDA ÖZEL KURULUŞLARIN MALİ VE EKONOMİK GÖSTERGELERİ
(Milyon TL.)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Üretimden Satışlar	675.430.0	1.083.419.5	1.602.194	2.465.043	3.989.074	6.110.203	9.412.830	15.214.382
Satış Hasılatı	745.743.8	1.176.586.5	1.863.194	2.801.049	4.529.556	7.159.202	10.902.658	17.592.163
Bilanço Kârı(V.Ö)	78.069.2	96.658.1	120.558	192.818	316.573	433.462	663.879	1.593.763
Özsermaye	154.002.3	225.479.1	321.029	621.980	1.031.624	1.291.434	1.881.050	2.929.892
İstihdam (Kişi)	221.116.0	224.225.0	238.936	264.223	267.189	271.189	283.312	300.019
Brüt Katma Değer	-	-	502.298	652.034	1.053.578	1.545.041	2.619.479	4.534.466

Kaynak: İSO, 1980-1988 yılları özel sayılarının "500 Büyük Sanayi Kuruluşunun Sektörlere Göre Dağılımı"nı gösteren tablolardan yararlanılarak hazırlanmıştır.